

วารสาร

บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์

ISSN 1905-1603

| ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๔ ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๑

พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (๒)

วารสาร

บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์

ISSN 1905-1603 ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๔ ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๑

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐
โทรศัพท์ : ๐-๒๒๒๒-๐๖๐๘, โทรสาร : ๐-๒๒๒๒-๐๖๐๘
<http://gds.mcu.ac.th>, e-mail: grads@mcu.ac.th

สารจากอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย ได้เปิดดำเนินการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษามาตั้งแต่ปี ๒๕๓๑ จนถึงปัจจุบันเป็นเวลา ๒๐ กว่าปีแล้ว มีนิสิตระดับปริญญาโทและปริญญาเอกที่จบไปแล้วและกำลังศึกษาอยู่เป็นจำนวนมาก ภารกิจหลักของบัณฑิตวิทยาลัยคือการผลิตบัณฑิตให้มีความรู้ดีและความประพฤติดี สามารถนำไปบูรณาการเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม รวมทั้งการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนหลายปีที่ผ่านมาบัณฑิตวิทยาลัยได้มีการจัดพิมพ์เอกสารทางวิชาการอย่างต่อเนื่อง เช่นวิทยานิพนธ์ของผู้จบปริญญาโทและปริญญาเอก รวมทั้งผลงานทางวิชาการคณาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย อย่างไรก็ตาม การจัดพิมพ์เอกสารทางวิชาการในระยะเริ่มต้นนั้น ส่วนใหญ่เป็นตำราทางวิชาการและผลการวิจัยเพื่อแจกจ่ายในโอกาสสำคัญ ต่อมาในช่วงปลายปี พ.ศ. ๒๕๔๘ บัณฑิตวิทยาลัยได้ดำเนินจัดพิมพ์วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ขึ้น โดยออกปีละสี่ฉบับหรือสามเดือนต่อหนึ่งฉบับ เพื่อเปิดเวทีให้คณาจารย์ นิสิตนักศึกษา และผู้สนใจทั่วไปได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิชาการทางพระพุทธศาสนาและปรัชญาซึ่งกันและกัน นับว่าเป็นความก้าวหน้าอีกขั้นหนึ่งของบัณฑิตวิทยาลัย

ในนามมหาวิทยาลัย ขออนุโมทนาในกุศลเจตนาของคณะผู้บริหารบัณฑิตวิทยาลัย ที่มีวิริยะอุตสาหะจัดทำวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ขึ้นมาหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะเป็นประโยชน์แก่การพัฒนาการศึกษาตามนโยบายของมหาวิทยาลัยสืบต่อไป

(พระธรรมโกศาจารย์)

อธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทบรรณาธิการ

ดังที่ได้แจ้งให้ผู้อ่านทราบล่วงหน้าแล้วว่าวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ฉบับนี้ ยังคงเป็นฉบับพิเศษที่ว่าด้วยเรื่อง “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม” (Engaged Buddhism) เช่นเดียวกับฉบับที่แล้ว เนื่องจากคณะผู้จัดทำ ต้องการเปิดเวทีทางวิชาการ ให้กับการศึกษาแนวคิด ที่กำลังได้รับความสนใจ จากนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา อย่างแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมอย่างเต็มที่ โดยบทความในฉบับนี้มีจำนวนเท่ากับบทความในฉบับก่อน ทั้งยังมีคุณภาพในระดับเท่าเทียมกันด้วยเช่นกัน โดยบทความทั้ง ๕ ชิ้นนี้ ล้วนเป็นผลงานวิชาการที่เกิดขึ้นจากการเรียนในรายวิชา “สัมมนาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม” ของนิสิตปริญญาเอก สาขาพระพุทธศาสนา รุ่นที่ ๖ ทั้งสิ้น โดยผู้เขียนแต่ละท่าน ต่างมุ่งศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมตามแนวทางที่ตนสนใจ เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจแนวคิดดังกล่าวได้มากที่สุด และเมื่อได้อ่านบทความทั้งหมดจบลงน่าจะทำให้ภาพรวมของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมมีความแจ่มชัดขึ้นไม่มากนัก

วารสารฉบับพิเศษฉบับที่ ๒ นี้เริ่มด้วยบทความเรื่อง “**พุทธศาสนาเถรวาทมีมิติทางสังคมหรือไม่?**” ของเดโชพล เหมนาไลย ที่กลับมาอีกครั้งด้วยบทความที่ว่าด้วยประเด็นทางแนวคิดและทฤษฎีซึ่งเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม โดยบทความชิ้นนี้ผู้เขียนนำเสนอข้อถกเถียงที่ได้รับการกล่าวถึงมาโดยตลอดในแวดวงวิชาการทางพระพุทธศาสนา คือข้อถกเถียงที่ว่า มิติทางสังคมมีอยู่ในแนวคิดของพระพุทธศาสนาตั้งแต่แรกเริ่มหรือว่าเพิ่งปรากฏเมื่อ พระพุทธศาสนาได้รับอิทธิพลทางความคิดจากปรัชญาสังคมของตะวันตก

หลังจากที่บทความในวารสารบัณฑิตปริทรรศน์ฉบับพิเศษฉบับที่แล้วได้นำเสนอบทความเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในเอเชีย ส่วนฉบับนี้ **อรทัย มีแสง** จะพาเราไปรู้จักกับองค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่มีต้นกำเนิดอยู่ไกลออกไปจากเอเชีย ในบทความ **“พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม: กรณีศึกษาขบวนการ “Buddhist Peace Fellowship” สหรัฐอเมริกา”** ผู้เขียนได้กล่าวถึงหลัก “อหิงสธรรม” (Nonviolence) ซึ่งใช้เป็นหลักการสำคัญในการขับเคลื่อนองค์กรดังกล่าว รวมทั้งนำเสนอโครงการต่างๆ ที่องค์กรนี้ดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมทั้งในสหรัฐอเมริกาและนานาชาติ

ลำดับต่อไปจะเป็นการนำเสนอบทความเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประเทศไทย เริ่มต้นด้วยบทความแรกของ **ทัศนีย์ เจนวิถีสุข** ที่ได้ให้ภาพรวมของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประเทศไทยเอาไว้ ในบทความเรื่อง **“พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม: กรณีศึกษาสังคมไทย”** ผู้เขียนพยายามหาคำตอบว่าพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประเทศไทยมีลักษณะเป็นอย่างไร โดยศึกษาผ่านบริบททางประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรมของสังคมไทย

ในขณะที่บทความเรื่อง **“พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม: กรณีศึกษานายแพทย์ประเวศ วะสี”** ของ **พิชญรัตน์ สิริสุนทรานนท์** เป็นการนำเสนอนักคิดคนสำคัญของสังคมไทย ผู้มีบทบาททางสังคมอย่างสูงในช่วงตลอดระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา โดยผู้เขียนได้นำเอาหลัก “อริยสัจ ๔” มาเป็นกรอบความคิดในการวิเคราะห์แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของนายแพทย์ประเวศ วะสี โดยเน้นไปที่การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งเสริมลักษณะความเป็นผู้นำตามแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของท่าน ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางความคิด ปัจจัยหล่อหลอมด้านคุณธรรมและปัจจัยที่ส่งผลต่อการก่อตัวด้านอุดมคติ

และผู้เขียนบทความสุดท้ายคือ **เพียงขวัญ อำพันธุ์เปรม** นำเสนอประวัติและผลงานของพระสงฆ์ไทยรูปหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนมาอย่างยาวนานเอาไว้ในบทความเรื่อง **“พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม: กรณีศึกษาพระครูพิพิธประชานาถ (หลวงพ่อนาน)”** ผู้อ่านจะได้เรียนรู้แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมผ่านกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ ของหลวงพ่อนาน อาทิเช่น การตั้งสหบาลข้าว สหบาลคน สหกรณ์ร้านค้า สหกรณ์ออมทรัพย์ การอบรมกรรมฐาน การอบรมผู้นำ การรณรงค์ประยุกต์ประเพณีบุญเพื่อการพัฒนา

คณะผู้จัดทำวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าการตีพิมพ์วารสารเป็นฉบับพิเศษทั้ง ๒ ฉบับนี้ นอกจากจะเป็นการเพิ่มผลงานที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมสู่โลกวิชาการโดยตรงแล้ว อีกด้านหนึ่งน่าจะช่วยกระตุ้นความสนใจของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนนิสิตนักศึกษาที่จะเข้าร่วมเสวนาในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในโอกาสต่อไปอีกด้วย

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
สารจากอธิการบดี	ก
บทบรรณาธิการ	ข
พุทธศาสนาเถรวาทมีมิติทางสังคมหรือไม่? เดโชพล เหมนาไผ่	๑
พระพุทธรูปเพื่อสังคม: กรณีศึกษาขบวนการ “Buddhist Peace Fellowship” สหรัฐอเมริกา อรรถัย มีแสง	๒๕
พุทธศาสนาเพื่อสังคม: กรณีศึกษาสังคมไทย ทัศนีย์ เจนวิถีสุข	๕๓
พุทธศาสนาเพื่อสังคม: กรณีศึกษานายแพทย์ประเวศ วะสี พิชญรัตน์ สิริสุนทรานนท์	๘๓
พระพุทธรูปเพื่อสังคม: กรณีศึกษา พระครูพิพิธประชานาถ (หลวงพ่อนาน) เพียงขวัญ อ่ำพันธุ์เปรม ^๑	๑๒๑

พุทธศาสนาเถรวาท มีมิติทางสังคมหรือไม่?

เดโชพล เหมนาไลย^๑

ปัญหาที่ว่าพุทธศาสนาเถรวาทมี “มิติทางสังคม” (social dimension) หรือไม่ ได้รับการถกเถียงในแวดวงการศึกษาพุทธศาสนาเชิงวิชาการมาโดยตลอด ในบทความนี้ผู้เขียนต้องการเข้าร่วมถกเถียงในประเด็นปัญหาดังกล่าว โดยลำดับแรกผู้เขียนจะนำเสนอว่าประเด็นปัญหานี้มีที่มาอย่างไร จากนั้นจะเสนอทัศนะของฝ่ายที่เห็นว่าพุทธศาสนาเถรวาทไม่มีมิติทางสังคมและทัศนะของฝ่ายที่เห็นว่าพุทธศาสนาเถรวาทมีมิติทางสังคมตามลำดับ ตามด้วยการนำเสนอทัศนะวิพากษ์ของผู้เขียนเอง โดยจะแสดงผลและหลักฐานต่างๆ เพื่อหักล้างทัศนะของฝ่ายที่เห็นว่าพุทธศาสนาเถรวาทไม่มีมิติทางสังคม พร้อมกับแสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนาเถรวาทมีมิติทางสังคมอย่างไร ยิ่งไปกว่านั้นผู้เขียนจะชี้ให้เห็นอีกด้วยว่าหลักธรรมของพุทธศาสนาเถรวาทจะสามารถ “ทรงคุณค่า” (valuable)^๒ และ “มีความหมาย” (meaningful)^๓ ได้ก็ต่อเมื่อพิจารณามิติทางสังคมควบคู่ไปด้วยเท่านั้น

^๑ นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^๒ ผู้เขียนใช้คำนี้ในความหมายว่า “เป็นประโยชน์หรือสำคัญอย่างยิ่ง” (extremely useful or important) ดู The Pop-up New Oxford Dictionary of English [CD-ROM]

^๓ ผู้เขียนใช้คำนี้ในความหมายว่า “มีคุณสมบัติหรือความมุ่งหมายที่จริงจัง สำคัญ หรือมีประโยชน์” (having a serious, important, or useful quality or purpose) ดู Ibid.

ประเด็นปัญหา: พุทธศาสนาเถรวาทมีมิติทางสังคมหรือไม่?

เนื่องจากในปัจจุบัน พุทธศาสนาเพื่อสังคม (engaged Buddhism) ได้รับความยอมรับว่าเป็นขบวนการ (movements) ทางพุทธศาสนาที่มีความสำคัญที่สุดขบวนการหนึ่งในยุคร่วมสมัย^๔ เป็นผลให้พุทธศาสนาเพื่อสังคมได้รับความสนใจทั้งในด้านแนวคิดและแนวทางปฏิบัติมากขึ้น และทำให้ปัญหาที่ว่าพุทธศาสนาเถรวาทมีมิติทางสังคมหรือไม่ ได้ถูกนำมาถกเถียงอย่างเข้มข้น ทั้งนี้เพราะปัญหาดังกล่าวเกี่ยวข้องกับกำเนิดและพัฒนาการของพุทธศาสนาเพื่อสังคมอย่างสำคัญ ในพจนานุกรมว่าด้วยพุทธศาสนาเล่มหนึ่งที่ได้รับการตีพิมพ์จากสำนักพิมพ์ที่ได้รับความเชื่อถืออย่างสูงในแวดวงวิชาการเมื่อไม่นานมานี้ ผู้เขียนคือ ศาสตราจารย์แดเมียน คีโรวิน (Prof. Damien Keown) ซึ่งเป็นนักวิชาการทางพุทธศาสนาที่ได้รับการยอมรับมากที่สุดคนหนึ่งในปัจจุบันได้กล่าวถึงพุทธศาสนาเพื่อสังคมว่า “พัฒนาการนี้เป็นการตอบโต้ต่อข้อกล่าวหาที่ว่า พุทธศาสนามีลักษณะอยู่เฉยและออกห่าง (จากสังคม) มากจนเกินไป เน้นการเจริญกรรมฐาน และถอนตัวมากกว่าที่จะเข้าไปหามวลมนุษยชาติ”^๕ ข้อสรุปของศาสตราจารย์คีโรวินสะท้อนให้เห็นนัยสำคัญประการหนึ่ง นั่นคือ มีข้อกล่าวหาที่ว่า “พุทธศาสนาไม่มีมิติทางสังคม” ดำรงอยู่จริง ส่วนข้อกล่าวหาดังกล่าวจะเป็นจริงหรือไม่ นั่น มีความเห็นของนักวิชาการทางพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๒

^๔ Jim Deitrick, “Engaged Buddhism” in *Encyclopedia of Buddhism*, Damien Keown and Charles S. Prebish (eds.) (London and New York: Routledge, 2007), p. 310–311.

^๕ Damien Keown, *A Dictionary of Buddhism* (Oxford: Oxford University Press, 2003), p.86 คำในวงเล็บเป็นของผู้เขียน ต้นฉบับมีดังนี้ “In part, this development is a response to the charge that Buddhism has been too passive and aloof, emphasizing meditation and withdrawal rather than reaching out to the mass of humankind”

กลุ่มใหญ่^๖ ซึ่งการแบ่งกลุ่มดังกล่าวจะสัมพันธ์กับกำเนิดของพุทธศาสนา เพื่อสังคมด้วย กล่าวคือ กลุ่มแรกมีความเห็นว่าแนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคมเป็นแนวคิดที่ไม่เคยมีมาก่อนในประวัติศาสตร์พุทธศาสนา นักวิชาการกลุ่มนี้จะมองว่าพุทธศาสนาเถรวาทซึ่งได้รับการยอมรับกันโดยทั่วไปทั้งในแง่ประวัติศาสตร์และในแง่คำสอนว่ามีความใกล้เคียงกันกับหลักการดั้งเดิมของพระพุทธเจ้ามากที่สุดนั้นไม่มีมิติทางสังคม ตรงข้ามกับกลุ่มที่ ๒ ที่มีความเห็นว่าแนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคมเป็นแนวคิดที่เป็นพัฒนาการมาจากพุทธศาสนาดั้งเดิม กลุ่มนี้จะมองว่าพุทธศาสนาเถรวาทไม่ได้ขาดมิติทางสังคมแต่อย่างใด

ทัศนะที่เห็นว่าพุทธศาสนาเถรวาทไม่มีมิติทางสังคม

หากจะกล่าวว่าทัศนะที่เห็นว่า“พุทธศาสนาเถรวาทไม่มีมิติทางสังคม” ถือว่าเป็นทัศนะกระแสหลักที่พุทธศาสนาถูกมองจากชาวตะวันตกก็คงจะไม่เกินเลยความจริงไปนัก อาจกล่าวได้ว่าทัศนะเช่นนี้ได้กลายเป็น “แบบเหมารวม” (stereotype)^๗ ของพุทธศาสนาเถรวาทไปเสียแล้ว ผู้เขียนเห็นว่าแบบเหมารวมดังกล่าวน่าจะได้รับการอิทธิพลจากนักสังคมวิทยา(sociologist) คนสำคัญอย่างแมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber, ๑๘๖๔-๑๙๒๐) ซึ่งในงาน

^๖ Thomas Freeman Yarnall, “Engaged Buddhism: New and Improved! (?) Made in the U.S.A. of Asian Materials,” <<http://www.buddhistethics.org/7/yarnall001.html>>, พระมหาสมบุญ ณ วุฑฒิกโร (พรพรณา), “ประเด็นโต้แย้งว่าด้วยพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม” วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๔ ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๔๙, หน้า ๘๑.

^๗ “stereotype” แปลว่า “แบบเหมารวม” หมายถึง “รูปแบบ ภาพ หรือลักษณะของกลุ่มคน เผ่าพันธุ์ หรือชนชั้นอื่นที่มองจากด้านเดียว ปรกติจะเป็นลักษณะที่เกินจริงและมักแฝงไว้ด้วยอคติแบบเหมารวม จะเป็นการคิดที่ฝังแน่นและยากต่อการเปลี่ยนแปลง” ดูรายละเอียดและตัวอย่างใน ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๙), หน้า ๒๓๙. อนึ่ง ศัพท์บัญญัติภาษาศาสตร์ของราชบัณฑิตยสถาน แปลคำว่า “แบบตายตัว”

เขียนสำคัญขึ้นหนึ่งของเขา^๙ เวเบอร์ได้แสดงความเห็นอย่างชัดเจนว่า พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเน้นการหลุดพ้นของปัจเจกบุคคลอย่างที่สุด (radical) และการที่จะทำเช่นนั้นได้ จะต้องเป็นอิสระจากความปรารถนาทางโลก (worldly desire) ทั้งปวง และความปรารถนาทางโลกเหล่านี้เองที่ทำให้เกิดกิจกรรมทางโลก (worldly activity) ต่างๆ ขึ้นมา ด้วยเหตุนี้เวเบอร์จึงระบุว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ “ไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง” (unpolitical) และ “ต่อต้านการเมือง” (anti-political)^{๑๐} ซึ่งความหมายของคำว่า “การเมือง” ที่เวเบอร์ใช้นี้ น่าจะเป็นความหมายที่กินความกว้างเท่ากับสังคมด้วย ดังที่มัลคอล์ม บี. แฮมิลตัน (Malcolm B. Hamilton) ใช้คำว่า “ไม่สังคม” (asocial) แทน^{๑๑} และเขายังสรุปทัศนะของเวเบอร์ไว้ด้วยว่า “สำหรับเวเบอร์แล้ว พุทธศาสนาดำเนินไปในทิศทางที่ปราศจากผลลัพธ์ของการปฏิบัติใดๆ ที่เป็นไปเพื่อสังคม”^{๑๒}

ทัศนะที่เป็นไปในแนวทางเดียวกันกับเวเบอร์ยังคงมีต่อมาอย่างไม่ขาดสายจนถึงปัจจุบัน ธอมัส ฟรีแมน ยาร์เนล (Thomas Freeman Yarnall) เรียกนักคิดกลุ่มนี้ว่า “นักคิดแนวสมัยใหม่” (Modernist)^{๑๓} ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะมาจากประเทศที่มีวัฒนธรรมตะวันตก ตัวอย่างนักคิดในกลุ่มนี้ นอกจากเวเบอร์แล้ว ได้แก่

^๙ Max Weber, *The Religion of India: The Sociology of Hinduism and Buddhism*, (Glencoe, Ill.: Free Press, 1958), p.204-230.

^{๑๐} *Ibid.*, p.206.

^{๑๑} Malcolm B. Hamilton, *Sociology and the World's Religions* (London: Macmillan Press LTD, 1998), p.86.

^{๑๒} *Ibid.*, p. 85. ต้นฉบับมีดังนี้ “...Buddhism, according to Weber, takes a direction which is devoid of any practical consequences for society”

^{๑๓} Thomas Freeman Yarnall, “Engaged Buddhism: New and Improved! (?) Made in the U.S.A. of Asian Materials” คุรายละเอียดของนักคิดในกลุ่มนี้ในหัวข้อ Overview of the Modernist ตัวอย่างนักคิดกลุ่มนี้ นอกจากที่นำมาแสดงในที่นี้ มีอาทิเช่น ไอทเคน โรชิ (Aitken Roshii) สังฆรักษ์ชิต (Sangharakshita) แกรี่ สไนเดอร์ (Gary Snider) จูดีท ซิมเมอร์-บราวน์ (Judith Simmer-Brown) ซินเธีย เอลเลอร์ (Cynthia Eller) เนลสัน ฟอสเตอร์ (Nelson Foster) และคริสโตเฟอร์ ควีน (Christopher Queen)

- ศาสตราจารย์ริชาร์ด กอมบริช (Prof. Richard Gombrich) ซึ่งกล่าวว่า “กิจของพระองค์(หมายถึงพระพุทธเจ้า) คือปฏิรูปปัจเจกบุคคล และช่วยให้พวกเขาหลุดพ้นจากสังคมชั่ววินันตร์ ไม่ใช่เพื่อปฏิรูปโลก...พระองค์ไม่เคยแสดงธรรมเพื่อต่อต้านความอยู่ดีธรรมของสังคมโดยตรง เพียงแต่ทรงชี้ให้เห็นว่าสิ่งนี้เป็นอุปสรรคต่อการหลุดพ้น พระองค์ไม่ทรงพยายามไม่ว่าเพื่อล้มล้างระบบวรรณะหรือเลิกระบบทาส”^{๑๓}
- โจเซฟ เอ็ม. คิตากาวะ (Joseph M. Kitagawa) กล่าวว่า “(ในพุทธศาสนายุคต้น) ทั้งพระภิกษุและฆราวาส ไม่ได้คำนึงถึงมากนักเกี่ยวกับบรรทัดฐานและโครงสร้างสังคมหรือระเบียบทางการเมือง ซึ่งสำหรับพวกเขาแล้วสิ่งเหล่านี้ปราศจากนัยสำคัญทางศาสนาใดๆ ทั้งสิ้น”^{๑๔} และ “สถาบันกษัตริย์และรัฐ...ไม่มีนัยสำคัญทางศาสนาต่อพุทธศาสนิกชนในพุทธศาสนายุคต้น”^{๑๕}

^{๑๓} Richard Gombrich, *Theravada Buddhism: A Social History from Ancient Benares to Modern Colombo* (London and New York: Routledge & Kegan Paul, 1988), p.30. คำในวงเล็บเป็นของผู้เขียน ต้นฉบับมีดังนี้ “his concern was to reform individuals and help them to leave society forever, not to reform the world...He never preached against social inequality, only declared its irrelevance to salvation. He neither tried to abolish the caste system nor to do away with slavery”

^{๑๔} Joseph M. Kitagawa, “Buddhism and Social Change: An Historical Perspective” In *Buddhist Studies in Honor of Walpola Rahula*, Somaratna Balasooriya (ed.) (London: Gordon Fraser, 1980), p.89. cited in Thomas Freeman Yarnall, “Engaged Buddhism: New and Improved! (?) Made in the U.S.A. of Asian Materials”. ต้นฉบับมีดังนี้ “[In Early Buddhism] neither the monastics nor the laity seemed to have given much thought one way or the other to the norms and structures of the social or political order, which to them had no immediate religious significance”

^{๑๕} *Ibid.*, p. 91. ต้นฉบับมีดังนี้ “[T]he kingship and the state...had no religious significance to the early Buddhist”

- บาร์ดเวลล์ แอล. สมิท (Bardwell L. Smith) กล่าวว่า “เป้าหมายที่สำคัญที่สุดของพุทธศาสนาไม่ใช่คณะสงฆ์ที่มีเสถียรภาพหรือสังคมที่มีความยุติธรรม หากแต่อยู่ที่การแสวงหาอิสรภาพที่แท้จริง (หรือการตื่นรู้) ของแต่ละบุคคล”^{๑๖}
- วินสตัน แอล. คิง (Winston L. King) กล่าวว่า “ต้องจำไว้ว่าพุทธศาสนานั้นบรรลุถึงความตระหนักในเรื่องคุณค่าของสังคมและความรับผิดชอบทางสังคมอย่างเขื่องช้ายิ่ง, หากเราเชื่อตามพระไตรปิฎก คำสอนเบื้องต้นแรกที่สุดเป็นเรื่องของวิถีชีวิตของปัจเจกชน อันได้แก่ การที่ซาย (และหญิง) แต่ละคนต่างแสวงหา นิพพาน คือเป็นอิสระจากความทุกข์ซึ่งเกิดจากการสร้างกรรม”^{๑๗}

ทัศนะที่เห็นว่าพุทธศาสนาเถรวาทมีมิติทางสังคม

ยาร์เนล เรียกนักคิดกลุ่มนี้ว่า “นักคิดแนวจารีต” (traditionist) ซึ่งมีทั้งผู้ที่มาจากประเทศที่มีวัฒนธรรมพุทธ เช่น ท่านดิช นัท ฮันท์ อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ องค์กรโกลดามะ ท่านวัลโปละ ราหุล (Wapola Rahula) ท่านเชมธมฺโมภิกขุ และคาโต้ โชนิน (Kato Shonin) และผู้ที่มาจากวัฒนธรรมตะวันตก เช่น แพทรีเซีย ฮันท์-เพอร์รี (Patricia Hunt-Perry) พอลล่า กรีน (Paula Green) ลิน ไฟน์ (Lyn Fine) โจแอนนา เมซี (Joanna

^{๑๖} Bardwell L. Smith, “Sinhalese Buddhism and the Dilemmas of Reinterpretation,” *The Two Wheels of Dhamma: Essays on the Theravada Tradition in India and Ceylon*, Bardwell L. Smith (ed.) (Pennsylvania: American Academy of Religion, 1972), p. 106. ต้นฉบับมีดังนี้ “The primary goal of Buddhism is not a stable order or just society but the discovery of genuine freedom (or awakening) by each person”

^{๑๗} Winston L. King, “Judeo-Christian and Buddhist Justice,” *Journal of Buddhist Ethics* 2 (1995) <<http://www.buddhistethics.org/2/king2.html>> ต้นฉบับมีดังนี้ “It must be remembered that Buddhism came only slowly to a sense of societal values and a social responsibility. The earliest message, if we may believe the Pali Canon, was primarily an individual-oriented way of life: men (and women) seeking their individual nirvanic freedom from the coils of their individual karmic formations of character and destiny”

Macy) สตีเฟน แบทเชเลอร์ (Stephen Batchelor) เบอร์นาร์ด กลาสแมน โรชิ (Bernard Glassman Roshi) และ โรเบิร์ต เฮอร์แมน (Robert Thurman)^{๑๘} ภาพรวมของแนวคิดกลุ่มนี้ คือการมองว่าในพุทธศาสนา มิติทางจิตวิญญาณและมิติทางสังคมไม่ได้แยกออกจากกัน ฉะนั้นมิติทางสังคมจึงมีมาตั้งแต่ดั้งเดิมแล้ว ตัวอย่างนักคิดในกลุ่มนี้ที่ขอนำมาแสดงในที่นี้ ได้แก่

- เคน โจนส์ (Ken Jones) กล่าวว่า “จากหลักฐานที่ปรากฏในพระสูตรในพระไตรปิฎกคัมภีร์ที่ขนิทาย, เป็นที่ชัดเจนว่าพุทธศาสนิกชนยุคต้นเกี่ยวข้องข้องเป็นอันมากในการสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมที่เอื้อแก่การพัฒนาตนตามค่านิยมแบบพุทธของปัจเจกชน”^{๑๙}
- ศาสตราจารย์เดวิด อาร์. ลอย (David R. Loy) กล่าวว่า “คำสอนของพระพุทธองค์มีนัยที่มากกว่ามรรคาทางจิตวิญญาณของปัจเจกบุคคล พระองค์ทรงตรัสมากมายเกี่ยวกับบทบาทของผู้ครองเรือนที่ดี รวมทั้งความรับผิดชอบของผู้ปกครองที่มีปัญญา”^{๒๐}
- ศาสตราจารย์เค็นเน็ธ คราฟท์ (Prof. Kenneth Kraft) กล่าวว่า “เมื่อเรากลับไปสำรวจตรวจสอบมรดกที่สืบทอดมา ๒๕๐๐ ปีของพุทธศาสนาอีกครั้ง เราจะพบว่าตัวหลักการ ต่างๆ หรือแม้แต่เทคนิค

^{๑๘} ดูรายละเอียดของนักคิดในกลุ่มนี้ใน Thomas Freeman Yarnall, “Engaged Buddhism: New and Improved! (?) Made in the U.S.A. of Asian Materials” หัวข้อ Overview of the traditionist

^{๑๙} Ken Jones, **Buddhism and Social Action** (Kandy; Buddhist Publication Society, 1981) BPS Online Edition (2006), p. 2. ต้นฉบับมีดังนี้ “From the evidence of the Buddha’s discourses, or suttas in the Digha Nikaya, it is clear that early Buddhists were very much concerned with the creation of social conditions favorable to the individual cultivation of Buddhist values”

^{๒๐} David R. Loy, “Notes for a Buddhist Transformation” **Right View Quarterly: Dharma in Practice winter 2008**, p. 9. ต้นฉบับมีดังนี้ “the Buddha’s teachings still have many implications that extend beyond the individual spiritual path. He had much to say about the role of a good householder and the responsibilities of a wise ruler”

การปฏิบัติบางประการของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม “ได้แฝงอยู่ในจารีตนั้นนับแต่ครั้งพุทธกาลแล้ว”^{๒๑}

ทัศนะวิพากษ์

โดยส่วนตัวแล้วผู้เขียนมีความเห็นด้วยกับกลุ่มนักคิดแนวจารีต นั่นคือ เชื่อว่าพุทธศาสนาเถรวาทมีมิติทางสังคม และยังเห็นด้วยกับที่ศาสตราจารย์เค็นเน็ธ คราฟท์ กล่าวว่ามิติทางสังคมนั้นอาจจะมีลักษณะที่ “แฝงอยู่” (latent) ประเด็นนี้ผู้เขียนเห็นว่ามีค่าสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะนี่อาจเป็นสาเหตุให้ในบางครั้งหรือบ่อยครั้ง มิติทางสังคมในพุทธศาสนาเถรวาทอาจถูกหลงลืมหรือละเลยไป แต่นั่นไม่ได้หมายความว่ามิติทางสังคมมิได้มีความหมายหรือความสำคัญ เปรียบเสมือนว่า แม้ว่าเราจะไม่ได้นึกถึงว่ามีแรงโน้มถ่วงของโลกอยู่ แต่เราก็ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่บนโลกได้เลยหากปราศจากแรงโน้มถ่วงของโลก

ผู้เขียนเห็นด้วยกับข้อโต้แย้งที่ว่าทัศนะของกลุ่มนักคิดแนวสมัยใหม่นั้น เป็นทัศนะที่มองค่อนข้างแคบจนเกินไป ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๒๒} ได้ชี้ให้เห็นว่า ทัศนะที่มองว่าพุทธศาสนาเป็น “ศาสนาแนวถือสันโดษ บำเพ็ญตบะ” (ascetic religion) เป็นการมองที่ไม่ครบถ้วน เนื่องจาก ในความเป็นจริงแล้ว พระพุทธเจ้าได้ทรงปฏิเสศการบำเพ็ญตบะในลักษณะที่เป็นไปเพื่อทรมานตน ทำให้ตัวเองเดือดร้อนอย่างชัดเจน

^{๒๑} Kenneth Kraft, “Engaged Buddhism” In *Engaged Buddhist Reader*, Arnold Kotler (ed.) (Berkeley, CA: Parallax Press, ๑๙๙๖), p. 65. ต้นฉบับมีดังนี้ “When we reexamine Buddhism’s 2,500-year-old heritage, we find that the principles and even some of the techniques of engaged Buddhism have been latent in the tradition since the time of its founder”

^{๒๒} Bhikkhu P.A. Payutto, *Vision of Dhamma: A Collection of Buddhist Writings in English* (Nakhon Pathom: Wat Nyanavesakavan, 2007), p.13.

อีกทั้งพุทธศาสนาจะใช้คำนี้อย่างมีเงื่อนไขจำกัด นอกจากนั้นท่านยังชี้ว่า นับแต่ทางตะวันตกใช้คำว่า “monasticism” เพื่อหมายถึงวิถีการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติของพระภิกษุในพุทธศาสนา ได้ก่อให้เกิดความเข้าใจผิดว่านั่นเป็นการหลีกเลี่ยงจากสังคมเพื่ออยู่อย่างโดดเดี่ยวในโลก ทั้งที่โดยหลักการแล้ว พระสงฆ์ไม่อาจดำรงชีวิตโดยไม่มี การติดต่อใดๆ กับฆราวาสแม้แต่เพียงวันเดียว และที่สำคัญก็คือ โดยแท้จริงแล้ว พระภิกษุเป็นเพียง ๑ ในพุทธบริษัท ๔ เท่านั้น การตีความพุทธจริยศาสตร์โดยมองเฉพาะในส่วน of พระภิกษุ ย่อมเป็นเรื่องที่ผิดพลาด

ผู้เขียนเห็นว่าความเห็นที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนของกลุ่มนักคิดแนวสมัยใหม่ที่กล่าวมาทั้งหมดมาจากฐานคติ (presupposition)^{๒๓} ที่แบ่งแยกปัจเจกชนกับสังคมออกจากกัน ซึ่งเป็น “มายาคติ” (myth) ที่มีมาตั้งแต่ “ยุคสว่าง” (Enlightenment)^{๒๔} ฐานคติเช่นนี้สืบทอดมาจากแนวคิดแบบ “ทวินิยม” (dualism) คือการแยกจิตกับกายหรือแยกตัวผู้รู้ (subject) ออกจากสิ่งที่ถูกรู้ (object) ของเรเน เดการ์ต (Rene Descartes, 1596-1650)^{๒๕} อีกทีหนึ่ง และเนื่องจากแนวคิดของเดการ์ตเป็นแนวคิดที่มองข้ามความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิต จึงส่งผลให้เมื่อมีความคิดแบ่งแยกปัจเจกชนกับสังคม จึงมีการละเลยที่จะมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชนและสังคมไปด้วย กลายเป็นการมองแบบแบ่งแยกมนุษย์ออกจากสังคมโดยเด็ดขาดจากกัน

^{๒๓} หมายถึงความเชื่อที่เป็นภูมิหลัง (background belief) หรือสิ่งที่ตนเองคิดและเชื่อไว้ก่อนแล้ว ศัพท์บัญญัติของราชบัณฑิตยสถาน แปลคำนี้ว่า “สภาวะเกิดก่อน” แต่นักวิชาการไทยส่วนใหญ่ใช้คำอื่นแทน นอกจากคำว่า “ฐานคติ” แล้วที่เคยพบคือคำว่า “ข้อสรุปเบื้องต้น”

^{๒๔} ยุคสว่างเกิดขึ้นในยุโรปเมื่อคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔ หลังจากที่ผ่านพ้น “ยุคกลาง” (the Middle age) ที่เต็มไปด้วยความมืดมนจากการครอบงำของศาสนจักร มนุษยชาติเกิด “แสงสว่าง” ในจิตใจ และก้าวไปสู่ยุควิทยาศาสตร์ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน <http://history-world.org/age_of_enlightenment.htm>

^{๒๕} นักวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ชาวฝรั่งเศส ผู้วางรากฐานปรัชญาสมัยใหม่ เจ้าของคำพูดที่โด่งดังคือ “ฉันคิด ฉันจึงมีอยู่” (Cogito, ergo sum) ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน <<http://en.wikipedia.org/wiki/Descartes>>

ในความเป็นจริงแล้ว เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่ามนุษย์เป็น “สัตว์สังคม” (social animal/social being) ซึ่งหมายความว่ามนุษย์นั้นไม่สามารถดำรงอยู่ได้โดยลำพังอย่างแท้จริง มนุษย์จำเป็นต้องมีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์ผู้อื่น ไม่ว่าจะมากหรือน้อย ไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อมเสมอ เหมือนดังคำอุปมาอุปไมย (metaphor)^{๒๖} อันเลื่องลือในกวีนิพนธ์ของ จอห์น ดันน์ (John Donne, 1572-1631) กวีและบาทหลวงชาวอังกฤษ ที่เปรียบไว้ว่า “No man is an Island...; every man is a piece of the Continent”^{๒๗} (“ไม่มีใครคนใดที่เป็นเช่นเกาะ...มนุษย์ทุกผู้ทุกคนล้วนเป็นดังส่วนหนึ่งของผืนแผ่นดินใหญ่ทั้งสิ้น”) จึงกล่าวได้ว่ามนุษย์ต้องมีสถานะพื้นฐาน ๒ สถานะไปพร้อมๆ กันอยู่ตลอดเวลา นั่นคือ สถานะทางชีววิทยา ได้แก่ การที่มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตประเภทหนึ่ง (biological being)^{๒๘} และสถานะทางสังคม ได้แก่ การที่มนุษย์เป็นสมาชิกของสังคมที่ตนสังกัดอยู่ หรืออาจกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าอย่างน้อยที่สุดมนุษย์จะเป็นทั้ง “สัตว์” และ “สัตว์สังคม” (social being) เสมอนั่นเอง เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว เราจะเห็นได้ว่า “สังคม” (society) จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญกับชีวิตของมนุษย์มาก เพราะตราบไต่ที่มนุษย์ต้องเกี่ยวข้องกับผู้อื่น นั้นย่อมาหมายความว่ามนุษย์ต้องอยู่ “ใน” สังคมตลอดเวลา^{๒๙}

^{๒๖} “metaphor” แปลว่า “อุปมาอุปไมย” หมายถึง ภาพพจน์ (figure of speech) ที่นำเอาสิ่งที่ต่างกัน ๒ สิ่งหรือมากกว่า แต่มีคุณสมบัติบางประการร่วมกันมาเปรียบเทียบกัน โดยเปรียบว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งโดยตรงดูรายละเอียดและตัวอย่างใน ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม: ภาพพจน์ ไวยากรณ์ และกลการประพันธ์** (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓๙-๑๓๙.

^{๒๗} John Donne, “Devotions upon Emergent Occasions” In **Meditation XVII** (1624) ดู The Pop-up Oxford Dictionary of Quotations [CD-ROM]

^{๒๘} Mark H. Bickhard, “The Social Ontology of Persons,” <<http://www.lehigh.edu/~mhbo/mhbo.html>>

^{๒๙} ในความหมายที่กว้างที่สุด “สังคม” หมายถึง “การรวมทั้งหมดของความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์” (The totality of social relationships among human beings) ดู **The American Heritage Dictionary** (Boston: Houghton Mifflin Company, 1982), p. 1160.

ด้วยเหตุดังนั้น การที่พุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งนิกายเถรวาท มักถูกมองว่าเป็นคำสอนที่เน้นหนักสำหรับปัจเจกบุคคลมากกว่าสังคม จึงไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้อง เพราะว่าในความเป็นจริงเราไม่สามารถมองแบบแบ่งแยกมนุษย์ออกจากสังคมโดยเด็ดขาดจากกัน ผู้เขียนขอยกตัวอย่างอุปมา ให้สังคมเปรียบเหมือนบ่อเลี้ยงปลา และมนุษย์เหมือนปลาในบ่อเลี้ยงปลานั้น หากเราแยกปลาออกจากบ่อเลี้ยงปลาจนหมด บ่อเลี้ยงปลานั้นก็จะถูกเรียกว่าบ่อน้ำ (หรืออื่นๆ) ไม่อาจเรียกว่าเป็นบ่อเลี้ยงปลาอีกต่อไป ส่วนปลาก็ย่อมมีชีวิตอยู่ไม่ได้ กรณีตัวอย่างนี้สรุปได้ว่าบ่อเลี้ยงปลาจะมีอยู่ได้ ก็ต้องมีปลาอยู่ในนั้น และปลาตั้งอยู่ในบ่อเลี้ยงปลาจึงจะมีชีวิตอยู่ได้ เหมือนกับที่เราไม่สามารถแยกเอาปัจเจกบุคคลออกไปสังคมได้ นอกจากนั้นเราจะพบว่าสิ่งที่เกิดขึ้นกับปลาตัวใดตัวหนึ่ง เช่น ตายหรือเป็นโรค ย่อมมีผลแก่ระบบนิเวศของบ่อเลี้ยงปลาเสมอ เหมือนกับที่พฤติกรรมของปัจเจกบุคคลย่อมส่งผลกระทบต่อสังคมเสมอ ผู้เขียนคิดว่าการแยกปัจเจกบุคคลออกจากสังคมทำได้แค่เพียงในระดับทฤษฎี อาจเป็นเพื่อการอธิบายหรือทำความเข้าใจ เป็นต้น แต่ในความเป็นจริงมิติของปัจเจกบุคคลกับมิติทางสังคมเชื่อมซ้อนกันอยู่อย่างแยกไม่ออก แม้จะบอกว่าเป็นหนึ่งเดียวกันไม่ได้ แต่ก็จะบอกว่าแยกขาดจากกันไม่ได้เช่นกัน ดังที่ได้กล่าวไว้ตั้งแต่ตอนต้นว่ามนุษย์มีสถานะเป็นทั้ง “สัตว์” และ “สัตว์สังคม” ไปพร้อมกันนั่นเอง ด้วยเหตุผลที่กล่าวมา ผู้เขียนจึงคิดว่าปัญหาไม่ได้อยู่ที่ว่าคำสอนของพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่ปัจเจกบุคคลมากกว่าสังคม หากอยู่ที่มิติทางสังคมถูกละเลยหรือหลงลืมไปมากกว่า

ความสัมพันธ์ของปัจเจกชนกับสังคมในทัศนะของพุทธศาสนาจึงเป็นไปในลักษณะของการพึ่งพิงอิงอาศัยกันเกิดขึ้น ไม่มีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดดำรงอยู่ได้หากปราศจากอีกฝ่ายหนึ่ง แม้อาจจะมีผู้แย้งว่า หากปัจเจกชนคนหนึ่งเสียชีวิตไป สังคมก็ยังดำรงอยู่ได้ การกล่าวเช่นนี้เป็นการจับประเด็นที่คลาดเคลื่อน เพราะการกล่าวถึงปัจเจกบุคคล โดยสาร์ตละแล้ว

มุ่งหมายถึง “ความเป็นปัจเจกบุคคล” (individuality) ต่างหาก เรากำลังพูดถึงปัจเจกบุคคลในฐานะที่เป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สุดของสังคม เหมือนกับในทางชีววิทยาที่เซลล์แต่ละเซลล์ต่างเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของร่างกาย แม้ว่าตามธรรมชาติเซลล์จะมีการตายอยู่ตลอดเวลา แต่ก็จะมีเซลล์อื่นๆ เกิดขึ้นทดแทนอยู่ตลอดเวลาเช่นกัน กล่าวอีกอย่างก็คือ “ความเป็นเซลล์” ยังดำรงอยู่เพราะฉะนั้น กล่าวโดยสรุปก็คือในทัศนะของพุทธศาสนาความสัมพันธ์ของปัจเจกชนกับสังคมจะเป็นไปตามหลัก “อิทัปปัจจยตา” (specific conditionality) หรือกล่าวอย่างจำเพาะเจาะจงลงไปอีกตามหลัก “ปัจจัจย ๒๔” (condition; mode of conditionality or relation)^{๓๐} ความสัมพันธ์ของปัจเจกชนกับสังคมมีลักษณะตรงตามปัจจัจยประเภทที่เรียกว่า “อัญญมัญญปัจจัจย” (mutuality condition) คือ “ปัจจัจยโดยอาศัยซึ่งกันและกัน”^{๓๑} ควรกล่าวด้วยว่าทัศนะของพุทธศาสนาต่อความสัมพันธ์ของปัจเจกชนกับสังคมที่เป็นไปในลักษณะนี้สอดคล้องเป็นอย่างดีกับทัศนะของนักวิชาการทางรัฐศาสตร์ เช่น มาร์ค บีเวอริ (Mark Bevir)^{๓๒} หรือเชษฐา พวงหัตถ์ที่สรุปไว้อย่างชัดเจนว่า “ไม่มีสังคมใดที่ไร้ปัจเจกบุคคลซึ่งเป็นองค์ประกอบของสังคมและในทำนองเดียวกันก็ไม่มีปัจเจกบุคคลคนใดที่ดำรงอยู่ได้โดยปราศจากอิทธิพลของสังคม”^{๓๓}

^{๓๐} “ปัจจัจย” หมายถึง ลักษณะหรืออาการแห่งความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งทั้งหลาย ที่สิ่งหนึ่งหรือสภาวะธรรมอย่างหนึ่ง เป็นองค์ประกอบที่ช่วยเอื้อ เกื้อหนุน คำจุน เป็นเหตุ หรือเป็นเงื่อนไข ให้สิ่งอื่น หรือสภาวะธรรมอย่างอื่น เกิดขึ้น คงอยู่ หรือเป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่ง ปัจจัจย ๒๔ นี้ เป็นสาระของคำอธิบายทั้งหมดในคัมภีร์ปฏิฐานแห่งพระอภิธรรมปิฎก คือ พระไตรปิฎกเล่ม ๔๐ ถึงเล่ม ๔๕

^{๓๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓ (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พี.ริ้นติ้ง แอนด์ โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๒๖๙.

^{๓๒} Mark Bevir, “The Individual and Society” (1996). Political Studies. 44, pp. 102-114. <<http://repositories.cdlib.org/postprints/1088>> มีชื่อแตกต่างเล็กน้อยคือบีเวอริเรียกความสัมพันธ์ลักษณะนี้ว่า “mutual dependence” ซึ่งโดยสารัตถะแล้วไม่มีความแตกต่างกันแต่อย่างใด

^{๓๓} เชษฐา พวงหัตถ์, **โครงสร้าง-ผู้กระทำการ** (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๘), หน้า ๑๓.

อนึ่ง ทศนะของเวเบอร์มักถูกวิจารณ์ว่าเป็นการมองที่ยึดคัมภีร์พุทธศาสนาเกินไป^{๓๔} สิ่งที่จะควรจะเป็นก็คือ ต้องนำปรากฏการณ์ที่เป็นอยู่จริงในสังคมมาพิจารณาพร้อมด้วยตั้งในงานวิจัยขึ้นคลาสิกคอย่าง “Buddhism and Society: A Great Tradition and Its Burmese Vicissitudes” ของเมลฟอร์ด อี. สไปโร (Melford E. Spiro) นักมานุษยวิทยา (anthropologist) ชาวอเมริกัน ที่ได้ทำการวิจัยภาคสนามในประเทศพม่าซึ่งประชากรส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนาเถรวาท ได้แบ่งพุทธศาสนาออกเป็น ๒ แนวทาง แนวทางแรกเรียกว่า “nibbanic Buddhism”^{๓๕} คือพุทธศาสนาในมิติที่เน้น “การหลุดพ้นอย่างที่สุด” (radical salvation) มีเป้าหมายอยู่ที่นิพพาน มีบุคคลในอุดมคติคือพระอรหันต์ และมีอุดมคติเชิงสังคมคือ “การสละโลก” (World renunciation) แนวทางที่ ๒ เรียกว่า “kammatic Buddhism”^{๓๖} คือพุทธศาสนาในมิติที่เน้นคำสอนเรื่องกรรม และเน้นไปที่การทำบุญ โดยการทำทานและรักษาศีล แนวคิดของสไปโรน่าสนใจในแง่ที่แสดงให้เห็นว่า ในความเป็นจริงแล้วเป้าหมายของพุทธศาสนิกชนไม่ได้อยู่ที่นิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดแต่เพียงส่วนเดียว แต่สามารถลดหลั่นลงมาตามกำลังความสามารถในการปฏิบัติของบุคคล^{๓๗} และแนวคิดนี้ก็ได้ขัดแย้งกับหลักการในพระไตรปิฎกแต่อย่างใด เพราะแม้แต่อริยบุคคลชั้นโสดาบัน อย่างนกุลปิตาคนดี และนกุลมาตาคนดีนี่ คู่สามีภรรยาที่ครองรักกันด้วยความมั่นคง ชื่อตรงตราบจนชรา ก็มีได้ปรารถนาหลุดพ้นบรรลุนิพพาน แต่กลับต้องการที่จะพบและครองรักกันทุกชาติไป^{๓๘} อย่างไรก็ดี

^{๓๔} Malcolm B. Hamilton, *Sociology and the World's Religions*, p. 89.

^{๓๕} Melford E. Spiro, *Buddhism and Society: A Great Tradition and Its Burmese Vicissitudes* (New York: Harper & Row, 1970), p. 31-65.

^{๓๖} *Ibid.*, p. 66-139.

^{๓๗} หากกล่าวโดยหมวดธรรมแล้ว ได้แก่ “อินทรีย์ ๕” ซึ่งประกอบด้วย ศรัทธา วิริยะ สติ สมาริ และปัญญา

^{๓๘} อ.จตุก. (ไทย) ๒๑/๕๕/๙๓-๙๔

แม้เวเบอร์จะถูกมองว่าทัศนะของเขายึดอยู่กับคัมภีร์พุทธศาสนามาก แต่สำหรับผู้เขียนแล้วมีความเห็นว่า แท้จริงแล้วการ “ยึด” หรืออาศัยหลักฐานตามที่ปรากฏในคัมภีร์เป็นหลักไม่ใช่ปัญหา เพียงแต่ว่าการ “อ่าน” คัมภีร์ของเวเบอร์ตลอดจนนักคิดในกลุ่มแนวสมัยใหม่คนอื่นๆ เป็นการ “อ่าน” อย่างแยกส่วน ไม่ครบถ้วน และขาดความเชื่อมโยงกับภาพรวมของคำสอนทั้งหมด จึงไม่เห็นถึงมิติทางสังคมของพุทธศาสนา เพื่อความกระจ่างผู้เขียนขอยกหลักฐานจากพระไตรปิฎกที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าคำสอนของพุทธศาสนามีมิติทางสังคมอยู่ด้วยเสมอมาแสดงในที่นี้ ส่วนหนึ่งก็จะเป็นการหักล้างคำกล่าวของนักคิดในกลุ่มแนวสมัยใหม่ (โดยเฉพาะโจเซฟ เอ็ม. คิตากาวะ) และสนับสนุนนักคิดในกลุ่มแนวจารีต (โดยเฉพาะเคน โจนส์) ที่ยกมาแสดงข้างต้น ไปในตัวด้วยพร้อมๆ กัน

ตัวอย่างพระสูตรในพระไตรปิฎก ตัวอย่างแรกเป็นเรื่องราวในกฎทันตสูตรซึ่งกล่าวถึงการบูชาัญญของพวกพราหมณ์ โดยได้กล่าวว่า “พราหมณ์กฎทันตกำลังเตรียมพิธีบูชามหาัญญ โคเพศผู้ ลูกโคเพศผู้ ลูกโคเพศเมีย แพะ และแกะอย่างละ ๗๐๐ ตัว ถู้นำเข้าไปผูกที่หลักเพื่อฆ่าบูชาัญญ”^{๓๙} จะเห็นได้ว่าในแง่ปัจเจกบุคคลพระสูตรนี้เป็นคำสอนที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ละสัสถ์พตปรามาส ซึ่งหมายถึง “ความยึดมั่นในการปฏิบัติผิด”^{๔๐} แต่ก็เชื่อมโยงให้เห็นไปพร้อมกันว่าสัสถ์พตปรามาสของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลยังส่งผลกระทบต่อสังคมอีกด้วย ข้อเท็จจริงที่ว่า การบูชาัญญต้องมีการฆ่าสัตว์เป็นจำนวนมากนั้น นอกจากจะผิดศีลธรรมขัดกับคำสอนของพุทธศาสนาแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นว่าวรรณะพราหมณ์ทรงอิทธิพลในสังคมอินเดียในขณะนั้นเพียงใด การที่จะได้สัตว์จำนวนมาก

^{๓๙}ที่. ส. (ไทย) ๙/๓๒๓/๑๒๕. ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย. (พระไตรปิฎกที่ใช้ในที่นี้เป็นฉบับ มจร.)

^{๔๐}ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๓๐๐-๓๐๒.

ขนาดนั้น (รวมทั้งหมดคือ ๓,๕๐๐ ตัว) มาทำพิธีย่อมไม่ใช่เรื่องง่าย แม้ว่า
 อาจจะเป็นพระราชทรัพย์ที่กษัตริย์พระราชทานมา แต่ก็มีความเป็นไปได้
 มากกว่าการนำสัตว์มาฆ่าบูชาัญญเช่นนี้ ในด้านหนึ่งย่อมเป็นการเบียดเบียน
 “ทรัพย์ากร” ของสังคมโดยรวม เพราะเป็นการ “ดึงดูด” ทรัพย์ากรมาใช้
 เฉพาะชนชั้นตนเอง ชนชั้นวรรณะต่ำขาดโอกาสที่จะเข้าถึงทรัพย์ากรเหล่านี้
 เพื่อใช้เป็นอาหารหรือแรงงาน พิธีบูชาัญญของวรรณะพราหมณ์ จึงเป็น
 ตัวทำลายความสมดุลเชิงอำนาจและเศรษฐกิจของสังคม ซึ่งจะส่งผลให้
 เกิดปัญหาสังคมขึ้นได้ ซึ่งพระสูตรนี้ก็ชี้ให้เห็นประเด็นนี้เช่นกัน ดังที่
 พระพุทธองค์ทรงเล่าเรื่องครั้งอดีตชาติที่พราหมณ์ปุโรหิต (ซึ่งก็คือ
 พระองค์เองในเวลานั้น) ได้กราบทูลแนะนำพระเจ้ามหาวิชิตว่าการทำพิธี
 บูชาัญญ (พลีกรรม) ในขณะที่บ้านเมืองยังมีโจรผู้ร้ายออกจี้ปล้นสร้าง
 ความเดือดร้อนแก่ประชาชนเป็นสิ่งที่ไม่สมควร และวิธีแก้ปัญหานั้น
 คือการให้ทุนและอาหารแก่เกษตรกร พ่อค้า และข้าราชการให้เพียงพอ
 เนื่องจากการลงโทษโจรด้วยการประหาร จองจำ หรืออื่นๆ เป็นวิธีที่ปราบ
 ปราบโจรได้เพียงชั่วคราวเท่านั้น^{๔๑} ซึ่งการแก้ปัญหานั้นลักษณะดังกล่าว
 พระไพศาล วิสาโล^{๔๒} เห็นว่า โดยสาระแล้วเป็นการส่งเสริมให้เกิดสัมมา
 อาชีวะนั่นเอง สิ่งนี้เชื่อมโยงให้เห็นอย่างชัดเจนต่อไปอีกว่า สัมมาอาชีวะ
 ซึ่งเป็น ๑ ในอริยมรรคมีองค์ ๘ อันเป็นข้อปฏิบัติที่นำไปสู่ความพ้นทุกข์นั้น
 ไม่ใช่ข้อปฏิบัติเฉพาะในมิติของปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่ยังเป็นข้อปฏิบัติ
 ในมิติทางสังคมอีกด้วย นั่นคือ เมื่อปฏิบัติตามหลักสัมมาอาชีวะแล้ว
 ไม่เพียงทำให้ปัจเจกบุคคลพ้นทุกข์ แต่ยังทำให้สังคมมีความสงบสุขไป
 พร้อมๆ กัน

^{๔๑} ที. สී. (ไทย) ๙/๓๓๘/๑๓๑.

^{๔๒} พระไพศาล วิสาโล, *ฝ่าพนักฎดศีลธรรมด้วยทัศนะใหม่* (กรุงเทพมหานคร: เครือข่ายพุทธิกา, ๒๕๔๗),
 หน้า ๔๗.

นอกจากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยยังมีความเห็นอีกว่าการที่ พระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่ธรรมะกับคนระดับผู้นำสังคม ไม่ว่าจะผู้นำทางการเมือง การปกครอง ได้แก่ พวกกษัตริย์ (เช่น พระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้า ปเสนทิโกศล กษัตริย์ลิจจวี) ผู้นำทางเศรษฐกิจ ได้แก่ พวกเศรษฐี เศรษฐินี (เช่น อนาถปิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขา มหาอุบาสิกา) ตลอดจนผู้นำทางจิต วิญญาณ ได้แก่ พวกสมณพราหมณ์ นักบวช (เช่น พวกชฎิล) นั้น นอกจาก จะเป็นการมุ่งให้เกิดความเปลี่ยนแปลงภายในบุคคลนั้นๆ แล้ว ยังทรงมุ่ง ให้เกิดความเปลี่ยนแปลงแก่สังคมด้วย เนื่องจากพฤติกรรมทั้งการกระทำ คำพูด และความคิดของบุคคลระดับนำดังกล่าวล้วนมีผลต่อสังคมไม่มาก ก็น้อยทั้งสิ้น ดังกรณีตัวอย่างที่ปรากฏในจกัถวัตติสูตร^๓ ว่าเมื่อพระเจ้า จักรพรรดิ ๗ พระองค์ทรงประพติจักรวรรดิวัตรโดยบริบูรณ์ จะทำให้ บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองอุดมสมบูรณ์ ประชาชนเองเจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ และโภคะ แต่เมื่อพระเจ้าจักรพรรดิองค์ที่ ๘ ไม่ทรงประพติจักรวรรดิวัตร บ้านเมืองก็ไม่เจริญรุ่งเรือง ประชาชนเดือดร้อนอดอยาก และ อकुศลธรรมต่างๆ มีกมลลักขโมย การฆ่าสัตว์ การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การประพติมิดในกาม เป็นต้น เกิดขึ้นเป็นลำดับ ในขณะที่อายุ วรรณะ สุขะ พละ และโภคะของผู้คนก็เสื่อมลงเรื่อยๆ

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ต้องกล่าวเน้นเป็นพิเศษก็คือ ไม่ควรเข้าใจว่าเมื่อ บัจเจกบุคคลต่างปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพุทธศาสนาแล้วจะ ทำให้สังคมดีขึ้นเองโดยอัตโนมัติ เพราะเราต้องไม่ลืมว่าคำสั่งสอนของ พระองค์นั้นรวมเรียกว่า “ธรรมวินัย” ที่ประกอบด้วย “ธรรม” และ “วินัย” ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์ ที่พระธรรม ปิฎก) ได้สรุปความหมายของคำ ๒ คำนี้ว่า

^๓ดูรายละเอียดใน ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๘๑-๑๐๒/๖๐-๗๓.

๑. **ธรรม** คือ คำสอนแสดงความจริง ความดีงาม เป็นเรื่องเนื้อหาหลักการ สิ่งที่ค้นพบ คำเปิดเผย เน้นที่ชีวิตด้านใน ที่จิตใจ และที่ตัวบุคคล หรือปัจเจกตัวบุคคล (แก้และกันปัญหาพร้อมทั้งเสริมสร้างจากภายใน)

๒. **วินัย** คือระเบียบและการจัดระเบียบ เป็นเรื่องของรูปแบบ วิธีปฏิบัติตามหลักการ ข้อบัญญัติ การวางกฎและจัดระบบ คือ เป็นเครื่องมือของธรรม สำหรับจัดระบบชีวิต ระบบสังคมหรือชุมชน ให้เป็นไปตามความมุ่งหมายของธรรม นำเอาเนื้อหาหรือหลักการของธรรมไปจัดวางเป็นระบบ ปฏิบัติการที่มีผลเป็นจริงเป็นจัง ในท่ามกลางสภาพที่เป็นอยู่จริงของสังคมและโลกแห่งรูปธรรม เน้นที่การแสดงออกหรือชีวิตด้านนอก ความเป็นอยู่ประจำวัน สภาพแวดล้อม สังคม ความสัมพันธ์ และความรับผิดชอบต่อประโยชน์สุขร่วมกัน (แก้และกันปัญหาพร้อมทั้งเสริมสร้างจากภายนอก)^{๔๔}

เราอาจกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่า ธรรมใช้ในมิติของปัจเจกบุคคล ส่วนวินัยใช้ในมิติทางสังคม และทั้ง ๒ ส่วนจำเป็นต้องใช้ควบคู่กันไปตลอด จะแยกจากกันไม่ได้โดยเด็ดขาด ด้วยเหตุนี้ ความเข้าใจผิดที่ว่า เมื่อปัจเจกบุคคลต่างปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพุทธศาสนาแล้วจะทำให้สังคมดีขึ้นเองโดยอัตโนมัติ เช่น การมองว่าหากผู้ปกครองเป็นผู้ทรงธรรมเหมือนพระราชาในจักรกวัตติสูตร และ กฎพันตสูตร ก็เพียงพอในการทำให้ประชาชนเป็นสุขนั้น ถือเป็นการมองข้ามความสำคัญของวินัยหรือมิติทางสังคมไป เราต้องไม่ลืมว่าความเป็นพระราชาไม่ได้ดำรงอยู่ในสังคมอย่างลอยๆ หากจะต้องมีความสัมพันธ์กับส่วนต่างๆ ของสังคม (เช่น ขุนนาง ประชาชน) ซึ่งความสัมพันธ์ที่ว่านี้จะเป็นอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขอะไรบางอย่างเช่นระบบการปกครอง ในกรณีนี้หากเราพิจารณา

^{๔๔}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๙๒๔. ตัวเน้นเป็นไปตามต้นฉบับ.

บริบททางประวัติศาสตร์ จะพบว่าพระราชอำนาจในพระสุตฺรทั้ง ๒ นั้น ปกครองอาณาจักรของพระองค์ด้วยระบอบที่เรียกว่า “สมบูรณาญาสิทธิราชย์” (absolute monarchy) คือพระราชอำนาจเป็นใหญ่ มีพระราชอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาด เป็นเจ้าของอาณาจักรและทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ในอาณาจักร เพราะฉะนั้นการที่พระราชอำนาจเพียงแต่ทรงทำตามวัตรปฏิบัติก็ทำให้ประชาชนเป็นสุขได้แล้ว จะเห็นได้ว่าระบบการปกครองในที่นี้ก็จัดอยู่ในขอบข่ายของวินัยนั่นเอง

ควรกล่าวอีกด้วยว่า ระบบความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่างๆ ของสังคมนั้นเราเรียกว่า “โครงสร้างสังคม” (social structure) ซึ่งทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์การเมืองได้แบ่งโครงสร้างสังคมออกเป็น ๒ ระดับ คือ โครงสร้างส่วนล่าง (infrastructure) ได้แก่ โครงสร้างเศรษฐกิจ อันหมายถึงระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ที่อยู่ในมิติทางเศรษฐกิจ ซึ่งก็คือ พลังการผลิต (productive force) และความสัมพันธ์ทางการผลิต (relation of production) และโครงสร้างส่วนบน (superstructure) คือ สถาบันสังคมต่างๆ ที่อยู่นอกเหนือจากสถาบันทางเศรษฐกิจ ได้แก่ สถาบันการเมือง (เช่น รัฐ) สถาบันด้านสังคม วัฒนธรรม และแหล่งผลิตความคิด-อุดมการณ์ (เช่น สถาบันครอบครัว ศาสนา โรงเรียน สื่อมวลชน)^๕ ดังนั้นเราจึงกล่าวได้อีกอย่างว่า โครงสร้างสังคมก็คือสถาบันสังคม (social institution)^๖ นั่นเอง เมื่อมองตามทฤษฎีนี้ จะเห็นได้ว่าโครงสร้างสังคมในสมัยพุทธกาลเป็นโครงสร้างง่ายๆ กล่าวคือ โครงสร้างการเมืองและเศรษฐกิจแทบจะเป็นโครงสร้างเดียวกันคือเป็นระบบบรรณะ จึงทำให้การจัดวางระบบเพื่อนำ

^๕ กาญจนา แก้วเทพ, การวิเคราะห์สี่: แนวคิดและเทคนิค (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๔๗.

^๖ สนิท สมัครการ, การศึกษาสังคมมนุษย์ (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๙.

ธรรมไปใช้อาจทำได้โดยง่าย จึงมีผู้รู้มองว่าในกฎทนต์สูตร คำแนะนำของพระพุทธองค์ในฐานะพรหมณ์ปุโรหิตที่ให้แก่พระเจ้ามหาวชิทินั้นเป็นทักษะที่ปฏิบัติแนวความคิดทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองไปพร้อมๆ กัน^{๔๗} แต่หากสังคมมีความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่างๆ สลับซับซ้อนมากขึ้นเรื่อยๆ ย่อมทำได้ยากขึ้นตามไปด้วย นี่อาจเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้การปฏิบัติธรรมตามหลักพุทธศาสนาโดยไม่มีปรับตัวให้สอดคล้องกับโครงสร้างสังคมที่สลับซับซ้อนอย่างยิ่งในปัจจุบันจึงถูกลดทอนจนเป็นเพียงการปฏิบัติในระดับปัจเจกบุคคลและมิติทางสังคมเลื่อนหายไปมากที่สุด

ความสำคัญของมิติทางสังคมในพุทธศาสนาเถรวาท

ดังที่ผู้เขียนได้กล่าวไว้แล้วว่า โดยเนื้อแท้แล้วหลักธรรมของพุทธศาสนาเถรวาทมีมิติทางสังคมอยู่ในตัวแล้ว และต้องมีควบคู่กันไปจะขาดส่วนใดส่วนหนึ่งไม่ได้ คือต้องเป็นไปตามหลัก “ธรรมวินัย” นั่นเอง ควรย้ำในที่นี้อีกครั้งว่า คำว่า “วินัย” นี้ไม่ได้หมายถึงเอาแค่วินัยของพระภิกษุหรือภิกษุณี แต่หมายถึงสิ่งที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) เรียกว่า “อริยวินัย”^{๔๘} ซึ่งท่านได้อธิบายว่า

ความหมายของวินัยจะขัดแย้งสมบูรณ์ต่อเมื่อสัมพันธ์เชื่อมต่อกับความหมายของธรรม ธรรมเป็นส่วนของเนื้อหา และหลักการของความประพฤติและความเป็นอยู่แบบพุทธ วินัยเป็นภาคปฏิบัติที่นำเอาเนื้อหาและหลักการนั้นไปจัดสรรให้

^{๔๗}อดิศักดิ์ ทองบุญ, “วิเคราะห์หิมายัญในกฎทนต์สูตร” ใน สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาทางวิชาการ พุทธศาสตรบัณฑิตรุ่นที่ ๔๔/๒๕๔๕ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๗๘-๑๘๑.

^{๔๘}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๙๒๔.

ความประพฤติและความเป็นอยู่แบบพุทธนั้น เกิดมีเป็นรูปร่าง
จริงจิ่งขึ้นและสามารถแผ่ขยายกว้างขวางออกไปในสังคมมนุษย์
พูดอีกอย่างหนึ่งว่าวินัยคือเครื่องมือของธรรมสำหรับจัดสรร
สังคมหรือชุมชนให้เป็นที่ไปตามหลักการและความมุ่งหมายของ
ธรรมหรือเป็นเครื่องมือสำหรับจัดระบบชีวิตแบบพุทธให้เกิดมี
เป็นจริงขึ้น ธรรมมุ่งเนื้อหาเน้นที่บุคคล วินัยมุ่งที่รูปแบบเน้นที่
ระบบ^{๔๙}

อีกประการหนึ่งที่มีความสำคัญไม่แพ้กัน และผู้เขียนต้องการนำ
เสนอในที่นี้ก็คือ การนำหลักธรรมะข้อใดข้อหนึ่งหรือหมวดใดหมวดหนึ่ง
ไปใช้ให้ได้ผลมากที่สุด ต้องนำไปเชื่อมโยงกับหลักธรรมอื่น ๆ โดย
พิจารณามิติทางสังคมควบคู่ไปด้วย ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุด น่าจะเป็นหลัก
พรหมวิหาร ๔ อันได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ซึ่งเป็น
จริยธรรมในระดับความคิด ซึ่งจำเป็นต้องนำมาเข้าคู่กับหลักธรรมใน
หมวดสังคหวัตถุ ๔ ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา ซึ่ง
เป็นจริยธรรมในระดับปฏิบัติการ จึงจะครบถ้วนสมบูรณ์เป็นปฏิบัติการ
ทางสังคมที่มีคุณธรรมที่ลึกซึ้งในใจของคุณคนเป็นพื้นฐาน^{๕๐} ดังข้อสรุปที่ว่า
“คุณธรรมที่อยู่แก่นกลางของพุทธศาสนา อันได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา
และอุเบกขาเป็นประดุจเครื่องมือในการสร้างสรรค์ความเป็นปึกแผ่นและ
ความประสานสอดคล้องของสังคมในบริบทที่มีความแตกต่างทางสังคม
วัฒนธรรม”^{๕๑} ดังนั้นการที่นักวิชาการตะวันตกอย่างฮาร์วีย์ บี. อารอนสัน

^{๔๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕๐.

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๕๓ และ ๗๕๖.

^{๕๑} Santosh K Gupta, Socially Engaged Buddhism: In Historical Perspective_<<http://kr.buddhism.org/~skb/download/papers/118.pdf>> ค้นฉบับมีดังนี้ “The virtues embedded in the Buddhist nucleus – kindness, compassion, humanity and equality have been truly instrumental in the promotion of social solidarity and harmony in a broad socio-cultural spectrum”

(Harvey B. Aronson)^{๕๒} มองว่าการเจริญพรหมวิหาร ๔ ของพุทธศาสนาเถรวาทเป็นเพียงการทำประโยชน์ในด้านจิตใจและเพื่อความหลุดพ้นให้ได้มีผลต่อการทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นหรือการกระทำความดีทางสังคมใดๆ จึงเป็นการมองที่ขาดความเชื่อมโยงหลักธรรมในลักษณะที่กล่าวมานั่นเอง

ผู้เขียนเห็นว่าเราต้องพิจารณามิติทางสังคมควบคู่ไปกับการปฏิบัติธรรมะเท่านั้น จึงจะช่วยให้หลักธรรมของพุทธศาสนาทรงคุณค่าและมีความหมายอย่างสมบูรณ์ ขอยกตัวอย่างให้เห็นเป็นรูปธรรม อย่างเช่น กรณีของ ร.ต.ต.วิชัย สุริยุทธ (ดาบวิชัย) ที่ทำการปลูกต้นไม้ด้วยตนเองกว่า ๒ ล้านต้น^{๕๓} ซึ่งหากมองโดยไม่คิดอะไรมาก ก็อาจจะเห็นว่าเป็นผลงานของปัจเจกบุคคลที่สามารถทำให้การปลูกต้นไม้จำนวนมากเช่นนี้สำเร็จลงได้เพียงลำพังคนเดียว แต่หากเราลองใช้มุมมองที่มีมิติทางสังคมควบคู่ไปด้วย เราจะพบว่า การที่ดาบวิชัยสามารถทำเช่นนั้นได้ เหตุผลส่วนหนึ่งก็เพราะสังคมไม่ได้ขัดขวางการกระทำของดาบวิชัยด้วย กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ “สังคมกระทำโดยไม่กระทำ” หรือ “ไม่ช่วยแต่ก็ไม่ขัดขวาง” ผลงานของดาบวิชัยจึงเกิดขึ้นได้

อาจเกิดข้อสงสัยว่ามุมมองเช่นนี้เป็นมุมมองที่สอดคล้องกับหลักการของพุทธศาสนาหรือไม่ ตอบได้ว่าไม่ขัดแย้งกันแต่อย่างใด เนื่องจากการทำสังคมไม่ขัดขวางอาจจัดว่าตรงกับปัจจัยหนึ่งในปัจจัย ๒๔ ที่กล่าวมาข้างต้น ที่เรียกว่า “นัตถิปัจจัย” (absence condition) ซึ่งได้แก่ “ปัจจัยโดย [ต้อง] ไม่มีอยู่”^{๕๔} หมายความว่า หากมีการขัดขวางจากสังคมเกิดขึ้น เช่น ชาวบ้านช่วยกันถอนต้นไม้ที่ดาบวิชัยปลูกทิ้งจนหมด หรือต้นสังกัดของ

^{๕๒} Harvey B. Aronson, *Love and Sympathy in Theravada Buddhism* (Delhi: Motilal Banarsidass, 1980).

^{๕๓} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน <<http://www.sarakadee.com/web/modules.php?name=Sections&op=printpage&artid=327>>

^{๕๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม*, หน้า ๒๗๐.

ดาบวิชัยสั่งห้าม ผลงานของดาบวิชัยย่อมไม่มีทางปรากฏได้ คำอธิบายนี้มีนัยสำคัญอย่างยิ่งอย่างน้อย ๒ ประการด้วยกัน ประการแรก ผลของการปฏิบัติของปัจเจกบุคคลอย่างใดอย่างหนึ่งจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อไม่มีการขัดขวางจากสังคม (คือ มี “การไม่ขัดขวางของสังคม”) ประการที่ ๒ จะต่อเนื่องจากประการแรก กล่าวคือ ผลของการปฏิบัติในทางลบก็อยู่ในเงื่อนไขเดียวกันนี้เท่าๆ กับผลของการปฏิบัติในทางบวก

จากนัยสำคัญทั้ง ๒ ประการ เป็นข้อสรุปที่สอดคล้องกันกับแนวคิดทางจริยศาสตร์ที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งของพุทธศาสนา นั่นคือ แนวคิดเรื่อง “อุปัฏฐาตธรรม ๒”^{๕๕} ซึ่งประกอบด้วย ๑) ความไม่สันโดษในกุศลธรรมทั้งหลาย (อสนุตฺถุจฺจिता กุสฺเสสุ ธมฺเมสุ) ได้แก่ ความไม่รู้ลืมไม่รู้พอในการสร้างคุณดีและสิ่งที่ดี ๒) ความไม่ทอดทิ้งในการพากเพียร (ปธานสมฺมึ อปฺปฏิวานิตา) ได้แก่ การเพียรพยายามก้าวหน้าเรื่อยไปไม่ยอมถอยหลัง หมายความว่า ในเมื่อเราทราบว่สิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะสิ่งที่ดีหรือไม่ดีที่ปัจเจกบุคคลทำลงไปย่อมจะเกิดผลได้ ก็ต่อเมื่อสังคมไม่ขัดขวาง หรือกล่าวอีกหนึ่งก็คือมีสภาวะแวดล้อมทางสังคมที่เอื้ออำนวยให้ ดังนั้น เราจึงต้องสร้างสรรค์เหตุปัจจัยที่เหมาะสมแก่การความดี และจำกัดและกำจัดเหตุปัจจัยที่เหมาะสมแก่การทำความไม่ดีของคนในสังคม ทั้งนี้โดยอาศัยอุปัฏฐาตธรรม ๒ ข้อที่กล่าวมา มิเช่นนั้น แม้การที่เราอยู่เฉยๆ ในทางหนึ่งจะเท่ากับว่ากำลังปล่อยให้ความไม่ดีบางประการเกิดขึ้นนั่นเอง ควรกล่าวด้วยว่าหลัก “ความไม่ทอดทิ้งในการพากเพียร” จะตรงกับสัมมาวายามะ^{๕๖} ซึ่งเป็น ๑ ในอริยมรรคมีองค์ ๘ และเป็น ๑ ใน ๓ องค์มรรค

^{๕๕}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๔/๒๕๘.

^{๕๖}คือความพยายามชอบ ได้แก่ ปธาน ๔ หรือสัมมปธาน ๔ ซึ่งประกอบด้วย ๑. สังวรปธาน (เพียรระวังหรือเพียรปิดกั้นบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดขึ้น) ๒. ปธานปธาน (เพียรละหรือเพียรกำจัด บาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว) ๓. กวานาปธาน (เพียรเจริญ หรือเพียรก่อให้เกิดกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดขึ้น) ๔. อนุรักษนาปธาน (เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่น และให้เจริญยิ่งขึ้นไปจนไปบุลย์) ดูรายละเอียดใน อจ.จตุกถ. ๒๑/๑๓/๒๓-๒๔, ๒๑/๑๔/๒๔-๒๖, ๒๑/๖๙/๑๑๓-๑๑๔

(อีก ๒ องค์คือ สัมมาทิฏฐิ และสัมมาสติ) ที่ต้องเกิดร่วมกับองค์มรรคอื่นๆ ด้วยเสมอ^{๕๗} เพราะฉะนั้น เมื่อมองในแง่นี้ อาจกล่าวได้ว่า โดยอุদ্มคคติแล้วการทำ (หรือไม่ทำ) สิ่งใดของพุทธศาสนิกชนย่อมต้องคำนึงถึงสังคม ด้วยเสมอ

สรุป

ผู้เขียนเชื่อว่าเมื่อมาถึงจุดนี้ เราคงคำตอบที่มี “ความสมเหตุสมผล” (validity) พอสมควรแล้วว่า พุทธศาสนาเถรวาทมีมิติทางสังคม และที่ยิ่งไปกว่านั้นก็คือ มิติทางสังคมมีความสำคัญอย่างยิ่งเนื่องจากเป็นปัจจัยหลักที่จะทำให้การปฏิบัติตามธรรมะได้ผลหรือไม่ได้ผล ความเข้าใจเรื่องนี้ให้ถูกต้องจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ โดยเฉพาะในบริบทโลกที่เต็มไปด้วยปัญหาที่สลับซับซ้อน เมื่อมีความเข้าใจที่ถูกต้อง เราคงหมดคำถามที่ว่า เหตุใดเราจึงต้องขวนขวาย ไม่ดูดายในการทำความดีใดๆ เพื่อสังคม หรือเหตุใดเราต้องให้ความสนับสุนนแก่คนที่ทำความดี ตัวอย่างเช่น เราคงไม่จำเป็นต้องตั้งคำถามอีกแล้วว่า การที่พระสงฆ์พม่าออกมาประท้วงรัฐบาลเผด็จการเมื่อไม่นานมานี้ เป็นสิ่งที่ควรทำหรือไม่ แต่สิ่งที่เราควรต้องถามตัวเองก็คือ เราจะทำอะไรเพื่อให้ความช่วยเหลือพวกท่านได้บ้างต่างหาก

อย่างไรก็ดี ยังมีสิ่งที่เราอาจต้องพิจารณาต่อไป นั่นคือ วิธีการปฏิบัติต่อปัญหาต่างๆ ที่เหมาะสมคืออะไร ต้องทำอย่างไร ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนทำทฤษฎีปัญญาของชาวพุทธเป็นอย่างดี แต่ก็นับเป็นเรื่องดีที่เราจะได้สำรวจตรวจสอบตัวเองว่าเราเข้าใจหลักธรรมของพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้องมาก-น้อยเพียงไร นอกจากนี้ เราคงจะต้องแสวงหาหนทางเพื่อสร้างความเข้าใจในเรื่องมิติทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการหา

^{๕๗}ม.อ. ๑๔/๑๓๖-๑๔๐/๑๗๖-๑๘๐.

คำตอบว่าทำอย่างไรจึงจะทำให้คนทั่วไปเห็นถึงความสำคัญของมิติทางสังคม ดังที่นักวิชาการพุทธศาสนาชาวอเมริกันท่านหนึ่งคือ อี.เอช.ริคจาโรว์ (E.H. Rick Jarow)^{๕๘} ได้ตั้งข้อสังเกตไว้อย่างสนใจว่า การเรียนการสอนพุทธศาสนาในประเทศตะวันตก เป็นการเน้นหรือให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคล เช่น เน้นเรื่องราวการแสวงหาความหลุดพ้นของพระพุทเจ้ามากกว่าการกล่าวถึงคณะสงฆ์ ซึ่งหากกล่าวถึงก็เป็นการกล่าวถึงเฉพาะบุคคลอีกเช่นกัน กระบวนการและปฏิสัมพันธ์ต่างๆ ภายในคณะสงฆ์ รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์กับสังคมได้ถูกมองข้าม ผู้เขียนเห็นว่าข้อสังเกตของจาโรว์ก็เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในการศึกษาพุทธศาสนาทั้งในเชิงวิชาการและไม่ใช่วิชาการในประเทศไทยด้วยเช่นกัน ดังนั้นนี้อาจเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้มิติทางสังคมถูกละเลยหรือลืมนั่นเอง

จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมด ผู้เขียนคิดว่าถึงเวลาแล้วที่เราควรหันกลับมาให้ความสำคัญกับมิติทางสังคมที่มีอยู่คำสอนของพุทธศาสนา ทั้งนี้เพื่อให้ธรรมะของพระพุทเจ้าจะสามารถตอบปัญหาของโลกได้อย่างสมสมัย จนเรียกได้ว่าเป็นสิ่งที่ทรงคุณค่า และมีความหมายช่วยสร้างสรรค์คุณูปการแก่ชีวิตและโลกตามที่ควรจะเป็น มิเช่นนั้น ภาวการณ์ที่พุทธศาสนาจะต้องประสบคงเป็นดังที่พระพรหมคุณาภรณ์^{๕๙} ได้ชี้ให้เห็นกว่า ๒๕ ปีมาแล้วว่า ชาวพุทธคงตกเป็นฝ่ายรับ จนทำให้ถอยห่างออกจากสังคมไปเรื่อยๆ สภาพสังคมก็จะเปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัยอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาเลย ซึ่งผู้เขียนคิดว่าเมื่อถึงเวลานั้นย่อมหมายความว่าหลักธรรมของพุทธศาสนาได้หมดความหมายไปเสียแล้ว

^{๕๘} E.H. Rick Jarow, "The Peripatetic Class: Buddhist Traditions and Myths of Pedagogy" In *Teaching Buddhism in the West: From the Wheel to the Web* (London: Routledge Curzon, 2002), p.111.

^{๕๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต),—*พุทธธรรม*, หน้า ๔๕๐.

พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม: กรณีศึกษา ขบวนการ “Buddhist Peace Fellowship” สหรัฐอเมริกา

อรทัย มีแสง^๑

ความนำ

ในปัญหาของโลกที่มีความสลับซับซ้อนและเต็มไปด้วยความขัดแย้ง ในยุคปัจจุบัน ยังมีองค์กรเล็กๆ องค์กรหนึ่ง ประกาศตนเองว่าเป็นองค์กร ที่เป็นพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Socially Engaged Buddhism) โดยมีถิ่น กำเนิดห่างไกลกับดินแดนเกิดแห่งพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมากนั่นคือ ประเทศสหรัฐอเมริกา มีชื่อว่า *Buddhist Peace Fellowship* ซึ่งได้ก่อตั้งมาครบ ๓๐ ปีบริบูรณ์ในปี ๒๕๕๑ และเป็นองค์กรพระพุทธศาสนา เพื่อสังคมแห่งแรกในสหรัฐอเมริกาที่ถือกำเนิดโดยชาวอเมริกัน Buddhist Peace Fellowship ได้ดำเนินกิจกรรมเพื่อสังคมโดยยึดหลักธรรมคำสอนใน พระพุทธศาสนาและเน้นในเรื่องการไม่ใช้กำลัง (Nonviolence) ดำเนิน กิจกรรมเพื่อสังคมทั้งในระดับประเทศและระดับนานาชาติ เพื่อนำสันติภาพ หรือ Peace ตามที่ปรากฏในชื่อขององค์กรกลับคืนมาเพื่อความสงบและ ความเท่าเทียมกันของสังคม

บทความชิ้นนี้ สนใจศึกษาความเป็นมาขององค์กร Buddhist Peace

^๑ นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Fellowship (BPF) และการทำกิจกรรมเพื่อสังคม รวมทั้งวิเคราะห์ศึกษา เรื่องพระพุทธศาสนากับอหิงสธรรม (Nonviolence) ที่เป็นจุดเริ่มต้นของ องค์การนี้ และ วิเคราะห์แนวคิดและหลักการของขบวนการขับเคลื่อนเพื่อ สังคมโดยใช้หลักการทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักชัยในการแก้ไขปัญหา สังคมโดยเฉพาะปัญหาในระดับโครงสร้าง (structural dukkha)

บทบาทของอหิงสธรรมกับการขับเคลื่อน Buddhist Peace Fellowship

อาจกล่าวได้ว่า สงครามเวียดนามเป็นแรงผลักดันให้องค์การ BPF ถือ กำเนิดขึ้นมา สงคราม ความรุนแรง (violence) และความขัดแย้งทางความ คิดด้านการเมืองการปกครองนำมาซึ่งความสูญเสียอย่างใหญ่หลวงทั้งต่อ ชาวเวียดนามเองและยังมีผลต่อคู่สงครามเช่นอเมริกาอีกด้วย

โยฮัน กัลดุง^๒ ศาสตราจารย์ด้านสันติภาพศึกษา กล่าวถึงเรื่อง **ทฤษฎี ความขัดแย้ง** (Conflict theory) ว่าความขัดแย้งเป็นได้ทั้งผู้ทำลายและผู้สร้าง อาจก่อให้เกิดอันตรายทั้งในปัจจุบันและอนาคตเพราะอาจลุกลามเป็น ความรุนแรง แต่กระนั้นความขัดแย้งก็ยังเป็นโอกาสทองในการสร้างสรรค์ สิ่งใหม่ได้เช่นกัน และได้ให้ความหมายเรื่องทฤษฎีความขัดแย้งในสังคม ว่าคือ “การแบ่งขั้วหรือการแบ่งฝักฝ่าย” ที่ปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้มี อำนาจด้วยกัน ทำให้เกิดภาวะที่พร้อมระหัดระหารกัน พร้อมกันนี้ โยฮัน กัลดุง ได้เสนอ**ทฤษฎีสันติภาพ**ว่า มาจากความไร้ระเบียบของโครงสร้าง เพราะการมีระเบียบทำให้รูปแบบต่างๆทางสังคม (เช่น ประเทศ กลุ่ม ประเทศหรือค่ายพันธมิตร) ลดจำนวนลง กลายเป็นการรวมศูนย์ (เช่น

^๒โยฮัน กัลดุง, การเปลี่ยนแปลงขับเคลื่อนความขัดแย้งด้วยสันติวิธี, เดคา ตั้งสีฟ้า แปล, (กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คปฟ, ๒๕๕๐), หน้า ๓

อดีตสหภาพโซเวียตหรือประเทศจีน) ปฏิสัมพันธ์ของทุกส่วนในระบบถูกจำกัดลง และมีแนวโน้มไปในทางลบหรือเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน ดังนั้นสันติภาพจะต้องมีความหลากหลาย (ของส่วนต่างๆ ของความสัมพันธ์และตัวผู้กระทำ) และการพึ่งพาอาศัยระหว่างกันและกัน (symbiosis)^๓ ทำให้เกิดความสมดุล สังคมไม่มีการแบ่งแยก ก็นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ความไร้ระเบียบทำให้เกิดสันติภาพ เช่น การปกครองระบอบประชาธิปไตย (อย่างแท้จริง) อย่างในประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาหรือประเทศในแถบยุโรป ผู้ปกครองไม่ได้มีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาด แต่เป็นการกระจาย (ไร้ระเบียบ) อย่างเท่าเทียมในเชิงระนาบ เกิดความสมดุลในสังคมและเกิดสันติภาพได้ ความไร้ระเบียบอาจกล่าวได้ว่า คือ เสรีภาพนั่นเอง ในด้านศาสนา ผู้เขียนเห็นว่า ทฤษฎีนี้เข้ากันได้กับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี เนื่องจาก ลักษณะที่สำคัญของศาสนาพุทธคือการปกครองที่เรียกว่า “สังฆะ” คือความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ ไม่มีการแบ่งแยก มีการประชุมสม่าเสมอ การร่วมกันคิดพิจารณาของสมาชิก มีการตั้งญัตติขอมติ และประกาศมติสงฆ์^๔ นอกจากนี้ลักษณะการเทศนาสั่งสอนเป็นการชี้แนะ ให้คิดและเลือกปฏิบัติเอาเองตามหลักเสรีภาพ ไม่มีการบังคับและให้อิสระในการจะนับถือหรือไม่ก็ตาม หลักการและวิธีการการปกครองและบริหารชุมชนสงฆ์มีลักษณะประชาธิปไตยอย่างมาก ดังมีผู้กล่าวว่า “พระพุทธศาสนาเป็นตัวอย่างแห่งระบอบประชาธิปไตยที่เก่าแก่ที่สุดในโลก”^๕

^๓ โยฮัน กัลดุง, **พุทธสันติวิธี: ทฤษฎีเชิงโครงสร้าง**, สมชัย เย็นสบาย แปล, สุวรรณฯ สถานานันท์ สายพิน ศุพุทธมงคล บรรณาธิการแปล, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ ปาจารย์สาร, ๒๕๓๘), หน้า ๖-๗

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๓๙.

^๕ พ.ท. ประสาร ทองภักดี และ ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, **ทฤษฎีการกำเนิดและระบบการเมืองของรัฐ, รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์**, (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๖), หน้า ๒๓

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของความขัดแย้งว่า ความขัดแย้ง คือความคิดเห็น ความต้องการที่แตกต่างกัน และสาเหตุของความขัดแย้ง^๖ คือ ๑) **ตัณหา (craving)** ความอยากทั้งปวง ๒) **ภวทิฏฐิ** ความยึดมั่นในความความเห็นของแต่ละคน ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ๓) **อุปาทาน** ความยึดมั่นถือมั่น และได้ให้ข้อสรุปในการแก้ไขปัญหาคือ ความขัดแย้งไว้ ๖ ประการ^๗ จึงเห็นได้ว่าปัญหาความขัดแย้งนั้น เป็นเรื่อง ที่แก้ไขได้ ด้วยการปฏิบัติต่อกันด้วยความรักความเมตตา ความเข้าใจในความต่าง ให้เกียรติซึ่งกันและกัน และมีความอดทนอดกลั้น (tolerance) ใน ส่วนของความรักความเมตตาซึ่งเป็นหลักธรรมคำสอนที่ปรากฏในทุกๆ ศาสนา ถ้ามนุษย์ทุกคนปฏิบัติตามหลักศาสนาดน ตามปณิธาน ๓ ประการ ที่พุทธศาสนิกชน ได้กล่าวไว้ในข้อแรกคือ การทำให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจแห่ง ศาสนาดน^๘ ความขัดแย้งก็จะไม่เกิด ปัญหาเล็กหรือปัญหาใหญ่ระดับโลก สามารถแก้ไขได้ และสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสร้างสรรค์และสันติสุข

ส.ศิวัรักษ์ ได้กล่าวว่า “ความขัดแย้งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและ ก่อให้เกิดความท้าทาย การแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งไม่ได้การันตีทางออก เสมอไป...ความขัดแย้งก่อให้เกิดทั้งผลดีและผลเสีย ทั้งสร้างสรรค์และ ทำลาย”^๙ โดยที่ ส.ศิวัรักษ์ กล่าวไว้ว่า สิ่งที่จะมาทำให้ความขัดแย้งเปลี่ยน มาเป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ คือ กุศโลบาย (skillful means) ที่ควรจะพัฒนาให้เกิด

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **มองสันติภาพโลก ผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์**, (กรุงเทพฯ: บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๘๔ - พระพรหมคุณาภรณ์ เป็น สมณศักดิ์ปัจจุบัน

^๗ เรื่องเดียวกัน, **อานวธิแก้ไขความขัดแย้งเพิ่มเติมได้ที่** หน้า ๑๘๓-๑๙๓

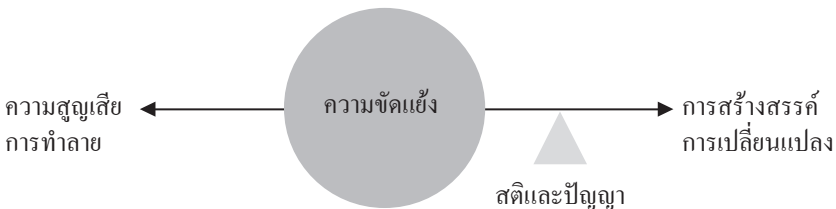
^๘ ปณิธาน ๓ ประการของท่านพุทธศาสนิกชนคือ ๑. การทำให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน ๒. ทำความ เข้าใจระหว่างศาสนา และ ๓. ออกจากอำนาจของวัตถุนิยม ล้วนแต่ตั้งไว้เพื่อประโยชน์แก่สันติภาพของ สากลโลกหรือสากลจักรวาล อ้างจาก พุทธศาสนิกชน, **สันติภาพ**, (กรุงเทพฯ: หจก. เพชรประกาย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๕๔

^๙ Sulak Sivaraksa, **Seeds of Peace: A Buddhist Vision for Renewing Society**, (Berkeley: Parallax Press, 1992), p. 87-88.

ขึ้นในทุกๆ ครั้งที่มีความขัดแย้ง ซึ่งผู้เขียนคิดว่ากุศโลบายหรืออุบายคือหนึ่งในปรัชญาหลักของพุทธศาสนาหายานที่ว่าด้วย มหาอุบาย ในการที่จะดำเนินไปสู่เป้าหมาย การมีอุบายนั้นต้องมีสติและปัญญาที่ได้รับจากประสบการณ์ที่เรียนรู้หรือการฝึกฝนตนเองในบุคคลทั่วไป พระพุทธองค์ทรงเป็นตัวอย่างที่ดีในการใช้อุบายในการสั่งสอนสัตว์เนื่องจากมีมหาปัญญานั่นเอง กรณีตัวอย่างความขัดแย้งเรื่องน้ำในหมู่พระญาติหรือภิกษุโกศลัมพีเป็นตัวอย่างได้ว่าไม่มีการสูญเสียเลือดเนื้อระหว่างญาติพี่น้องหรือการแตกกันของสงฆ์ เพราะความเป็น”นักเจรจาไกล่เกลี่ย” ของพระพุทธเจ้า^{๑๐} หรือเพราะท่านมีมหาปัญญาและมหาอุบายนั่นเอง ผู้เขียนเห็นด้วยกับโยฮัน กัลตุงและ ส. ศิวรักษ์ในเรื่องผลของความขัดแย้งทำให้ผลดีหรือความสร้างสรรค์ แต่วิธีการก่อนจะไปเกิดผลดีหรือการสร้างสรรค์นั้น ผู้เขียนคิดว่าจุดนี้คือสิ่งเปลี่ยนที่สำคัญ และคิดว่า **สติและปัญญา**คือสิ่งนั้น **โดยมีศีลเป็นบาทฐาน** ถ้าไม่มีสติและปัญญากำกับ ความขัดแย้งที่ไม่ผ่านการทำลายหรือผลเสียก่อนไม่มี เช่นคนสองคนมีความคิดขัดแย้งกัน แต่แทนที่จะทะเลาะกันกลับพิจารณาถึงความคิดทั้งสองนั้นแล้วนำมาคิดร่วมกัน เกิดเป็นความคิดสร้างสรรค์ใหม่ การเกิดขึ้นประเภทนี้แสดงว่าทั้งสองมีสติปัญญากำกับแล้วหาประโยชน์ร่วมกันจึงเกิดผลดี แต่ความขัดแย้งส่วนใหญ่ไม่มีสติและปัญญากำกับจึงเป็นการทำลาย การสูญเสียทั้งสิ้น ดังเช่นกรณีของพระเจ้าอโศกมหาราชผู้ที่ใช้ความรุนแรงในการประหัตประหารชีวิตผู้คนด้วยการศึกสงคราม เมื่อเกิดความสลดใจจากการเห็นผู้คนที่ล้มตายเป็นอันมากเกิดสติและปัญญาว่าการกระทำเช่นนี้ไม่ใช่หนทางที่ถูกต้อง

^{๑๐} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระมหาราชชา ธมฺมหาโร ผศ. ดร., พระพุทธเจ้าในฐานะนักเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง, **พระพุทธศาสนากับจริยศาสตร์**, พิมพ์เนื่องในโอกาส การประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนานานาชาติ และการสัมมนาทางวิชาการนานาชาติ ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๔๔๙ - ๔๕๖

และเมื่อหันมามันบ่ถือพระพุทธรูปศาสนาาก็ได้ใช้หลักกรรมในการปกครองบ้านเมือง จะเห็นได้ว่าก่อนเกิดผลดีหรือการเปลี่ยนแปลงของความขัดแย้งก็ได้เกิดการสูญเสียอย่างมากมาย แต่ต้องผ่านขบวนการคิดการไตร่ตรองในฝ่ายธรรมเสียก่อนจึงจะผ่านจุดเปลี่ยนผ่านนั้น หรือขบวนการเปลี่ยนผ่านเพื่อปลดปล่อยอินเดียจากเมืองขึ้นของอังกฤษโดยมหาตมะ คานธี ก็เกิดการสูญเสียของผู้คนและมีการใช้กำลังจนกระทั่งคานธีถูกอังกฤษจับกุมและถูกปล่อยตัวในที่สุดและต่อมาได้เป็นผู้นำของอินเดียด้วยวิธีอหิงสาหรือความขัดแย้งในประเทศเวียดนามเกิดสงครามเวียดนามก่อนที่จะรวมประเทศได้ หรือในประเทศไทย ขบวนการประชาธิปไตยในประเทศไทยช่วง ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ก็เกิดการสูญเสียก่อนเกิดการเปลี่ยนแปลง และในปัจจุบันความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนภาคได้ทำให้เกิดความสูญเสียกับประเทศชาติอย่างมาก รวมถึงกรณีความขัดแย้งทางการเมืองในปัจจุบันก็ต้องแลกมากับความสูญเสียบาดเจ็บล้มตายของประชาชน ผู้เขียนจึงไม่เห็นว่าการขัดแย้งที่เกิดขึ้นเป็นพลังที่สร้างสรรค์ได้นั้น จะไม่เกิดการเปลี่ยนผ่านที่ไม่มีความสูญเสียใดๆ เลย จะมีแตกต่างกันมากบ้างน้อยบ้างตามแต่สถานการณ์ที่เกิดขึ้น ความขัดแย้งจะก่อให้เกิดผลดีหรือสิ่งที่สร้างสรรค์ต้องอาศัย**สติและปัญญากำกับเสมอ**

ขบวนการเปลี่ยนแปลงหรือวิธีการในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงนี้ หลักการสำคัญคือ **การใช้หลักอหิงสธรรม**

(Nonviolence) นักวิชาการตะวันตกเช่น Christopher Titmuss^{๑๑} ผู้ซึ่งเคยบวชเป็นพระภิกษุในประเทศไทยกล่าวว่า เป็นเรื่อง**ศีลธรรม**ของชาวพุทธที่ไม่ใช้ความรุนแรงในวิถีชีวิตและกับทุกสรรพสิ่งที่มีชีวิต โดยเฉพาะองค์กร **Buddhist Peace Fellowship** ได้ทำงานที่ยิ่งใหญ่คือการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่นำไปใช้แก้ไขในทุกๆปัญหา และเห็นว่าการไม่ใช้ความรุนแรงไม่ใช่เพียงการเดินทางเรียกเรื่องสันติภาพเท่านั้น แต่เป็นเรื่องละเอียดอ่อนที่ใช้ได้กับสิ่งมีชีวิตทุกชนิด **พื้นฐานของชาวพุทธ คือ การปฏิบัติภาวนาและปัญญา** และกล่าวว่า อหิงสาเป็นสิ่งที่ต้องทำเป็นประจำหรืออยู่ในชีวิตประจำวัน

องค์ดาไลลามะที่ ๑๔ แห่งทิเบต^{๑๒} เจ้าของรางวัลโนเบลด้านสันติภาพ กล่าวว่าการทำสงครามมีแต่จะทำให้เกิดความทุกข์และความเสียหายความโกรธและความเกลียดไม่สามารถแก้ไขปัญหา(ความขัดแย้ง)ได้...ในทางกลับกัน ความรัก การยอมรับความคิดเห็นผู้อื่น ความอดทน ไม่เพียงแต่จะทำให้เราพบกับความสงบเท่านั้น แต่ทำให้ความโกรธของผู้หนึ่งลดลงได้ ปัญหาของโลกต้องแก้ด้วยความรักความเมตตาและความกรุณาอย่างแท้จริง

ในทำนองเดียวกัน ดิซ นัท ฮันห์ ผู้ได้รับการเสนอชื่อเข้าชิงรางวัลโนเบล ได้กล่าวไว้ว่า “อหิงสาไม่ใช่หลักการ (dogma) แต่เป็นกระบวนการ (process)”^{๑๓} ประสบการณ์เรื่องความรุนแรงของดิซ นัท ฮันห์ มาจากสงครามเวียดนามกับฝรั่งเศสและสงครามกลางเมืองของเวียดนาม (หรือ

^{๑๑} Christopher Titmuss, Interactivity: Sitting for Peace and standing for Parliament, **The Path of Compassion, Writings on Socially Engaged Buddhism**, edited by Fred Eppsteiner, (Berkeley: Parallax Press, 1985), p.186

^{๑๒} The Dalai Lama, Hope for the Future, **Engaged Buddhist Reader**, edited by Arnold Kotler, (Berkeley: Parallax Press, 1996), p. 249-252

^{๑๓} Thich Nhat Hanh, Love in Action, **Engaged Buddhist Reader**, edited by Arnold Kotler, p.57

กับสหรัฐอเมริกา) การเผาตัวตายของพระภิกษุเพื่อประท้วงรัฐบาลกลายเป็นเรื่องที่ทำให้ชาวเวียดนามต้องจดจำไปตลอดกาล ซึ่งท่านเห็นว่า เป็นวิธีการที่จะยืนหยัดต่อสู้กับความรุนแรง (ที่รัฐบาลทำกับพระภิกษุ) ที่กล้าหาญ เป็นการใช้พลังเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การแสดงออกเพื่อสันติภาพทุกครั้งต้องมีใครสักคนแสดงความกล้าหาญที่ต้องเผชิญกับความรุนแรงเพื่อกระตุ้นให้เกิดความรัก เป็นความรักและความเสียสละ เหมือนการถูกตรึงบนไม้กางเขนของพระเยซู ที่ผู้เสียสละชีวิตไม่ได้กระทำด้วยความรุนแรง ความตายไม่ใช่สิ่งที่น่ากลัวเพราะเขาเหล่านั้นต้องการแสดงให้ผู้ที่ไม่เข้าใจได้เปลี่ยนแปลงนโยบาย ไม่ได้เป็นการขัดแย้งในตัวบุคคล แม้จะเป็นการกระทำด้วยความรุนแรงในสายตาชาวโลก แต่สำหรับท่านเห็นว่า นี่เป็นเพียงอีกหนึ่งวิธีของการใช้อหิงสธรรม เหมือนกับวิธีการอดอาหารประท้วง (เหมือนคานธี) การโกนหัว หรือการบอยคอต ที่เรียกว่า อารยะขัดขืน (Civil Disobedience)

นอกจากนี้ หลักธรรมที่ทำให้มีการไม่เบียดเบียนกัน การไม่ใช้ความรุนแรงด้วยอหิงสธรรมนี้ เป็นเพราะการเข้าใจในหลัก

“อนิจจัง (Impermanence)” และ “ธรรมชาติที่อิงอาศัยกัน (Interbeing)” ในพระพุทธศาสนา ที่ท่าน ดิซ นัท ฮันท์ ได้อธิบายเรื่องความเป็นอนิจจังและปฏิจจสมุปบาท จากวัชรสูตร (The Diamond Sutra) ว่าเป็นเหตุให้เกิดการกระทำเพื่อสันติภาพ (peacemaking)^{๑๔} เป็นเหตุทำให้พุทธศาสนิกชนปล่อยวางในความยึดมั่นที่เป็นเหตุแห่งความขัดแย้งโดยรวมได้ง่าย

โดยสรุป ท่านดิซ นัท ฮันท์ เห็นว่าเพราะพุทธศาสนิกชนเข้าใจเรื่องอนิจจัง และหลักปฏิจจสมุปบาท จึงทำให้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงและมีปัญญาแยกแยะปัญหาและแก้ไขได้ ท่านได้ชี้แนวทางแห่งสติ และตามดูจิต ที่จัดว่าแนวทางนี้เป็น “Mindfulness-based Oneness เพราะมีการฝึกสติและสมาธิเพื่อการหยั่งรู้ถึงปฏิจจภาวะ...และไม่มีศาสนาหรือคำสอน

ใดโดดเด่นที่แยกออก แต่เพราะความเป็น Oneness”^{๑๕} จึงทำให้โลกนี้เกิดสันติภาพได้

ส. ศิวรักษ์ กล่าวว่^{๑๖} เหตุเพราะหลักคำสอนเรื่อง “อนิจจัง” ที่ชาวพุทธเห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างเป็นอนิจจัง ทุกสิ่งทุกอย่างต้องเปลี่ยนแปลง... เราต้องจำไว้ว่าวิฤตการณั ความเครียด การเข้าใจผิดและความทุกข์ทรมานทั้งหลาย รวมทั้งการเข่งขันและการที่เราแตกต่างกันนั้น เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต” ในขณะที่ Donald K. Swearer^{๑๗} กล่าวว่ “นอกจากหลักศีลในพระวินัยของพุทธศาสนาเถรวาทจะเป็นสิ่งที่ทำให้เราเรียนรู้วิธีของการไม่ใช้ความรุนแรงแล้ว คำสอนเรื่อง อนัตตา ยังเป็นปรัชญาหลักของการไม่ใช้ความรุนแรง และอุเบกขา ยังเป็นการแสดงออกที่เราเห็นได้จากการใช้ความรุนแรง” จะเห็นได้ว่า ทั้งสองฝ่ายเห็นความจริงเรื่องกฎไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ในหลักคำสอนพระพุทธศาสนา เมื่อเห็นสามัญลักษณ์ะ ก็เห็นความเปลี่ยนแปลงในรูปกระแสซึ่งเรียกว่าเห็นการเปลี่ยนแปลงตามหลักปฏิจจสมุปบาทที่เกิดจากเหตุปัจจัยต่างๆ สัมพันธ์กัน อาศัยกันและกัน นั้นเอง

ดังนั้น ขบวนการเปลี่ยนผ่านที่ทำให้ความขัดแย้งสามารถกลายผลมาเป็นความคิดสร้างสรรค์ นั่นคือ การศึกษา (เรียนรู้) สติ ปัญญา เป็น

^{๑๕} Patricia Hunt-Perry and Lyn Fine, “All Buddhism Is Engaged : Thich Nhat Hanh and The Order of Interbeing,” **Engaged Buddhism in the West**, Christopher S. Queen (ed.), (Somerville: Wisdom Publications, 2000), p.52-53

^{๑๖} หิมพรวณ รักแตงาม, ดิข นัท ฮันห์: ว่าด้วยพหุนิยมทางศาสนา, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๘), หน้า ๕๗

^{๑๗} Sulak Sivaraksa, **Seeds of Peace: A Buddhist Vision for Renewing Society**, (Berkeley: Parallax Press, 1992), p.87-88

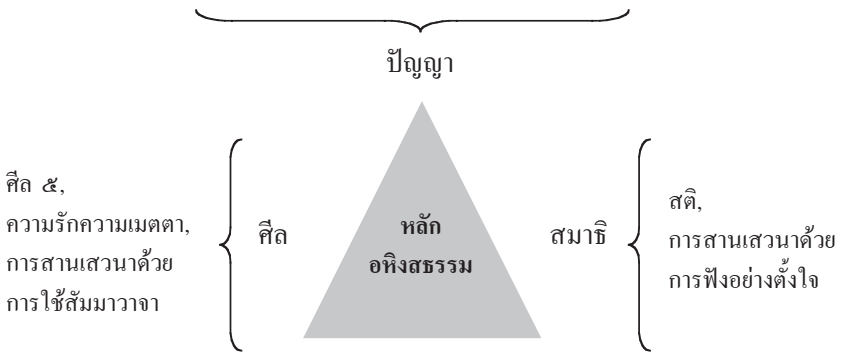
^{๑๘} Donald K. Swearer, Exemplars of Nonviolence in Theravada Buddhism, **Inner Peace, World Peace Essays on Buddhism and Nonviolence**, edited by Kenneth Kraft, (New York: State University of New York Press, 1992), p.64

สิ่งที่สำคัญ ซึ่งความสำคัญของพระพุทธศาสนาคือการศึกษา เรียนรู้นี้ ก็มาจาก ศิล สมาธิ และ ปัญญา หรือ ไตรสิกขา นั่นเอง

จึงสามารถสรุปได้ว่า ในที่สุด หลักอหิงสธรรม เป็นการพัฒนามาจาก ไตรสิกขา คือ ศิล สมาธิ และ ปัญญา หรือ ทางสายกลาง มรรคมีองค์ ๘ ที่ทำให้เกิดสันติภาพ ความสุข ความสงบทั้งในจิตใจตนเองและแผ่กระจายออกไปสู่สังคม ดังนี้

สัมมาทิฐิ, ความเข้าใจในความแตกต่าง, การเห็นอกเห็นใจ, ปฏิจสงมฺพบาท, กฏไตรลักษณ์

Buddhist Peace Fellowship (BPF)^{๑๘}

องค์กร Buddhist Peace Fellowship จึงได้ถือกำเนิดขึ้น โดยก่อตั้งในรูปแบบขององค์กรที่ไม่หวังผลกำไร (Non-Profit Organization) โดยมีสำนักงานใหญ่อยู่ที่เมือง Berkeley, California, USA ผู้ร่วมงานส่วนใหญ่เป็นอาสาสมัคร

^{๑๘}ในบทนี้จะใช้ข้อมูลส่วนใหญ่จาก Judith Simmer-Brown, Speaking Truth to Power: The Buddhist Peace Fellowship, **Engaged Buddhism in The West**, edited By Christopher Queen, p.67-92, www.bpf.org และ รายงานประจำปี ๒๐๐๕, ๒๐๐๖, และ ๒๐๐๗ จาก http://www.bpf.org/html/about_us/annual_report/05_ar.html#intl http://www.bpf.org/html/about_us/annual_report/06.html http://www.bpf.org/html/about_us/annual_report/documents/annualreport2007.pdf

เมื่อสิ้นปีที่ก่อตั้งมีสมาชิกอยู่เพียง ๕๐ คนเท่านั้น Robert Aitken^{๑๙} ผู้นำคนแรกใน BPF ได้ร่วมมือกับลูกศิษย์ที่มาเรียนวิปัสสนาก่อตั้งและได้ขยายสาขา (Chapters) ขึ้นในอีกหลายมลรัฐ และมีความเติบโตขึ้นเป็นลำดับ ได้มีผู้มีชื่อเสียงทางพระพุทธศาสนาเข้ามาร่วมงานมากขึ้น เช่น Joanna Macy, Gary Snyder, Ryo Imamura และ BPF ได้ตีพิมพ์ข่าวสารขององค์กรเพื่อสื่อสารกันภายในหมู่สมาชิก เรียกว่า *Turning Wheel* มีนักเขียนมีชื่อเสียงหลายท่านได้ส่งบทความมาตีพิมพ์ เช่น Fred Eppsteiner, Arnie Kotler และ David Schneider รวมทั้ง ดาไลลามะ ดิซ นัท ฮันท์ และ ส.ศิวัรักษ์ เป็นต้น

ปัญหาที่สำคัญสำหรับ BPF คือ เงินทุนที่จะสนับสนุนกิจกรรมขององค์กร เพราะนอกจากจะมีสมาชิกลดแล้ว รายได้จากค่าบริการก็ไม่ค่อยมากนัก ท่านดิซ นัท ฮันท์ได้ทำให้ประชาชนทั่วไปรู้จัก BPF มากขึ้น ภายในปีแรกหลังจากการเดินสายแสดงธรรม สมาชิกของ BPF ได้เพิ่มเป็น ๖๐๐ คน และ เป็น ๑,๒๐๐ คนในอีกสองปีต่อมา ในปัจจุบันนี้มีสมาชิกมากกว่า ๔,๐๐๐ คน และมีสาขามากกว่า ๓๕ สาขา ใน ๒๙ มลรัฐ และใน ๑๑ ประเทศทั่วโลก เช่น เยอรมัน เบลเยียม และออสเตรเลีย อย่างไรก็ตามการบริหารงานของแต่ละสาขา แต่ละมลรัฐหรือแต่ละประเทศ ไม่ได้ขึ้นแก่กันและไม่ได้ขึ้นกับสำนักงานใหญ่^{๒๐} เพียงแต่ละกลุ่มมีอุดมการณ์ร่วมกันในการทำงานเพื่อสังคมโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็น

^{๑๙} คณะผู้ก่อตั้ง ได้แก่ Robert Aitken, Nelson Foster, Anne Aitken, Stephen Gockley และสมาชิกอีกหลายคน Robert Aitken เป็นผู้มีความรู้สูงและเป็นอาจารย์ผู้สอนวิปัสสนาแบบเซนให้กับคณะผู้ร่วมก่อตั้งท่านอื่นๆ ได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำคนแรกใน BPF Robert Aitken เป็นชาวเพนซิลเวเนีย เกิดเมื่อปี ๑๙๑๙ แต่ไปเติบโตที่ฮาวายและอาศัยอยู่ในฮาวายตลอดมา ในช่วงที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้ถูกเกณฑ์ไปเป็นเชลยที่ประเทศญี่ปุ่น และ ณ ที่นั่นเขาได้พบกับ Reginald Horace Blyth ชาวอังกฤษที่ถูกจับไปเป็นเชลยเช่นกัน Blyth ทำให้เขาสนใจและได้ศึกษาพุทธศาสนาขึ้น ซึ่งเป็นนิยายหลักในประเทศญี่ปุ่น

^{๒๐} จากการสัมภาษณ์คุณอัญชลี คุรุวัช ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง กรรมการผู้บริหาร Buddhist Peace Fellowship เมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๑

แกนกลาง และให้ BPF เป็นผู้นำหลักในเรื่องนโยบาย โดยจะมีการประชุมร่วมกันเดือนละหนึ่งครั้ง อาจจะใช้การประชุมผ่านการสื่อสารทางไกล (Teleconference) การทำงานของแต่ละแห่ง บางครั้งจะแตกต่างกันไปตามสถานการณ์ของแต่ละพื้นที่ เหตุเพราะพื้นที่ของสหรัฐอเมริกากว้างขวางมากและมีปัญหา รายละเอียดแตกต่างกันไป แต่เมื่อมีจุดร่วมของปัญหา เช่นเรื่องปัญหาในพม่าหรือในทิเบต กลุ่มองค์กรของ BPF ทั้งหมดในเครือข่าย จะประสานและทำงานร่วมกัน ซึ่งทำให้มีพลังในการขับเคลื่อนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

Alan Senauke อดีตผู้อำนวยการของ BPF เคยกล่าวว่า “BPF ใช้หลักความรัก ความเมตตากรุณา เหมือนการประพาดิตนของพระโพธิสัตว์ ที่จะรับฟังความทุกข์ของชาวโลก พยายามเข้าใจปัญหานั้น บางครั้ง BPF ก็ลงมือช่วยเหลือ บางครั้งก็ให้ข้อมูลและกำลังด้านอื่นๆ ที่ผู้อื่นอาจจะได้ใช้ ข้อมูลหรือทรัพยากรทั้งหลายเข้าไปช่วยเหลือในกรณีที่ BPF ไม่สามารถไปร่วมได้ บางครั้งก็เพียงแต่รับฟัง”^{๒๑}

วิสัยทัศน์

BPF ได้แลเห็นถึงอนาคตที่ซึ่งคนที่มีพื้นฐานต่างกันมาจากหลากหลายแห่ง มาร่วมแรงร่วมใจกันเพราะตระหนักรู้อย่างจริงใจว่าเราทุกคนมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันและสัมพันธ์กับโลกใบนี้ (ตามหลักปฏิจจสมุปบาท) และเชื่อมั่นว่าการกระทำที่เต็มไปด้วยความเข้าใจนี้ จะสร้างสังคมที่เต็มไปด้วยความกรุณา เอื้อเฟื้อ ความรัก ปัญญา และความยุติธรรม

ภารกิจและวัตถุประสงค์

เพื่อเป็นตัวกระตุ้น (catalyst) ให้เกิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม และมีวัตถุประสงค์ที่จะช่วยทำให้มนุษย์ทุกคน ทุกกลุ่ม ทุกสถาบันและทุก

^{๒๑} http://www.bpf.org/html/about_us/history/history.html

ระบบของสังคม ปลอดภัยจากความทุกข์ ทุกโครงการของ BPF ทั้งสิ่ง
สิ่งพิมพ์ และการฝึกปฏิบัติ จะเชื่อมโยงหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา
เรื่องปัญญา ความรักความเมตตาที่จะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงของ
สังคมอย่างต่อเนื่อง และได้พยายามมาก เพื่อ ๑) ให้สังคมรับรู้ผ่านการ
ฝึกปฏิบัติของ BPF โดยทำเพื่อสันติภาพและปกป้องสิ่งมีชีวิตทุกชนิด
๒) ยกย่องความเป็นมนุษย์ของทุกคน สิ่งแวดล้อม และความยุติธรรม
ของสังคมโดยเฉพาะในหมู่ชาวพุทธ ๓) นำหลักธรรมของพระพุทธศาสนา
มาแก้ไขปัญหาในบริบทใหม่เรื่องสันติภาพ สิ่งแวดล้อม และขบวนการ
ยุติธรรมในสังคม

Judith Simmer-Brown ศาสตราจารย์ด้านศาสนาแห่งมหาวิทยาลัย
นาโรปะ ได้สรุปไว้ว่า BPF มีหลักการและแนวทางในการทำงานโดยจะ
พิจารณาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมก่อนที่จะลงมือปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุ
วัตถุประสงค์ ซึ่งทาง BPF มีลักษณะการทำงาน ดังต่อไปนี้

๑. การผนวกรวมทุกคน (Inclusiveness)

BPF ไม่ได้เป็นองค์กรสำหรับชาวพุทธเท่านั้น แต่สำหรับทุกคน ไม่ว่า
ศาสนาใด นิกายใด สามารถมาร่วมกิจกรรมได้ และทาง BPF ยินดีเข้าไป
ร่วมกิจกรรมเพื่อสังคมกับพันธมิตรอื่นๆโดยไม่คำนึงถึงศาสนาหรือนิกายใดๆ
เช่นกัน อย่างไรก็ตาม Judith Simmer-Brown วิเคราะห์พบว่า ในความเป็น
จริงนั้น BPF ซึ่งมีรากฐานจากการเป็นชาวอเมริกัน หรือกลุ่มบุคคลที่เป็น
ชาวเอเชียและอพยพมาอาศัยในอเมริกาส่วนใหญ่หรือที่เรียกว่า **American
Buddhism** ซึ่งมีวัฒนธรรมและประเพณีหรือปรัชญาพื้นฐานต่างกับคน
เอเชีย โดย “มีเหตุผลและการปฏิบัติแตกต่างกัน” ผู้เขียนเห็นด้วยว่า คน
เอเชียนั้นมักจะยึดติดกับตัวบุคคลหรืออาจารย์ เมื่อบุคคลที่คุ้นเคยลาออก
ไป ก็มักจะลาออกตาม จึงทำให้การบริหารงานของ BPF เป็นไปด้วยความ
ลำบาก ไม่ต่อเนื่อง องค์กรมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ไม่เหมือนกับ

ขบวนการขับเคลื่อนของเอเชียที่มักยึดติดกับอาจารย์ ถ้าอาจารย์เป็นผู้ที่เคารพและมีชื่อเสียง องค์การก็มักจะประสบความสำเร็จมีการบริจาคเงินเข้ามามาก ทำให้การทำกิจกรรมเพื่อสังคมประสบความสำเร็จ เช่น Tzu-Chi ในไต้หวัน หรือ Soka Gakkai หรือ พระอาทรประชานาถ วัดพระบาทน้ำพุในประเทศไทย เป็นต้น

๒. วิเคราะห์ปัญหาที่เกิด (Analysis of Suffering)

BPF จะพิจารณาปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นตามหลักพุทธศาสนา แต่สิ่งที่ BPF ให้ความสนใจโดยเฉพาะจะเป็นปัญหาในระดับโครงสร้าง (structural dukkha) เพราะ BPF ตระหนักว่า ปัญหาในโลกปัจจุบันไม่ใช่เรื่องของใครคนใดคนหนึ่ง BPF จะยึดหลักปรัชญาสมุปปาทว่าปัญหาที่เกิดขึ้นที่หนึ่งย่อมกระทบกับอีกที่หนึ่งได้ นอกจากปัญหาระดับนานาชาติแล้ว BPF ยังให้ความสนใจเรื่องภายในประเทศที่พบเห็นกันอยู่ทั่วไปด้วยเช่น เรื่องปัญหาในครอบครัว เยาวชน การหย่าร้าง ความเครียด ผู้ต้องขัง โทษประหารชีวิต คนเร่ร่อน บริโภคนิยมและนิเวศวิทยา

๓. การจัดการด้วยกลยุทธ์ (Strategic Approach)

BPF ได้เข้าไปช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นหลายโครงการ เช่น โครงการสร้างสัมมาอาชีวะให้กับชาวทิเบตในเนปาลและอินเดีย หรือการให้ความช่วยเหลือทางการแพทย์กับพม่า การเดินธรรมยาตราของพระมหาโฆษณันท์ในกัมพูชา หรือองค์กร International Network of Engaged Buddhist ที่ ส. ศิวรักษ์ก่อตั้งในประเทศไทย หรือการให้ความช่วยเหลือเด็กที่ถูกล่วงเกินทางเพศในโรงเรียนในสหรัฐฯ แต่ก็มีผู้วิจารณ์หลายคนเห็นว่าโครงการต่างๆ ของ BPF ไม่มีการวางกลยุทธ์ที่ชัดเจนว่าทำไปเพื่ออะไร ทำไม่ถึงทำเช่นนี้ และจะแก้ไขโครงสร้างของปัญหาได้อย่างไร และเห็นว่าสิ่งนี้เป็นจุดอ่อนของ BPF ที่ทำให้ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เมื่อ BPF หันมาปรับปรุงภายในองค์กร หากจุดยืนที่ชัดเจนของตัวเอง เช่น องค์การจะ

เน้นที่ปัญหาความรุนแรงเชิงโครงสร้าง การไม่ใช้ความรุนแรงแก้ไขปัญหาก็ควรพิจารณาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงเชิงโครงสร้างมากกว่า

คณะผู้บริหาร

การบริหารของ BPF จะมีการทำงานอยู่ ๒ ประเภท ๑) คณะผู้บริหาร และ ๒) คณะทำงาน

๑) **คณะผู้บริหาร** จะเป็นการอาสาสมัครเข้ามาทำงานให้องค์กร โดยไม่ได้รับผลตอบแทน และไม่ได้เป็นลักษณะงานประจำ ผู้บริหารทุกท่านมักจะมีงานประจำทำอยู่แล้ว โดยจะมีหน้าที่ให้คำปรึกษา และมีการประชุมร่วมกับคณะทำงานตามกำหนดและมีหน้าที่รับผิดชอบทางกฎหมาย ปัจจุบัน (ข้อมูลปี ๒๕๕๑) มีจำนวนทั้งหมด ๗ ท่าน ได้แก่ คุณอัญชติ คุรุรักษ์, Jesse Maceo Vega-Frey, Phyllis Oscar และ Pete Shimazaki Doktor เป็นต้น

๒) **คณะทำงาน** จะเป็นพนักงานประจำ และมีเงินเดือนตอบแทนเป็นผู้บริหาร ได้มาจากการเปิดรับสมัครงานทั่วไป แต่ต้องมีอุดมการณ์เดียวกัน มีหน้าที่จัดการงานทั่วไปขององค์กร ปัจจุบันมีจำนวน ๒ ท่าน โดยมี Zenju Earthlyn Manuel เป็นผู้อำนวยการบริหาร (Executive Director) (และเข้าทำงานเมื่อปี ๒๐๐๗), Oren Sofer และมี Patricia Tumang เป็นบรรณาธิการของนิตยสาร Turning Wheel

นอกจากนี้ยังมี **คณะที่ปรึกษาภิกษิตติมศักดิ์ (Advisory Board)** จะมีบุคคลสำคัญๆที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมเป็นสมาชิกภิกษิตติมศักดิ์ และเป็นผู้ให้คำปรึกษาตามที่คณะทำงานหรือคณะผู้บริหารร้องขอ ได้แก่ Thich Nhat Hanh, Dr. A.T. Ariyaratne, พระไพศาล วิสาโล, สุลักษณ์ ศิวรักษ์, Kenneth Kraft และ David Loy เป็นต้น

กิจกรรมพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

ในช่วงปี ๒๐๐๕ - ๒๐๐๗ BPF ได้ทำกิจกรรมมากมายและดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง บางโครงการก็ดำเนินต่อจากปีก่อนๆ กิจกรรมที่เกิดขึ้นมีทั้งที่เกี่ยวของระดับนานาชาติและภายในประเทศ ในที่นี้จะยกตัวอย่าง โครงการต่างๆดังนี้

๑. โครงการ BASE: Buddhist Alliance for Social Engagement

โครงการได้ดำเนินมาตั้งแต่ปี ๑๙๙๔ จนถึงปัจจุบัน รวมเวลาถึง ๑๔ ปี ซึ่งเกิดจากดำริของ Robert Aitken ผู้ร่วมก่อตั้ง BPF ที่ต้องการให้มีการสอนปฏิบัติวิปัสสนาควบคู่กับการทำกิจกรรมเพื่อสังคม Diana Winston ผู้นำความคิดของ Aitken มาปฏิบัติ ได้ประยุกต์หลักการทำงานเพื่อชุมชนของชาวคริสต์ เช่น Jesuit Volunteer Corps และ การทำงานของกลุ่ม Catholic Workers โครงการนี้จะใช้ระยะเวลาจนถึง ๖ เดือนต่อหนึ่งครั้ง กิจกรรมในแต่ละวัน นอกเหนือจากการเดินจงกรม นั่งวิปัสสนาแล้ว ยังต้องออกไปทำกิจกรรมเพื่อสังคม เช่น การทำอาหารเลี้ยงพวกขอทานจรจัด การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายในโรงพยาบาล การใช้วิปัสสนาในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในโรงเรียน เป็นต้น

โครงการ BASE^{๒๒} “จัดว่าเป็นงานอาสาสมัครแบบพุทธโครงการแรกในอเมริกาเหนือ” โดยมีหลักการว่า “การให้บริการสังคมและการทำงาน

^{๒๒}โครงการนี้มีลักษณะที่ประกอบไปด้วย

๑. การทำงานเพื่อสังคม (seva) เช่น การช่วยเหลืองานโรงพยาบาล การจัดการชุมชน การสอนศาสนาให้พวกขอทานจรจัด เป็นต้น
๒. การให้ความรู้ปัญญา (pannya) โครงการจะให้ความรู้โดยประยุกต์คำสอนทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับปัญหาด้านการเมือง สังคมและสิ่งแวดล้อม
๓. การปฏิบัติภาวนา (Samadhi) การปฏิบัติภาวนาจะเกิดควบคู่กับการทำงานเพื่อสังคม
๔. ชุมชน (sangha) โครงการนี้มีจุดประสงค์เพื่องานของชุมชนทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ
๕. คำสัญญา (adhithana) หรือการอธิษฐาน เป็นการแสดงความมั่นหมายว่าจะอยู่กับโครงการครบ ๖ เดือน และสามารถปฏิบัติธรรมได้ตลอดโครงการ

เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยกลุ่มคนในชุมชนที่มีจุดมุ่งหมายอุดมการณ์เดียวกัน” ในทุกวันที่ออกไปช่วยเหลือสังคม ผู้ร่วมโครงการจะนำปัญหาที่ได้พบเจอมาพูดคุยกันเพื่อหาแนวทางแก้ไขโดยยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแกนหลักในการแก้ไข การทำกิจกรรมเช่นนี้จึงเป็นการสร้างความสามัคคีในหมู่ชุมชนได้เป็นอย่างดี เพราะได้มีการปรึกษาหารือและทำงานเป็นกลุ่ม ซึ่งเป็นไปตามหลักธรรมเรื่อง **อปปริหานิยธรรม**

ในปี ๒๐๐๖ โครงการ BASE ที่เข้าร่วมกิจกรรมที่ช่วยเหลือผู้ที่เพิ่งพ้นโทษทั้งด้านการให้คำปรึกษาและการจัดหางาน เรียกว่า *Prison Program* นอกจากนี้โครงการยังได้เข้าร่วมกับพันธมิตรอื่นๆ เพื่อช่วยเหลือสังคมมากขึ้น เช่น Metta Center แต่ในปี ๒๐๐๗ โครงการ BASE ได้หยุดชะงักลงเนื่องจากคณะผู้ทำงานที่เป็นแกนนำได้ลาออกไป ทาง BPF จะรื้อฟื้นทำกิจกรรมนี้อีกครั้ง โครงการ BASE นี้ผู้สมัครต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเข้าฝึกอบรม ผู้สมัครมีทุกศาสนา และนิกาย ไม่จำเป็นต้องเป็นชาวพุทธ โครงการอื่นๆ ที่ BPF ดำเนินการ เช่น

Too Young to Do Time โครงการรณรงค์เรื่องกฎหมายให้ยกเลิกโทษจำคุกตลอดชีวิตสำหรับคดีที่ไม่รุนแรงกับนักโทษเด็กที่มีอายุต่ำกว่า ๑๗ ปีและการรณรงค์ยกเลิกให้มีโทษประหารชีวิตสำหรับทุกคน

Young Adult Programs เช่น BPF Teen Retreat (อายุ ๑๕-๑๙ ปี) และ Young Adult Retreats (อายุ ๑๘-๓๑ ปี) เป็นการเข้าปฏิบัติธรรมตามโครงการ ๗ วัน หรือ ๓ วัน แล้วแต่โครงการกำหนด

๒. โครงการ BPF's Burma Project

ในช่วงปี ๒๐๐๗ เกิดเหตุการณ์ความรุนแรงในประเทศพม่าที่พระสงฆ์พม่าถูกรัฐบาลทหารทำร้ายเนื่องจากการประท้วงเรื่องการขึ้นราคาน้ำมัน และถัดมาได้ประสพภัยพิบัติจากพายุเฮอร์ริเคน มีผู้คนได้รับความ

ทุกข์ยากมากมาย BPF จึงได้มีโครงการเข้าไปให้ความช่วยเหลือรวมทั้งการรณรงค์ยุติความรุนแรงในพม่า BPF ได้ร่วมกับองค์กรต่างๆ ทั่วโลก เช่น ออสเตรเลีย อินเดีย เม็กซิโก บังคลาเทศ อิตาลี แคนาดา เกาหลี สเปน และลาตัก ในวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๐๐๗ BPF ได้จัดการเดินขบวนอย่างสันติกลางเมืองซานฟรานซิสโก เพื่อแสดงให้รัฐบาลพม่ายุติความรุนแรงต่อพระสงฆ์ นอกจากนี้ยังช่วยเรียกรักรเงินบริจาคและส่งเงินไปช่วยเหลือพม่าที่ประสบภัยจากพายุอีกด้วย และยังมีโครงการอื่นๆ ที่ช่วยเหลือพม่าอีกเช่นโครงการ Clear View Project

นอกจากโครงการช่วยเหลือพม่าแล้ว BPF ยังได้ทำกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือทิเบตทั้งเรื่องผู้ลี้ภัยและเด็ก เช่น Tibetan Children's Refugee Fund และ Tibetan Revolving Fund ซึ่งก่อตั้งมานานกว่า ๑๕ ปีแล้ว^{๒๓}

Buddhist Peace Fellowship ขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม มีประวัติศาสตร์การก่อตั้งมายาวนานถึงสามทศวรรษ และยาวนานที่สุดในสหรัฐอเมริกาที่ก่อตั้งโดยชาวอเมริกัน และจัดว่าเป็นการขับเคลื่อนทางพระพุทธศาสนาที่ทำให้ชาวอเมริกันเข้าใจในปรัชญาของศาสนาพุทธได้เป็นอย่างดี องค์กร BPF ได้ฝ่าฝืนอุปสรรคมาหลายสมัย ช่วงที่ผู้นำเป็นบุคคลที่เคารพศรัทธา องค์กรก็มีการเจริญเติบโตและทำกิจกรรมเพื่อสังคมจนเป็นที่รู้จัก ช่วงไหนที่ผู้นำไม่เป็นที่รู้จัก องค์กรก็ซบเซา ขาดกลยุทธ์ในการดำเนินกิจกรรม อย่างไรก็ตาม BPF ยังคงเป็นองค์กรที่ต่อสู้

^{๒๓}โครงการอื่นๆ เช่น

Right to Practice เป็นการรณรงค์ที่เนื่องมาจากการถูกกีดกันไม่ให้พระภิกษุสงฆ์และแม่ชีในพม่า และทิเบตไม่สามารถปฏิบัติภาวนาได้

One Peace โครงการต่อต้านสงครามในอิรักและอัฟกานิสถาน และความขัดแย้งของอิสราเอลกับปาเลสไตน์

Dharma Gaia Trust โครงการเรื่องสิ่งแวดล้อมในศรีลังกา ลาตัก อินเดียและเวียดนาม

Green Vietnam การพัฒนาเพื่อการทำเกษตรกรรมแบบอินทรีย์ในเวียดนาม

Dhamma Moli ช่วยเหลือด้านการศึกษาคำสำหรับเด็กกำพร้าในเนปาลและเด็กที่เป็นเหยื่อจากการค้าประเวณี

เรียกร้องเพื่อสันติภาพ โดยไม่ใช้ความรุนแรง เพื่อสังคมทั้งในประเทศสหรัฐอเมริกาและระดับสากล แม้ช่วงไหนที่องค์กร ฆาตกรรมที่กระทำเพื่อสังคมโดยรวม แต่ BPF ก็ยังคงดำเนินกิจกรรมเพื่อสันติภาพภายในจิตใจของบุคคลสืบเนื่องต่อไป

วิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ Buddhist Peace Fellowship ประยุกต์ใช้

๑. **อหิงสธรรม (Nonviolence)** เป็นหลักการที่สำคัญที่สุดของ BPF ในการต่อสู้ไม่ว่าการรณรงค์ การประท้วง การเดินขบวนอย่างสงบ และได้กำหนดไว้ในภารกิจขององค์กร การใช้หลักอหิงสธรรมเป็นจุดเริ่มต้นของการก่อตั้งองค์กรที่มาจากปัญหาความขัดแย้งต่างๆทั้งในอเมริกาและในระดับโลก รวมถึงเรื่องหลัก **อนิจจัง** เพราะโลกและสรรพสิ่งเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และหลัก **อนัตตา** คือการเน้นการก้าวผ่านในเรื่องตัวบุคคล ข้ามพินทุ์แบ่งเขตแดนนั้ปการ ไม่ว่าจะ อายุ เพศ ชาติพันธุ์ ประเทศชาติและชนชั้น^{๒๔} ดังที่ปรากฏในโครงการช่วยเหลือประเทศอื่นๆ เช่น พม่า ทิเบต เนปาล อิสราเอลหรือปาเลสไตน์ เป็นต้น

๒. **พุทธภาวะ (Buddha Nature)** BPF ได้ถือกำเนิดโดยปฏิบัติตามแนวคิดตามหลักคำสอนพุทธศาสนาหายานเป็นหลักโดยเฉพาะนิกายเซน ในรายงานประจำปี ๒๐๐๗ ผู้อำนวยการบริหาร Zenju Earthlyn Manuel ได้กล่าวไว้ในโอกาสครบรอบการก่อตั้ง BPF ๓๐ ปีว่า “ขณะที่เราฉลองความสำเร็จในการทำงานและสิ่งที่ท้าทายต่างๆ เราต้องเตือนตนเองเสมอว่าเราได้ปลูก ‘โพธิจิต (bodhicitta)’ – จิตที่ตื่นแล้ว – ในทุกๆ **ขณะ**”

^{๒๔}โยฮัน กัลดุง, **พุทธสันติวิธี: ทฤษฎีเชิงโครงสร้าง**, สมชัย เย็นสบาย แปล, สุวรรณฯ สถาบันสันติศึกษา มูลนิธิสันติศึกษา, กรุงเทพฯ, ๒๕๕๖, หน้า ๑๕ - ๑๖

๓. ความรัก ความเมตตา (Loving Kindness and Compassion)

Alan Senauke อดีตผู้อำนวยการบริหารของ BPF ได้กล่าวว่า “BPF ใช้หลักความรัก ความเมตตากฎาเหมือนการประพฤติตนของพระโพธิสัตว์”^{๒๕} ในการเข้าไปช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ความรักและความเมตตาตรงกับหลักของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะความเมตตาใน **พรหมวิหาร ๔** ที่เป็นความรักในทุกสรรพสิ่ง ที่เรียกว่า **อภัยมิตฺตา** แม้ในทุกสรรพสัตว์ Alan Senauke ได้กล่าวว่า ในกรณีที่เกิดมีปัญหาในสังคม และ BPF ไม่สามารถไปช่วยได้ “บางครั้งก็เพียงแต่รับฟัง”^{๒๖} คือการวางเฉยแบบมีเมตตาและสติ หรือวางอุเบกขานั้นเอง เพราะ BPF อาจจะไม่มีการกำลังความสามารถพอสำหรับเรื่องนั้นๆ การรับฟังก็อาจจะเป็นการช่วยได้ในระดับหนึ่ง

๔. ปฏิจ্ঞสมุปบาท BPF เห็นว่า ทุกสิ่งทุกอย่างมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน สัมพันธ์กัน ปัญหาที่เกิดขึ้น ณ ที่แห่งหนึ่งบนโลก จะกระทบกับอีกสิ่งหนึ่งเสมอ เมื่อมนุษย์มีความเกี่ยวข้องกัน อาจจะเป็นญาติเป็นพี่เป็นน้องกัน ดังนั้นจึงไม่ควรทำร้ายผู้อื่น หรือใช้ความรุนแรงและได้ระบุไว้ในวิสัยทัศน์ของ BPF และดิช นัท ฮันห์ ที่ปรึกษาของ BPF กล่าวว่า “พื้นฐานที่สำคัญที่สุด คือ เมื่อเราตระหนักว่าสรรพสิ่งล้วนเกี่ยวข้องกัน เราจะหยุดต่อว่าหรือการฆ่า เพราะเรา คือ การ **ร่วมกัน**”^{๒๗}

๕. อริยสัจ ๔ ด้วยการพิจารณาทุกข์ โดยเฉพาะทุกข์ที่เป็นเชิงโครงสร้างของสังคม การไม่เท่าเทียมกันด้านกฎหมาย การเมืองที่เป็นเผด็จการเช่นในพม่า หรือการกดขี่ชาวทิเบตของชาวจีน ความรุนแรงใน

^{๒๕} http://www.bpf.org/html/about_us/history/history.html

^{๒๖} Op. cit.

^{๒๗} อ้างใน Patricia Hunt-Perry and Lyn Fine, “All Buddhism Is Engaged : Thich Nhat Hanh and The Order of Interbeing,” quoted in Christopher S. Queen (ed.), **Engaged Buddhism in the West**, p. 53

ปาเลสไตน์ เป็นต้น เมื่อพิจารณาทุกข์แล้ว ก็จะทำสาเหตุของทุกข์ เช่น เด็กที่โทษคดีขึ้นโทษประหาร เพราะเด็กอาจจะมีความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เมื่อเด็กยังถือว่าสติปัญญาไม่เท่าเทียมผู้ใหญ่ การลงโทษประหารจัดว่าหนักเกินไป BPF จึงรณรงค์ยกเลิกโทษประหารสำหรับเด็กและเยาวชน ซึ่งจัดว่าเป็นมรรคหรือวิธีการ ซึ่งในปี ๒๐๐๒ มีเด็กอายุต่ำกว่า ๑๘ ปี ถูกสั่งประหารชีวิต ๓ คนในรัฐเท็กซัส ในปีถัดมามีอีกหนึ่งคนถูกโทษประหารในเมืองโอกลาโฮมา การรณรงค์นี้ประสบผลสำเร็จอย่างงดงาม เพราะในที่สุดเมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๐๐๕ ศาลสูงสุดของสหรัฐอเมริกา (US Supreme Court) ได้ยกเลิกโทษประหารกับเยาวชน^{๒๘} ซึ่งจัดว่าเป็น นิโรธ

๖. บุญกิริยาวัตถุ ๓ ทาน ศีล ภาวนา

ทาน เช่นการเสียดสละสิ่งของและทรัพย์สินเพื่อช่วยผู้ประสบภัยพายุ นาร์กิสในพม่าหรือเหตุการณ์สึนามิในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การเรียไรเงินเพื่อโครงการในพม่า รวมทั้งโครงการให้ความช่วยเหลือด้านการแพทย์ ทั้งในแง่ตัวบุคคล หมอ พยาบาล และอุปกรณ์ทางการแพทย์ที่เขตชายแดนประเทศไทย - พม่า^{๒๙} โดยมูลนิธิ Kaiser Foundation ได้บริจาคเงินผ่านความช่วยเหลือมาให้ BPF

ศีล โดยเฉพาะข้อปาณาติบาต ซึ่งสอดคล้องกับอหิงสา นั่นคือ การไม่เอาชีวิต ไม่เบียดเบียนชีวิตผู้อื่น และศีลในข้ออื่นๆก็มีความสำคัญ เช่นการมีสัมมาวาจา ไม่โกหก พูดคุยในที่ประชุมด้วยความจริงใจ เป็นต้น

ภาวนา BPF มีโครงการด้านภาวนาหลายโครงการ เช่น โครงการ BASE, Prison Project ที่เข้าไปช่วยสอนภาวนา วิปัสสนา ให้กับผู้ต้องขัง, โครงการ Young Adult Programs เช่น BPF Teen Retreat (อายุ ๑๕ - ๑๙ ปี)

^{๒๘} http://www.bpf.org/html/current_projects/transformativ_justice/transformativ_justice.html#2 และ http://www.bpf.org/html/current_projects/transformativ_justice/events/DharmaDP.html

^{๒๙} http://www.bpf.org/html/current_projects/international_partners/international_partners.html

และ Young Adult Retreats (อายุ ๑๘-๓๑ ปี) เป็นการเข้าปฏิบัติธรรมตามโครงการ ๗ วันบ้าง หรือ ๓ วันบ้าง คล้ายกับกิจกรรมตามสำนักวิปัสสนาในประเทศไทย

๗. หลักอภิปรายธรรม คือธรรมที่เป็นไปเพื่อความเจริญ เช่นในข้อห่มนุ่งประชุมกันเนื่องนิตย์ ในโครงการ BASE เมื่อได้ออกไปทำกิจกรรมเพื่อสังคมต่างๆ ในแต่ละวัน เช่น การบริการในโรงพยาบาล หรือ การช่วยเหลือคนจรจัด เมื่อกลับมากลางคืน จะต้องมีการประชุมกันเพื่อนำปัญหาที่พบเจอแต่ละวัน มาวิเคราะห์ตามหลักอริยสัจ ๔ แล้วหาทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน การทำงานลักษณะนี้ย่อมก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ นอกจากนี้ องค์การ BPF ก็มีการประชุมสม่ำเสมอ มีการวางแผนการทำงาน กลยุทธ์ที่ใช้ในแต่ละการรณรงค์ หรือ เดินขบวน เป็นต้น

๘. สัมมาอาชีพะ (Right Livelihood) BPF เห็นว่า การดำรงชีวิตด้วยการมีอาชีพที่สุจริตเป็นสิ่งที่มีมนุษย์ควรทำ ซึ่งรวมทั้งการไม่ค้าอาวุธ ยาเสพติด การสะสมอาวุธเพื่อเบียดเบียนผู้อื่น BPF ได้เข้าไปช่วยเหลือผู้ลี้ภัยชาวทิเบตในเนปาล และอินเดีย ด้วยโครงการ The Tibetan Revolving Loan Fund^{๙๐} ด้วยการให้กู้ยืมเงินดอกเบี้ยต่ำเพื่อเอาไปทำการค้า ด้วยจำนวนเงิน US\$100,000 นอกจากนี้ Robert Aitken ผู้ก่อตั้ง BPF ยังได้ใช้หลักธรรมเรื่องสัมมาอาชีพะสอนให้กับเยาวชน โดยเฉพาะเรื่องยาเสพติดที่มีการซื้อ ขาย และเสพ^{๙๑} อีกด้วย

๙. หลักขันติธรรม (Tolerance) หรือความหลากหลาย เพราะยอมรับความแตกต่างของแต่ละคน องค์การ หรือวัฒนธรรม การรวมกันทำงานของคนที่มาจากต่างศาสนา ท่ามกลางความหลากหลายแต่ก็มีความมีเอกภาพและยังใช้ประโยชน์จากการดำรงอยู่อย่างพึ่งพาอาศัย

^{๙๐} http://www.bpf.org/html/about_us/annual_report/05_ar.html#int1

^{๙๑} Judith Simmer-Brown, Speaking Truth to Power: The Buddhist Peace Fellowship, *Engaged Buddhism in The West*, edited By Christopher Queen, p.71-72

วิเคราะห์ความเป็นพุทธศาสนา แบบอเมริกัน (American Buddhism)

เมื่อพิจารณาในด้านวัฒนธรรม ผู้เขียนเห็นว่า BPF เกิดจากการผสมผสานของวัฒนธรรม ๒ วัฒนธรรม คือ พุทธศาสนานิกายเซน และ วัฒนธรรมเดิมของอเมริกันที่เป็นคริสต์ศาสนิกชน เพราะผู้ร่วมก่อตั้งและคณะทำงานส่วนใหญ่ เป็นคนที่เปลี่ยนศาสนาจากคริสต์มาเป็นพุทธ ซึ่งเรียกกันว่าเป็น **พุทธศาสนาใหม่ (New Buddhism)** หรือที่เรียกว่า **พุทธศาสนาแบบอเมริกัน (American Buddhism)** จากการศึกษาของ Thomas A. Tweed^{๑๒} พบว่า อเมริกันที่เปลี่ยนมานับถือศาสนาพุทธเห็นว่าคุณค่าและความสำเร็จในพุทธศาสนา “มีเหตุผล ยากที่จะเข้าใจ และ เต็มไปด้วยจินตนาการ” โดยเฉพาะหนังสือที่มีอิทธิพลมากคือ The Light of Asia ของ Edwin Arnold (๑๘๗๙) และพบว่า ชาวพุทธที่เป็นอเมริกัน มักเป็น “กลุ่มคนที่มีการศึกษาระดับสูงในอเมริกาทั้งนั้น” **แนวคิดของพุทธศาสนาแบบอเมริกันนั้น เป็นเรื่องของชุมชน (concept of community) ความสัมพันธ์และการผูกพันของ “คนในชุมชน” (ที่ใช้คำว่าสังฆะในพุทธศาสนา) และเกิดเป็นรูปร่างเนื่องจากความรู้สึกของความรับผิดชอบต่อผู้อื่น และวิถีทางที่จะเป็นพุทธศาสนิกชน (ของชาวอเมริกัน) จะต้องเปลี่ยนแปลงสังคมพร้อมทั้งเปลี่ยนตนเอง** นี่คือนักคิดทำให้เกิดคำที่มีความหมายว่ามีส่วนร่วม คือ **การเกี่ยวพัน (engagement)** “ดังนั้นเมื่อชาวพุทธที่เป็นอเมริกันสมาทานศีลและนับถือพระรัตนตรัยที่มีคำสอนมานานกว่า ๒,๕๐๐ ปี ยังหมายถึงพวกเขาจะทำในสิ่งเดียวกันกับสมัยที่พระพุทธองค์ทรงสอนแต่ด้วยวิธีการใหม่”^{๑๓}

^{๑๒} Christopher S. Queen, *American Buddhism: Methods and Findings in Recent Scholarship*, edited by Duncan Ryuken Williams and Christopher S. Queen, (Surrey: Curzon Press, 1999), p. xxvi

^{๑๓} Ibid, p. xxxiv

ในประวัติศาสตร์อเมริกา การผสมผสานระหว่างศาสนาเกิดขึ้น เรียกว่า ลูกผสม (hybrid)^{๓๔} เช่น เป็นยิวแต่ฝึกปฏิบัติภาวนาแบบพุทธ โดยที่ไม่ได้ระบุว่าตนเองเป็นพุทธ แต่เมื่อไปดูวิถีชีวิตที่บ้าน อาจจะตกแต่งตามความเชื่อของชาวพุทธ หนังสือที่อ่าน กิจกรรมประจำวัน มีการฝึกสมาธิในห้องนอน การเข้าห้องเรียนโครงการพิเศษในมหาวิทยาลัยที่เปิดสอนเรื่องพุทธศาสนา หรือเข้าเว็บเพจของกลุ่มชาวพุทธ เราจึงจะรู้ว่าเขาเป็นยิวแต่ตัว แต่ในแง่ปฏิบัติเรียกได้ว่าสนใจในพุทธศาสนาอย่างมาก และกลุ่มคนเหล่านี้มีมากในอเมริกา

Christopher S. Queen ได้สรุปลักษณะความเป็น พุทธศาสนาแบบอเมริกัน (American Buddhism) ไว้ ๓ ประการ คือ^{๓๕} ๑) **การเป็นประชาธิปไตย (Democratization)** หรือความเท่าเทียมกันของผู้ปฏิบัติ ไม่ว่าจะผู้บวชหรือฆราวาส ผู้เขียนเห็นว่า ความเป็นประชาธิปไตยนี้ยังรวมถึงเรื่อง ระบบ โครงสร้าง ที่ทำให้เกิดการแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างของสังคมที่เป็นแนวทางของพุทธศาสนาเพื่อสังคมจริงๆ ๒) **การปฏิบัติ (Pragmatism)** ซึ่งเน้นเรื่องการปฏิบัติภาวนาและพิธีกรรม การทำงานเพื่อชุมชน และ ๓) **การเกี่ยวพัน (Engagement)** ซึ่งการปฏิบัตินั้นไม่เพียงแต่มีประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติเท่านั้นแต่ต้องมีประโยชน์ต่อครอบครัวชุมชน (community) สังคมและต่อโลกด้วย

BPF จึงเป็นพุทธศาสนาสไตล์อเมริกันอย่างแท้จริง เพราะเข้าได้ทั้งสามข้อที่ควีนสรุปไว้ และเป็นพุทธศาสนาเพื่อสังคมแบบอเมริกันเพราะได้นำหลักธรรมมาเกี่ยวพัน เพื่อช่วยเหลือสังคมในทุกระดับดังกล่าว

^{๓๔} Ibid, p. 71-74

^{๓๕} Ibid, p. xix

วิเคราะห์ความเป็นพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของ Buddhist Peace Fellowship ในทัศนะของคริสโตเฟอร์ ควิน

เมื่อมาพิจารณาว่า Buddhist Peace Fellowship มีลักษณะของขบวนการเป็นพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมหรือไม่ตามทัศนะของคริสโตเฟอร์ ควิน^{๓๖} สามารถสรุปลักษณะของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมไว้ ๓ ประการ ดังนี้

๑. การตระหนักรู้ (Awareness)

BPF ได้ตระหนักรู้ถึงปัญหาของความทุกข์ที่เป็นความทุกข์ด้านโครงสร้างของสังคม ทั้งในระดับท้องถิ่นคือในประเทศสหรัฐอเมริกาและระดับนานาชาติ เช่น การเกิดโครงการช่วยเหลือเยาวชนในสหรัฐในการไม่ต้องรับโทษประหาร ซึ่งต้องเข้าไปแก้ไขในระดับกฎหมายคือโครงสร้าง การเข้าไปสร้างสันติภาพของปาเลสไตน์กับอิสราเอล การเรียกร้องการยุติความรุนแรงในพม่า เป็นต้น

๒. การทำตนให้เป็นหนึ่งเดียวของโลก (Identification of the self and the world)

BPF ได้เห็นความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกัน ตามหลักปฏิจจสมุขปาห และไม่แบ่งฝักแบ่งฝ่าย เช่นกรณีปัญหาปาเลสไตน์กับอิสราเอล จะเห็นว่า ทั้งสองประเทศเป็นยิวและเป็นอิสลาม ในขณะที่ BPF เรียกตนเองว่าเป็นพุทธ การเข้าไปช่วยเหลือเพราะเห็นความสัมพันธ์

^{๓๖} Christopher S. Queen, *Engaged Buddhism in the West*, p.6 และใน พระมหาสมบรูณ์ วุฑฒิกโร, **พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม : กรณีศึกษาการตีความศีลห้าของเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติ**, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖, หน้า ๑๐

เกี่ยวข้องกัน ต้องพึ่งพิงและช่วยเหลือกัน ตามแนวคิดที่ว่าเป็นเพื่อนผู้ร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย BPF จึงได้ทำตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ที่ได้มีปัญญาหรือความทุกข์ที่สามารถจะช่วยเหลือ BPF ก็จะไปช่วยเหลือ

๓. การลงมือกระทำ (Imperative of action)

จะเห็นได้จากโครงการหลายโครงการที่ BPF ได้ลงมือกระทำ ดำเนินการ ได้เข้าไปช่วยเหลือ แก้ไขปัญหา อย่างเป็นรูปธรรม ไม่ว่าจะ โครงการในพม่า ในเนปาลสำหรับชาวทิเบต การรณรงค์แก้กฎหมายเรื่องโทษประหารของเยาวชน เป็นต้น

ดังนั้น Buddhist Peace Fellowship จึงมีลักษณะเป็นขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมตามทัศนะของควิน

สรุป

Buddhist Peace Fellowship เป็นองค์กรขับเคลื่อนเพื่อสังคมโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็น ขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Socially Engaged Buddhism) ที่ทำงานโดยยึดหลักพระพุทธศาสนาในการขับเคลื่อนองค์กร ได้แก่การใช้หลักอหิงสธรรม (Nonviolence) และหลักที่ว่ามนุษย์ทุกคนมีความเป็นพี่น้องกัน จึงทำให้เกิดความรักความเมตตา ไม่ใช้ความรุนแรงต่อกันทั้งในเชิงโครงสร้างและเชิงปัจเจก ด้วยความเป็นประชาธิปไตยในลักษณะของคำสอนและวิธีการของความเป็นพุทธ ทำให้เกิดความสมดุลในระดับโครงสร้าง เกิดภราดรภาพ และเป็นหลักทำให้เกิดสันติภาพ เพราะความเป็นพุทธศาสนาส่งผลต่อวิถีชีวิต คติ ค่านิยม และวัฒนธรรม ต่อชาวพุทธโดยทั่วกัน ด้วยหลักอหิงสธรรม (Nonviolence) ที่ต้องลงมือปฏิบัติด้วย วิธีการปฏิบัติ คือ ความรักความเมตตา การมีศีลการไม่ฆ่า ไม่ทำลายชีวิต การมีปัญญาเห็นสังขารของกฎไตรลักษณ์ ปฏิจจสมุปบาท และการใช้สติในการพิจารณาเรื่องราวที่เกิดขึ้น ขบวนการ

เปลี่ยนผ่านให้ความขัดแย้งเปลี่ยนจากการทำลายเป็นการสร้างสรรค์ ต้องอาศัยสติและปัญญา และสุดท้ายพบว่า หลักอหิงสธรรม สอดคล้องกับเรื่อง ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นคำสอนหลักทั้งในพุทธ ศาสนา มหายาน และเถรวาท

เนื่องจาก Buddhist Peace Fellowship ถือกำเนิดในอเมริกาใน ยุคที่การตื่นตัวทางด้านการเมืองและสังคมสูงมากเนื่องจากช่วงหลัง สงครามโลกและสงครามเวียดนามสิ้นสุด ความบอบช้ำทางจิตวิญญาณ การต้องการเข้าไปช่วยเหลือเหยื่อยาสังคม และการแสดงออกให้เห็นว่า การ ใช้ความรุนแรงเพื่อยุติปัญหาไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้อง และทำให้ได้ทราบถึง กิจกรรมต่างๆที่ BPF ดำเนินการ ไม่ว่าจะในประเทศสหรัฐอเมริกาเองหรือใน ระดับนานาชาติ ได้ใช้แนวคิดและหลักการที่สำคัญๆทางพระพุทธศาสนา เข้าไปแก้ไขปัญหาสังคม เช่น หลักอหิงสธรรม และ ความเป็นอุดมคติของ พระโพธิสัตว์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม BPF ยังมีปัญหาเรื่องการเงิน ทำให้ กิจกรรมการดำเนินงานไม่ราบรื่นเท่าที่ควร และอาจจะกลายเป็นปัญหาที่ กระทบกับองค์กรได้ในอนาคต ถ้าไม่ปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ และพบว่า BPF ได้ รับผิดชอบต่อแนวคิดเรื่องพุทธศาสนา มหายาน การปลุกโพธิจิตให้ตื่น เพื่อ ทำงานให้บรรลุถึงพุทธภูมิ รวมทั้งแนวคิดของนิกายเซน แบบไซโตะ ใช้ การนั่งปฏิบัติภาวนาเพื่อให้เกิดสมาธิ ความสงบ แบบซาเซน ศึกษา สันติภาพภายในใจเพื่อให้ออกมาสู่โลก ประกอบกับพื้นฐานของคนใน องค์กรส่วนใหญ่จะเป็นคริสต์ศาสนิกชนมาก่อนที่จะเปลี่ยนศาสนามาเป็น พุทธศาสนิกชน โดยที่คริสต์ศาสนามีหลักการเรื่องการบริการสังคม การ ช่วยเหลือ จึงทำให้เกิดการทำกรเพื่อสังคมอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ พื้นฐานขององค์กรยังเติบโตมาพร้อมกับความเจริญในด้านการปกครอง ระบอบเสรีประชาธิปไตย ที่คำนึงถึงความเท่าเทียมกันทางสังคม ความ เสมอภาค ความสมดุล และภราดรภาพ ดังนั้น BPF จึงมุ่งเน้นการทำงาน พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่เป็นการต่อสู้ในระดับปัญหาเชิงโครงสร้าง มาก

กว่า พระพุทธศาสนากระแสหลักที่เน้นการให้ทาน บริจาคทรัพย์สิน เงินทองและวัตถุปัจจัยต่างๆ ซึ่งเป็นลักษณะของสังคัมสังเคราะห์เป็นส่วนใหญ่

เมื่อสรุปแนวคิดและหลักธรรมที่ Buddhist Peace Fellowship ก่อตั้งขึ้น การนำไปใช้ และโครงการที่เป็นรูปธรรม จึงสรุปเป็นภาพได้ดังข้างล่างนี้ว่า เกิดจากการหล่อหลอมของความเป็นพุทธศาสนิกนิกายและความเป็นเซน เข้ากับวิถีชีวิตดั้งเดิมของความเป็นชาวอเมริกันที่มีอิทธิพลความเชื่อความรู้แบบคริสต์ เกิดเป็น ขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคัม ผ่านโครงการต่างๆทั้งในประเทศและระดับนานาชาติ เพื่อประโยชน์ สุข ความสงบ ความยุติธรรม สันติภาพ และภราดรภาพในมวลมนุษยชาติ

พุทธศาสนาเพื่อสังคม: กรณีศึกษาสังคมไทย

ทัศนีย์ เจนวนิธิสุข^๑

สถานการณ์พุทธศาสนาเพื่อสังคมในสังคมไทย

ในสังคมไทยการทำงานของพระสงฆ์ในหลายลักษณะที่เกี่ยวข้องกับสังคม เช่น การทำงานเพื่อสงเคราะห์คนยาก ผู้ด้อยโอกาส ของพระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) การช่วยเหลือดูแลผู้ป่วยเอดส์ของพระอุดมประชาทร (อลองกต ดิกขปญโญ) การทำงานในฐานะพระนักพัฒนาของพระครูพิพิธประชานาถ (หลวงพ่อนาน) และพระนักพัฒนา พระนักอนุรักษ์ ท่านอื่นๆ อีกหลายท่าน เป็นต้น มีลักษณะที่หลายท่านกล่าวว่า เป็นเพียงงานสังคมสงเคราะห์ หรือการให้บริการแก่สังคมมากกว่าที่จะเป็นการขับเคลื่อนสังคม ที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม ดังเช่นขบวนการพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่ปรากฏในต่างประเทศที่ได้นำพระพุทธศาสนาไปใช้เป็นทางออกของปัญหาสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่ประสบกับภาวะวิกฤตทางสังคม เช่น ประเทศเวียดนาม ศรีลังกา อินเดีย ที่ประสบกับความขัดแย้งทางการเมือง ความเชื่อโครงสร้างวัฒนธรรมทางสังคม เป็นต้น

^๑ นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ในขณะที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ มีความเห็นเกี่ยวกับการให้บริการสังคมของ พระสงฆ์ว่า “ส่วนใหญ่เป็นบริการในเชิงพิธีกรรม เช่น สวดศพ สวดมนต์ ขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ มีส่วนน้อยที่พยายามปรับบทบาทของตนเอง เพื่อให้ บริการใหม่ๆ ที่สังคมเห็นว่าจำเป็น”^๒ และ “วิธีการของท่านเหล่านั้นนี้ ท่าน จะเอาปัญหาสังคมเป็นตัวนำ เช่น เป็นต้นว่า เอาปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็น ตัวนำ ไปรักษาป่าเข้ามาให้บริการแก่สังคม เอาปัญหาเอดส์เป็นตัวนำ เอา ปัญหาความยากจนเป็นตัวนำ เอาปัญหาเด็กกำพร้าเป็นตัวนำ”^๓ นั่นก็คือ การให้บริการในลักษณะที่พระนักพัฒนาหรือพระนักอนุรักษ์จำนวนหนึ่ง ได้ทำนั่นเอง

มีข้อที่น่าสังเกตว่า ปัญหาสังคมต่างๆ ที่สังคมไทยกำลังเผชิญ และพระสงฆ์หลายรูปได้แสดงบทบาทเข้าไปเกี่ยวข้องช่วยบรรเทาแก้ไขนั้น จัดเป็นภาวะวิกฤตทางสังคมสำหรับสังคมไทยหรือไม่ จากกรณีของ พระอุดมประชาทร สถานการณ์ในสมัยนั้นท่านกล่าวว่า^๔ “โรคเอดส์มันโต ขึ้นอย่างรวดเร็ว ปัญหาที่เกิดขึ้นมันรุนแรงจนไม่อยู่ในวิสัยทัศน์ที่รัฐจะ เข้าไปควบคุมหรือป้องกันอะไรได้แล้ว” หากพิจารณาจากทัศนะของนิธิ^๕ ที่ว่า “ปัญหาเอดส์ ความยากจน การพัฒนา เศรษฐกิจตกต่ำ การศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ฯลฯ ล้วนแต่สามารถมองจากแง่มุมของ พระพุทธศาสนาได้” คำกล่าวของพระอุดมประชาทร^๖ ที่ว่า “ถ้าถามว่า ในประเทศไทยเรา กระบวนการที่จะมาใช้ในการแก้ปัญหาโรคเอดส์ โดย ใช้พื้นฐานของความมีเมตตาและมนุษยธรรมแล้วใครจะทำได้บ้าง มองไป

^๒ นิธิ เอียวศรีวงศ์. พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย. หน้า ๙๖ - ๙๗.

^๓ นิธิ เอียวศรีวงศ์. บทบาทของพระสงฆ์ในการบริการสังคม อ่างใน ปรานี วงษ์เทศ. บรรณาธิการ. วิกฤต พุทธศาสนา. หน้า ๑๓๗

^๔ <http://phrabanatnampu.org/pd/de.htm> ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑

^๕ นิธิ เอียวศรีวงศ์. พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย. หน้า ๙๕.

^๖ <http://phrabanatnampu.org/pd/de.htm> ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑

มองมาก็มีแต่พระสงฆ์เท่านั้นที่จะทำได้” ก็อาจกล่าวได้ว่าคำกล่าวนี้สอดคล้องกับทัศนะของนิธิยฺง์ไปกว่านั้นนี่ไม่ใช่เป็นเพียงคำพูดที่กล่าวขึ้นเท่านั้น แต่พระอุดมประชาทรได้ลงมือทำด้วย

อย่างไรก็ดี สังคมไทยมีคำกล่าวในเชิงไม่เห็นด้วยนัก ในการที่พระสงฆ์ได้แสดงบทบาทดังกล่าว นั่นคือคำกล่าวที่ว่า “ไม่ใช่กิจของสงฆ์” พระสงฆ์หลายรูปที่ทำงานเกี่ยวข้องกับสังคม มักถูกตั้งคำถาม หรือได้รับคำวิพากษ์วิจารณ์ทำนองนี้เสมอ ดังที่พระอุดมประชาทรเคยได้รับคำวิพากษ์วิจารณ์ว่า^๗ “ท่านเป็นพระไปยุ่งเรื่องโรคเอดส์ทำไม ... ท่านเป็นพระ ทำไมไม่อยู่ส่วนพระ ไปยุ่งอะไรกับทางโลกคนชั่วคนเลว”

จากคำกล่าวในกรณีเช่นนี้สะท้อนถึงประเด็นที่ว่า ผู้ที่ไม่เห็นด้วยนั้นมองว่าปัญหาสังคมต่างๆ เหล่านั้นเป็นภาวะวิกฤตทางสังคมสำหรับสังคมไทยหรือไม่ หรือมีมุมมองเกี่ยวกับมิติทางสังคมของพุทธศาสนาเช่นใด และถ้าเช่นนั้น ในท่ามกลางความต้องการนำพุทธศาสนามาตอบใจทยปัญหาสังคมในปัจจุบัน “กิจของสงฆ์” คือสิ่งใด งานที่พระสงฆ์ส่วนหนึ่งที่ยพยายามปรับแนวทางการให้บริการแก่สังคมแนวทางใหม่ ที่ต่างไปจากการให้บริการเชิงพิธีกรรม แต่เข้าไปเกี่ยวข้องกับปัญหาสังคม โดยเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยพยายามแก้ไขปัญหาสังคม การทำงานของพระสงฆ์เหล่านั้นจัดเป็นพุทธศาสนาเพื่อสังคมหรือไม่ ในขณะที่การทำงานของหลายมูลนิธิในประเทศที่นับถือพุทธศานาหลายาน มีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับว่าเป็นพุทธศาสนาเพื่อสังคม เช่น มูลนิธิฉือจี้ในประเทศไต้หวัน องค์กรไซกังกไกในประเทศญี่ปุ่น ก็ล้วนแต่ทำงานในลักษณะของการให้บริการแก่สังคมเช่นกัน แต่เมื่อกกล่าวถึงพุทธศาสนาเพื่อสังคมในสังคมไทย ก็ดูเหมือนไม่สามารถระบุให้ชัดเจนได้ว่า พุทธศาสนาเพื่อสังคมในสังคม

^๗ อ้างแล้ว.

ไทยนั้นมีลักษณะรูปแบบใด และอยู่บนฐานคิดมุมมองที่พุทธศาสนาหรือองค์กรหรือบุคลากรทางพุทธศาสนา จะเข้าไปข้องเกี่ยวหรือมีบทบาทอย่างไรกับสังคม ด้วยท่าที วิธีการและรูปแบบอย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่มีความซับซ้อนทางโครงสร้างและปัญหาเช่นในปัจจุบัน

แม้จะมีนักคิดไทยที่ได้รับยกย่องว่า แนวคิดของท่านมีความโดดเด่นจัดเป็นพุทธศาสนาเพื่อสังคมในสังคมไทย เช่น ท่านพุทธทาสภิกขุกับแนวคิดธรรมิกสังคม พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) กับแนวคิดศีลกับเจตนารมณ์ทางสังคม และยังมีนักคิดท่านอื่นๆ ที่ได้รับอิทธิพลจากแนวความคิดของทั้งสองท่าน แล้วแตกแขนงต่อยอดแนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคมต่อไปอีก เช่น พระไพศาล วิสาโล นายแพทย์ประเวศ วะสี ศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ เป็นต้น แต่ในภาคปฏิบัติ ก็ยังคงมีความไม่ชัดเจนดังกล่าวข้างต้น และยังไม่เห็นความเชื่อมโยงว่าการทำงานเพื่อสังคมของพระสงฆ์กลุ่มดังกล่าวนี้ เป็นการทำงานที่อยู่บนหลักการของนักคิดเหล่านั้น^๖ และเมื่อเหลียวไปดูขบวนการพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่ดำเนินการอยู่ในต่างประเทศ ที่มีการดำเนินงานจากแนวคิดการนำพุทธศาสนามาใช้แก้ปัญหาสังคมที่เผชิญอยู่อย่างเป็นรูปธรรม จึงมีคำถามตามมาอีกว่าจำเป็นหรือไม่ที่ขบวนการพุทธศาสนาเพื่อสังคมในสังคมไทย ต้องเหมือนกับขบวนการพุทธศาสนาเพื่อสังคมในต่างประเทศ ในเมื่อบริบททางประวัติศาสตร์และสังคมไทยนั้น มีความแตกต่างออกไปจากประเทศอื่นๆ เหล่านั้น และปัจจัยใดที่ทำให้การดำเนินงานของ

^๖ ในกรณีของพระราชธรรมนิเทศ ซึ่งได้ไปศึกษาอยู่ที่สวนโมกข์เป็นเวลา ๗ ปี ท่านได้รับเอาหลักการแนวคิดบางส่วนของท่านพุทธทาสภิกขุมาเป็นแนวทางในการดำเนินงานของมูลนิธิสวนแก้ว เช่น เรื่องจิตสำนึกที่เห็นแก่ส่วนรวม การทำงานเห็นแก่สังคม อย่างไรก็ตาม การทำงานของท่านก็ยังไม่สามารถสะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าดำเนินการตามหลักธรรมิกสังคมทั้งหมด ท่านนำเพียงบางส่วนมาใช้ และใช้ในลักษณะของการให้ความช่วยเหลือสงเคราะห์เป็นหลัก - ผู้เขียน

พระสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับสังคมในสังคมไทย ปรากฏเป็นรูปธรรมที่ค่อนข้าง จะให้นำหนักไปทางการให้ความช่วยเหลือสงเคราะห์ ดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับพุทธศาสนาเพื่อสังคมในสังคมไทย ในการทำความเข้าใจนี้จะมองจากบทบาทของพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทย ตลอดจนบทบาทหน้าที่ หรือ “กิจของสงฆ์” ที่เกี่ยวข้องกับสังคม จากบริบททางประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรมของสังคมไทย

“กิจของสงฆ์” เกี่ยวกับสังคม : มุมมองทางศาสนา

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)^{๙๙} กล่าวว่า “อาจจะมีบางคนตั้งข้อสงสัยว่า พระสงฆ์จำเป็นต้องทำประโยชน์เพื่อสังคมด้วยหรือ ในเมื่อคำว่าบรรพชาแปลว่าเว้นทั่วคือสละทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว เมื่อท่านสละโลกแล้วทำไมต้องมาวนเวียนอยู่ในโลก” พระธรรมโกศาจารย์ได้กล่าวต่อไปถึงหน้าที่ของพระสงฆ์ว่า “หน้าที่ของพระสงฆ์เรียกว่าธุระ มี ๒ อย่าง คือ คันถธุระและวิปัสสนาธุระ การศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนาจัดเป็นคันถธุระ การปฏิบัติกัมมัฏฐานจัดเป็นวิปัสสนาธุระ ธุระหรือหน้าที่ของพระสงฆ์มีเพียง ๒ อย่างเท่านั้น ไม่มีข้อกำหนดใดระบุว่าพระสงฆ์ต้องมีสังคหธุระ คือหน้าที่สงเคราะห์ชาวโลก” นอกจากนี้ท่านยังกล่าวว่า “แม้แต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยก็ห้ามไม่ให้พระสงฆ์ใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ... เมื่อพระสงฆ์ไทยไม่มีสิทธิพื้นฐานที่สำคัญอย่างนี้แล้วจะให้ท่านมีหน้าที่ช่วยเหลือสังคมได้อย่างไร”

อย่างไรก็ดี พระอุดมประชาทร^{๑๐} มีมุมมองว่า “ทุกข์ทั้งหลายของสัตว์โลก พระสงฆ์พึงมีหน้าที่บำบัด” ดังนั้น การที่ท่านให้การดูแลช่วยเหลือ

^{๙๙} http://www.mcu.ac.th/En/articlecontent_desc.php?article_id=590&articlegroup_id=21 ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๑

^{๑๐} <http://phrabatnampu.org/pd/ide.htm> ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑

ผู้ป่วยเอดส์ พร้อมทั้งให้หลักธรรมปฏิบัติแก่ผู้ป่วยเอดส์ซึ่งไม่มีโอกาสรอด ทำให้ผู้ป่วยเหล่านั้นได้จากไปอย่างสงบและมีสติ ท่านถือว่า “นี่คือหน้าที่ของพระสงฆ์ พระสงฆ์มีหน้าที่ที่จะสอนธรรมะแก่คนที่อยู่ในความทุกข์ การให้ธรรมะนั้น ก็หมายถึงการแก้ไขปัญหาคความทุกข์ให้แก่คน แก่สัตว์โลกนั่นเอง”

ส่วนพระราชธรรมนิเทศได้แสดงทัศนะว่า^{๑๑} “ในหลักพระพุทธศาสนา เขาสอนอยู่แล้วเรื่องรักผู้อื่น ถ้าไม่มีหัวใจรักผู้อื่นนี่นะ แสบไม่มีหัวใจพุทธศาสนาอยู่ในหัวใจของคนทีเรียกว่าเป็นชาวพุทธเลย” ดังนั้น เมื่อท่านได้พบเห็นผู้ตกทุกข์ได้ยาก ผู้ด้อยโอกาสทั้งหลายจึงยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ว่า^{๑๒} “พยายามช่วยทำให้คนอื่นมีทุกข์น้อยลง ... ความต้องการเห็นผู้ตกทุกข์ได้ยาก ได้ลืมตาอ้าปาก ยืนหยัดได้ด้วยขาของตนเอง” โดยท่านคิดว่า “ถ้าบวชต่อไป มีบารมีมากๆ ถ้าเจอเด็กยากจนอย่างนี้ เราจะช่วยทั้งเงิน ทั้งการศึกษา ทูรอนอะไรต่างๆ ... อยากช่วยคนยากคนจนให้มากที่สุด”

จากตัวอย่างมุมมองของพระสงฆ์ที่ได้ทำงานเกี่ยวข้องกับสังคมทั้งสองท่านนี้ แสดงให้เห็นว่าท่านมองหน้าที่หรือกิจของสงฆ์ จากการทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น แต่ในขณะเดียวกัน การทำเพื่อประโยชน์ตนก็ถือเป็นหน้าที่หรือกิจของพระสงฆ์ด้วยเช่นเดียวกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์เพื่อผู้อื่นด้วย ดังความเห็นของพระอุดมประชาทร^{๑๓}ที่ว่า “พระสงฆ์พึงมีหน้าที่สอนธรรมะ ปฏิบัติธรรม เพื่อให้กุศลในตัวเองเจริญขึ้น เมื่อกุศลในตัวเองเจริญขึ้น ตัวเองก็เป็นที่พักของตัวเองเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้ ... เมื่อในตัวพระสงฆ์มีกุศลหรือได้ทำกุศล กุศลนี้ย่อมแผ่ไปในทิศทั้งหลาย

^{๑๑}ปราณี วงษ์เทศ. บรรณารักษ์. “บทบาทของพระสงฆ์ในการบริการสังคม”, วิกฤตพุทธศาสนา. หน้า ๑๕๙

^{๑๒}วารสารร่มโพธิ์แก้ว ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๘๖ เดือนมีนาคม - เมษายน ๒๕๕๑ หน้า ๒๔, ๘๖

^{๑๓}<http://phrabortnampu.org/pd/ide.htm> ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑

ในบุคคลทั้งหลาย ในสัตว์ทั้งหลาย” ในขณะที่พระราชธรรมนิเทศได้กล่าวถึงการช่วยเหลือผู้อื่นว่าไม่เพียงแต่เป็นการทำเพื่อประโยชน์ผู้อื่นเท่านั้น แต่เท่ากับว่าท่านได้ทำประโยชน์ตนด้วย ซึ่งถือเป็นการทำประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ท่านกล่าวว่า

“เราเชื่อมั่นมากในอำนาจเมตตา สูงเท่าไร ก็ จะหลุดพ้นจากความเห็นแก่ตัวของเรา หลุดพ้นจากกิเลสของเรา เราสงสารคนอื่น เราก็นสงสารตัวเราเหมือนกันว่า เรายังจมอยู่ในความทุกข์ กิเลส เราก็นอยากจะหลุดพ้นเหมือนกัน แต่ที่นี้มันหลุดพ้นไม่ได้ แล้วเราจะทำอะไรเลยไปใช้ชีวิตบุญเปล่าไปวันๆ โดยคาดหวังว่ามันจะหลุดๆ ยิงอยากหลุด ยิงไม่หลุด พอมันมีความอยากมาบีบคั้นใจ มันสู้ทำอะไรแบบไม่ต้องอยากดีกว่า ทำเต็มที่ให้มีประโยชน์ทุกวัน แล้วก็รู้จักปล่อยวางไปวันๆ”^{๑๔}

พระไพศาล วิสาโล^{๑๕} ได้กล่าวถึงการทำงานของพระครูพิพิธประชานาถ และพระนักพัฒนาว่าเป็น

“การสร้างบทบาทใหม่ให้แก่พระและการนำศาสนามาประยุกต์ใช้ในสังคม ... คือถ้าจะทำให้วัดยังคงเป็นศูนย์กลางของชุมชนต่อไป จะรอให้คนเข้าวัดเหมือนเก่าไม่ได้ แต่จะต้องเข้าไปหาชาวบ้าน กิจกรรมของท่านหลายอย่างไม่ว่านา กระชับมิตร สหบาลข้าว ล้วนแต่เป็นการพาพระออกไปหาชาวบ้าน ”

^{๑๔}วารสารร่มไพร่แก้ว ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๘๖ เดือนมีนาคม - เมษายน ๒๕๕๑ หน้า ๘๘

^{๑๕}<http://skyd.org/html/sekhi/51/lpn.html> ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑

ซึ่งการทำเช่นนี้พระไพศาล มองว่า

“เป็นการพยายามเชื่อมโลกกับธรรมให้เข้ากัน และทำให้เห็นว่าธรรมะกับการทำงานเพื่อสังคมเกี่ยวพันกัน การที่พระไปทำงานเพื่อสังคมในแง่หนึ่งคือ การปฏิบัติธรรม เป็นการทำให้เพื่อประโยชน์ตน และประโยชน์ท่าน ... พุทธศาสนาโดยพื้นฐานไม่ใช่คำสอนเพื่อการพ้นทุกข์เฉพาะตัว หากยังสอนให้ช่วยเหลือเกื้อกูลและปรับปรุงสังคมไปพร้อมกันด้วย”

แม้พระธรรมโกศาจารย์จะได้กล่าวถึงข้อสังเกตที่อาจมีผู้กล่าวขึ้นมาว่า พระสงฆ์จำเป็นต้องทำประโยชน์เพื่อสังคมด้วยหรือ และฐานะหรือหน้าที่ของพระสงฆ์ไม่มีข้อกำหนดใดระบุว่าพระสงฆ์ต้องมีสังคหุระคือหน้าที่สงเคราะห์ชาวโลกก็ตาม แต่ท่านเองก็ได้กล่าวว่า “การที่พระพุทธเจ้าตัดสินใจพระทัยเผยแผ่พระพุทธศาสนาประกาศธรรมนั้นแหละ เป็นการแสดงให้เห็นว่า ความรู้ที่ค้นพบนั้นจะเป็นประโยชน์ก็ต่อเมื่อเรารู้จักคิดถึงคนอื่น คิดถึงสังคม คิดถึงชาวโลก”

ดังนั้น ในมุมมองทางศาสนา หน้าที่ภารกิจของพระสงฆ์ที่ต้องเกี่ยวข้องกับสังคมนั้น ทั้งพระสงฆ์ที่ทำกิจกรรมเกี่ยวข้องกับสังคมนเองและพระสงฆ์ในฝ่ายวิชาการ ได้มองจากหลักการทำประโยชน์ทั้งในส่วนของการทำเพื่อประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น การมองจากแง่มุมของฐานะ ๒ ประการนั้น รวมอยู่ในการทำเพื่อประโยชน์ตน ดังที่พระธรรมโกศาจารย์เปรียบเทียบช่วงระยะเวลา ๖ ปี นับตั้งแต่ที่เจ้าชายสิทธัตถะเริ่มออกผนวช จนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้านั้น ว่าเปรียบได้กับพุทธศาสนาแบบวิชาการ (Exoteric or Intellectual Buddhism) ที่เน้นแบบคันถุระ คือ ศึกษาตำราอย่างเดียว บางครั้งก็หนีสังคม ไม่ข้องเกี่ยวหรือห่วงใยสังคม และเปรียบได้กับพุทธศาสนาแบบประสภารณลึกลับ (Esoteric Buddhism) เน้น

วิปัสสนาธุระ ปฏิบัติกัมมัฏฐานตามลำพัง แต่เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว ทรงประกาศพระธรรม ออกเทศนาสั่งสอนเวไนยสัตว์ตลอด ๔๕ พรรษา พระธรรมโกศาจารย์กล่าวว่า “ช่วงนี้ผมเรียกว่าเป็นพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Engaged Buddhism) ที่เน้นสังคหะคือการพัฒนาสังคม” ซึ่งก็คือการทำในส่วนที่เรียกว่าทำเพื่อประโยชน์ผู้อื่นนั่นเอง ท่านกล่าวต่อไปว่า “การที่พระสงฆ์ต้องทำสังคหะ คือ หน้าที่เผยแผ่พระธรรมเพื่อการบริการสังคมนี้ มีที่มาจากพุทธพจน์ในคราวที่พระพุทธเจ้าทรงส่งพระสาวกรุ่นแรก ๖๐ รูปไปประกาศพระศาสนา”^{๑๖} ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก”^{๑๗}

การทำประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก ฯลฯ นั้น นอกจากการแสดงธรรมแล้ว หากสังคมยังเดือดร้อนทุกข์ยากอยู่ ก็จำเป็นต้องเกื้อกูลเพื่อให้เกิดความสุขเสียก่อน ดังความที่ปรากฏในกฎทันตสูตร^{๑๘} ก็มีข้อเสนอแนะให้กษัตริย์หรือผู้ปกครองให้อาหารและเงินทุนแก่ราษฎรที่มีอาชีพต่างๆ เช่น เกษตรกร พ่อค้า ให้อาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการอย่างทั่วถึง ในเมื่อบ้านเมืองยังมีโจรปล้นบ้าน มีความเบียดเบียน มีความไม่สงบสุขอยู่ ก่อนที่จะไปบวชขมาหาญญเพื่อความสุขตลอดกาลนาน

เมื่อพิจารณาการทำเพื่อประโยชน์ผู้อื่นสามารถแบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะ หรือ ๒ ระดับ คือ ทำเพื่อประโยชน์ผู้อื่นด้วยการประกาศพระธรรม ให้ธรรมะอบรมสั่งสอนเวไนยสัตว์ เป็นการทำประโยชน์ในระดับปัญญาเพื่อให้พ้นจากความทุกข์ อีกลักษณะหนึ่งคือ ด้วยการอนุเคราะห์สังเคราะห์

^{๑๖} http://www.mcu.ac.th/En/articlecontent_desc.php?article_id=590&articlegroup_id=21 ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๑

^{๑๗} วินย. ๔/๓๒/๔๐ ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{๑๘} ที.สี. ๗/๓๓๖-๓๓๗/๑๓๒-๑๓๒ ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ให้แก่ผู้ที่ยังเดือดร้อนทุกข์ยากในการดำรงชีพและจากความเป็นอยู่ในสังคม การทำงานของพระสงฆ์ที่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับสังคมที่กล่าวว่าเป็น บทบาทใหม่ เช่นที่พระครูพิพิธประชานาถได้ทำก็ดี พระราชธรรมนิเทศได้ ทำก็ดี พระอุดมประชาทร์ได้ทำก็ดี หรือพระนักพัฒนา พระนักอนุรักษ์อื่นๆ ได้ทำก็ดี นับได้ว่าเป็นการปฏิบัติตามพุทธพจน์ดังกล่าว เป็นการทำงาน เพื่อช่วยเหลือสังคมจากพื้นฐาน มุมมอง และแนวคิดทางพุทธศาสนา อย่างแท้จริง ทั้งในแง่การทำเพื่อประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น เพียงแต่ ทำด้วยรูปแบบวิธีการเผยแพร่ธรรมที่สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน โดยที่ ไม่เกี่ยวข้องกับหรือไม่ขึ้นอยู่กับว่าพระสงฆ์จะได้รับสิทธิพื้นฐานทางการเมือง เช่น สิทธิในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งหรือไม่

บทบาทของพุทธศาสนาในสังคมไทย : มุมมองทางสังคม วัฒนธรรม

๑. มองจากความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับสังคมไทย

แต่กาลก่อนสังคมไทยเป็นสังคมแบบจารีตที่มีพุทธศาสนาเป็นแกน กลางของสังคม พุทธศาสนากลมกลืนอยู่ในวิถีชีวิตของคนในสังคมใน ทุกด้านและทุกระดับชนชั้น การตั้งบ้านเรือน ชุมชน สังคม หรือเมือง ต้องมีวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์รวมจิตใจ ตลอดจนการประกอบกิจกรรม ต่างๆ ทั้งในยามที่บ้านเมืองสงบสุขหรือมีศึกสงคราม พระสงฆ์มีบทบาท ต่อสังคมทั้งในทางธรรมและทางโลก “โลกกับธรรม” “บ้านกับวัด” มีความใกล้ชิดกันอย่างแยกไม่ออก

ในทางธรรมพระสงฆ์มีหน้าที่สอนธรรม อบรมสั่งสอนกุลบุตรกุลธิดา ตลอดจนประชาชนทั่วไปให้เป็นคนดีมีศีลธรรม พระสงฆ์ยังมีบทบาทเป็น “เนื่อนานุญ” เป็นศูนย์รวมแห่งบุญทั้งหลายที่ฆราวาสทุกระดับชนชั้นจะทำ พระสงฆ์ถือเป็น “ตัวกลาง” ระหว่างฆราวาสกับบุญกุศล พระสงฆ์จึงได้ รับการเคารพยกย่องอย่างสูงจากสังคม และเมื่อประชาชนต้องการจะ

ทำบุญจึงมักนึกถึงพระสงฆ์ก่อน หรือทำบุญกับพระสงฆ์ เพราะเชื่อว่าจะทำให้ได้บุญมาก ในชีวิตประจำวัน พุทธศาสนาก็ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตของผู้คนตั้งแต่ตื่นนอนเช้าคือทำบุญใส่บาตร บางคนสวดมนต์ทำวัตรเช้า ประกอบกิจกรรมอาชีพการงานด้วยสัมมาอาชีวะ สวดมนต์ภาวนาก่อนนอน หรือในกิจกรรมสำคัญๆ ของชีวิต ก็จะประกอบกรรมที่ทำให้เกิดบุญกุศล เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนและครอบครัว เช่น ทำบุญวันเกิด วันแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น รวมไปถึงเมื่อตาย ญาติก็จัดงานศพให้มีพระมาสวดศพ และทำบุญเพื่อคนตาย งานประเพณีหรือวันสำคัญต่างๆ มักมีพระสงฆ์เข้ามาเกี่ยวข้อง หรือจัดกันที่วัด

ส่วนในทางโลก พระสงฆ์ก็ยังมีบทบาทในสังคมชุมชนหลายด้าน เช่น สอนหนังสือ สอนวิชาช่างต่างๆ ให้ความรู้เรื่องสมุนไพร สร้างสรรค์งานศิลปะ วรรณคดี เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน เช่น ขุดบ่อน้ำ ทำทางสร้างสะพาน นอกจากนี้ ยังเป็นผู้ไกล่เกลี่ยระงับความขัดแย้งของคนในชุมชน วัดไม่เพียงเป็นสถานที่จัดงานบุญทางศาสนา แต่ยังเป็นสถานที่จัดงานบันเทิงตามวาระโอกาสต่างๆ เป็นที่ประชุมของชาวบ้าน เป็นที่พักผ่อนอาศัยสำหรับผู้เดือดร้อนยากไร้ ซึ่งไม่เฉพาะแต่คนเท่านั้น แมสัตว์ทั้งหลายก็ได้รับความเมตตาด้วย พระสงฆ์และวัดจึงมิใช่เป็นศูนย์กลางของการอบรมสั่งสอนศีลธรรมจรรยาและประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น หากยังเป็นสถาบันทางสังคมแบบอเนกประสงค์ ดังที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๑๑}กล่าวถึงบทบาททางโลกของวัดโดยสรุปว่า “เป็นทั้งสถานศึกษา สถานสงเคราะห์ สถานพยาบาล ที่พักคนเดินทาง สโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ สถานบันเทิง ที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรม คลังพัสดุ ศูนย์กลางการบริหารหรือการปกครอง”

^{๑๑} สมณศักดิ์ในสมัยนั้น อ่างใน พระไพศาล วิสาโล. พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต. หน้า ๙๑

เห็นได้ว่า พระสงฆ์มีบทบาทในสังคมทั้งในฐานะผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ผู้สั่งสอนอบรมศีลธรรม เป็นเพื่อนาบุญอันดีของคนทั้งหลาย และยังเป็น ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์ต่างๆ เป็นผู้นำในกิจกรรมทั้งทางธรรมและทาง โลกที่ได้รับความเชื่อใจและความเคารพยกย่องอย่างสูง วัดกลายเป็น สถาบันทางสังคมที่ทำหน้าที่หลากหลาย เพื่อตอบสนองความต้องการทั้ง ทางธรรมและทางโลก พระสงฆ์และวัดคือบุคคลและสถานที่ที่อำนวยให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนในสังคม บทบาทเหล่านี้ พระสงฆ์และวัดในสังคม ไทยได้กระทำแล้วมาตั้งแต่ครั้งอดีต

อย่างไรก็ดี เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป พุทธศาสนาในสังคมไทยต้อง ปรับตัวจากการปะทะกับแนวคิดใหม่ๆ เช่น แนวคิดเหตุผลนิยมแบบ วิทยาศาสตร์ แนวคิดการทำให้ประเทศมีความทันสมัย แนวคิดชาตินิยม โดยผ่านกระบวนการโลกียานวัตน์ (secularization)^{๒๐} และการดำเนิน นโยบายตามแผนพัฒนาประเทศตามแนวคิดทุนนิยมเสรีและบริโภคนิยม พุทธศาสนาก็ได้เสื่อมอิทธิพลในสังคมไทยไปตามลำดับ เมื่อ “โลก” และ “ธรรม” ถูกแยกขาดจากกันอย่างชัดเจนในสังคมสมัยใหม่ที่มีระบบ เศรษฐกิจเป็นแกนกลาง บทบาทต่างๆ เหล่านั้นที่พระสงฆ์และวัดเคยทำ และเคยมีก็ลดลง บางบทบาทเลือนหายไป บางบทบาทยังคงอยู่ บาง บทบาทยังคงอยู่แต่ผิดเพี้ยนไปบ้างก็มี

กิจหลายประการที่พระสงฆ์เคยทำหรือมีส่วนเกี่ยวข้อง ถูกแยกออกไปเป็นภาระหน้าที่ของฝ่ายฆราวาส เช่น การศึกษา (เป็นหน้าที่ของ กระทรวงศึกษาธิการ) การรักษาผู้เจ็บไข้ (เป็นหน้าที่ของกระทรวง สาธารณสุข) การไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทขัดแย้ง (เป็นหน้าที่ของสถาบัน ตุลาการ และผู้ปกครอง) การค้า (ใช้สถานที่ที่วัดหรือบริเวณใกล้เคียงเป็น

^{๒๐} การทำให้สถาบันต่างๆ ของสังคมแยกขาดจากศาสนา และมีลักษณะอย่างโลกีย์ มากขึ้น อ้างใน พระไพศาล วิสาโล. พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต. หน้า ๘๒

ตลาดนัด) (เป็นเรื่องของระบบเศรษฐกิจ และมีตลาด หรือซูเปอร์มาร์เก็ตสมัยใหม่ที่ไม่ได้อยู่ในบริเวณวัดหรือใกล้วัดอีกต่อไป) การให้ที่พักพิงแก่ผู้ทุกข์ยาก (มีกรมประชาสงเคราะห์ มีกระทรวงสวัสดิการและความมั่นคงของมนุษย์รับผิดชอบ) การช่วยเหลือผู้เดือดร้อนตกงาน (มีกระทรวงแรงงานดูแล) งานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม (เป็นหน้าที่ของกระทรวงวัฒนธรรม) เป็นต้น แม้แต่การอบรมศีลธรรมให้กับประชาชนก็ยังมีฆราวาสและสื่อบางส่วนทำหน้าที่นี้ แต่กิจที่พระสงฆ์ยังคงกระทำและมีบทบาทอยู่ ก็คือ กิจในด้านพิธีกรรมทางศาสนา

ดังนั้นจึงเป็นที่เข้าใจได้สำหรับพระสงฆ์และฆราวาสจำนวนไม่น้อยที่เข้าใจว่า “กิจของสงฆ์” ก็คือ การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และการอบรมศีลธรรมจรรยา กิจอื่นที่นอกไปจากนี้ล้วน “ไม่ใช่กิจของสงฆ์” เมื่อพระราชธรรมนิเทศให้การสงเคราะห์แก่เด็กกำพร้าและผู้ยากไร้ด้อยโอกาสให้สามารถยืนหยัด และดำรงชีวิตอยู่รอดได้ในสังคม หรือพระอุดมประชาทรให้ความช่วยเหลือ ให้กำลังใจและสติแก่ผู้ป่วยเอดส์ เพื่อให้มีที่พึ่ง ที่ยึดเหนี่ยวเป็นครั้งสุดท้าย ก่อนที่จะจากโลกนี้ไป จึงถูกวิพากษ์ว่า ไปยุ่งกับโลกทำไม ไม่ใช่กิจของสงฆ์ ไปยุ่งกับคนเลวคนชั่วทำไม ทั้งๆ ที่ผู้ป่วยเอดส์จำนวนมากไม่ได้เป็นผู้สำสอนทางเพศ แต่รับเชื้อมาจากคู่ของตนหรือรับเชื้อจากแม่สู่ลูก

การที่พระสงฆ์จำนวนหนึ่งปรับบทบาท ซึ่งเป็นที่เข้าใจของสังคมว่ามีเพียงบทบาทในการให้บริการแก่สังคมในด้านพิธีกรรมทางศาสนา มาเป็นบทบาทอื่นๆ ที่นอกเหนือออกไป จึงถูกมองว่าเป็นการปรับบทบาทใหม่ ทั้งๆ ที่บทบาทหน้าที่เหล่านั้นพระสงฆ์เคยทำมาแต่ก่อน แล้วหน่วยงานองค์กรต่างๆ ทางสังคมในโลกฆราวาสที่มีหน้าที่และความรับผิดชอบนั้นไม่สามารถให้ความช่วยเหลือได้ หรือให้ได้อย่างไม่ทั่วถึง พระสงฆ์เพียงกลับไปทำกิจที่ข้องเกี่ยวเนื่องด้วยกับสังคมดังที่เคยทำมาแต่อดีต แต่อาจจะต่างรูปแบบวิธีการไปบ้างตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ดังเช่น

การที่พระครูพิพิธประชานาถนำประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับศาสนา เช่น บุญพระเวส บุญกฐิน บุญผ้าป่า มาเป็นแกนในการระดมเงินและกำลังคน เพื่อทำนากะฉับมิตรและสหบาลข้าว สอนชาวบ้านให้ปฏิบัติธรรมเจริญสมาธิภาวนา โดยเชื่อมโยงเข้ากับการทำการเกษตรอินทรีย์ ล้วนเป็นการเชื่อมระหว่าง “โลก” กับ “ธรรม”^{๒๑} ให้เข้ามาใกล้กันมาเกื้อกูลกันดังที่เคยเป็น แต่ได้เลือนหายไปกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม

๒. มองจากโครงสร้างทางวัฒนธรรมของสังคมไทย

ทางพุทธศาสนา ในพระวินัยมีคำสอนอยู่หลายแห่งในเรื่องการปฏิบัติต่อกันด้วยความเคารพระหว่างกันแต่กับอาวุโส^{๒๒} คำสอนไม่ให้เป็นคนว่ายากในมงคลสูตร^{๒๓} ก็สอนให้อ่อนน้อมถ่อมตน เป็นคนว่าง่าย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของมงคลอันสูงสุด สังคมไทยเป็นสังคมที่นับถือพุทธศาสนา มาช้านาน แนวคำสอนเหล่านั้นได้แทรกซึมอยู่ในวัฒนธรรมของสังคมไทย ด้วย ประกอบกับสังคมไทยเป็นสังคมศักดินามาแต่กาลก่อน และอิงอยู่กับระบบอุปถัมภ์ ที่ผู้ปกครองหรือผู้เป็นใหญ่จะต้องให้การอุปถัมภ์ช่วยเหลือผู้อยู่ใต้การปกครองหรือผู้น้อย โดยวัฒนธรรมนี้สืบเนื่องมาแต่ครั้งสุโขทัย ด้วยระบบการปกครองแบบพ่อปกครองลูก ซึ่งวางอยู่บนอุดมการณ์การเมืองแบบพุทธศาสนา^{๒๔} ที่ผู้ปกครองเป็นธรรมราชา ส่วนผู้ใต้การปกครองหรือผู้น้อยต้องให้ความจงรักภักดีและการเคารพนับถือ การเชื่อฟังผู้ใหญ่เป็นสิ่งที่ผู้น้อยต้องปฏิบัติ การแสดงความคิดเห็นได้ตอบหรือ

^{๒๑} จาก <http://witosan.multiply.com/journal/item/79> ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๑

^{๒๒} พุทธเจ้ารับสั่งห้ามพระผู้น้อยเรียกพระผู้ใหญ่โดยใช้คำว่า “อาวุโส” และห้ามพูดกับผู้ใหญ่โดยออกชื่อท่านนั้นท่านนี้ แต่ควรเรียกพระผู้ใหญ่โดยใช้คำว่า “กันต” หรือ “อัยสมา” ส่วนพระผู้ใหญ่ควรเรียกพระผู้น้อยว่า “อาวุโส” หรือโดยการระบุชื่อนั้นชื่อนี้ (ดู. ที.ม. ๑๐/๒๑๖/๑๖๔) ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{๒๓} พุ.ช. ๒๕/๙-๑๐ / ๙ ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{๒๔} พิพัฒน์ พสุธารชาติ. รัฐกับศาสนา. หน้า ๒๑๗-๒๑๘

การเรียกร้อง เป็นความก้าวร้าว กระด้างกระเดื่อง เป็นสิ่งที่ไม่สมควรกระทำ เป็นความผิด แนวคิดวัฒนธรรมเช่นนี้ฝังรากลึกในสังคมไทยมานานทั้งในสังคมของพระสงฆ์และฆราวาส ทั้งฝ่ายปกครองและฝ่ายผู้ถูกปกครอง แม้ในหน่วยที่เล็กที่สุดของสังคม คือ ครอบครัว แนวคิดเช่นนี้ก็ยังมีอยู่

จากการให้การอุปถัมภ์ช่วยเหลือกันของคนในสังคมในลักษณะแนวตั้ง คือ ผู้ปกครองหรือผู้ใหญ่ให้การอุปถัมภ์ช่วยเหลือผู้อยู่ใต้การปกครองหรือผู้น้อย ผู้อยู่ใต้การปกครองหรือผู้น้อยให้การจงรักภักดีและความเคารพ เชื่อฟังเป็นการตอบแทน (ตามหลักกตัญญูต่อผู้มีบุญคุณ) การเกื้อกูลกันตามหลักสังคหวัตถุ ก็เป็นอีกลักษณะหนึ่งของการให้การอุปถัมภ์ช่วยเหลือกันระหว่างคนในสังคมในลักษณะแนวราบ ดังนั้น จึงเป็นสิ่งที่แสดงออกอย่างชัดเจนถึงลักษณะของคนในสังคมไทยว่าเป็นผู้มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ซึ่งได้กลายเป็นคุณค่าทางจริยธรรมของสังคมประการหนึ่ง หากใครแสดงตนที่เป็นการแสดงถึงความไม่มีน้ำใจเห็นแก่ตัว ไม่คิดช่วยเหลือผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ยามเมื่อเขาเดือดร้อน ประสบกับความทุกข์ยาก ก็มักจะได้รับการดำเนินคดีเตียนหรือการลงโทษทางสังคม ยิ่งเป็นผู้ที่อยู่ในสถานะที่จะให้การช่วยเหลือได้แต่ไม่ทำ ก็จะได้รับประณามจากสังคม

จากมุมมองนี้มี ๒ ลักษณะที่พระสงฆ์จะดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับสังคมได้ นั่นคือ ประการแรก กิจกรรมที่พระสงฆ์ทำนั้นต้องอยู่ในความเห็นชอบของผู้ใหญ่ตามลำดับขั้นหรือของผู้ปกครองสูงสุดในสังคมไทย คือมหาเถรสมาคม กิจกรรมใดที่ไม่ได้รับความเห็นชอบหรือขัดต่อมติของมหาเถรสมาคม ย่อมไม่ได้รับการยอมรับ การสนับสนุน หรืออาจต้องปรับเปลี่ยนหรือยุติบทบาทของตน หรือไม่เช่นนั้น ก็จะถูกสังคมตั้งข้อสังเกตและวิพากษ์วิจารณ์ และหากจะนำกิจกรรมใดที่แม้อยู่บนหลักการทางพุทธศาสนา มาใช้แก้ปัญหาสังคมที่กระทบไปถึงโครงสร้างลำดับชั้นทางอำนาจในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่าง

ฉับพลันหรือพลิกกลับอย่างถอนรากถอนโคน (radical) แล้ว เป็นสิ่งที่กระทำให้เกิดขึ้นได้ยาก และคงไม่ได้รับการยอมรับทั้งจากองค์กรสงฆ์เอง และสังคมในวงกว้าง

ประการที่สอง คือ พระสงฆ์อยู่ในสถานะที่สังคมให้การยกย่องว่าเป็นผู้ที่มีความเมตตากรุณาต่อผู้อื่น ดังนั้น กิจกรรมใดที่พระสงฆ์เข้าไปทำที่เกี่ยวข้อกับสังคม ที่นอกไปจากการอบรมสอนธรรมและการทำพิธีกรรมทางศาสนาแล้ว กิจกรรมนั้นๆ ต้องเป็นกิจกรรมที่สะท้อนถึงความมีเมตตากรุณาของพระสงฆ์ การช่วยเหลือให้การสงเคราะห์ต่างๆ จึงเป็นภาพสะท้อนที่สอดคล้องกับสิ่งที่สังคมคาดหวังอย่างชัดเจนที่สุด และได้รับการสนับสนุนจากสังคมในทุกระดับชั้นมากที่สุด (และปลอดภัยที่สุด) ในขณะที่กิจกรรมที่พระสงฆ์ทำในบางประเด็นเมื่อทำแล้วไปกระทบกับผลประโยชน์ของคนในสังคมบางกลุ่ม แม้ว่าผลกระทบในวงกว้างนั้นจะเป็นไปเพื่อสังคมโดยรวมก็ตาม พระสงฆ์ก็ไม่ได้รับความปลอดภัยในการดำเนินกิจกรรมนั้นๆ ต่อไป อาจต้องยุติบทบาทนั้นหรือยุติชีวิตตนเอง ดังเช่นกรณีของพระสุพจน์ สุวโจ กับการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำคลองราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี

บทบาทของพระสงฆ์ : มองจากแง่มุมทางเศรษฐกิจ

จากลักษณะสังคมไทยที่มีความเกี่ยวเนื่องกันทั้งในแนวตั้งและแนวราบ ชาวบ้านและพระสงฆ์ต่างก็เกี่ยวเนื่องกัน ในฐานะที่พระสงฆ์เป็นทั้งผู้ที่ให้การอบรมสั่งสอนธรรม เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ และเป็นเพื่อนาบุญของฆราวาส การอุปถัมภ์ ทำบุญ บริจาคต่างๆ ให้แก่พระสงฆ์และวัดจึงมีอยู่อย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย ทำให้พระสงฆ์เป็นแหล่งรวมทุนหรือจะกล่าวได้ว่าพระสงฆ์เป็นผู้ที่มีศักยภาพในการระดมทุนก็ว่าได้ โดยสามารถระดมทุนได้จากศรัทธาของคนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพระสงฆ์

ต้องการดำเนินกิจกรรมอะไรบางประการ หรือในวาระโอกาสใดก็ตาม เช่น ต้องการสร้างโบสถ์ ศาลาการเปรียญ ฯลฯ แต่หากวัดมีศาสนสถานเสนาสนะที่จำเป็นต่อการใช้สอยครบถ้วนแล้ว จะดำเนินกิจกรรมโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม ก็สามารถจะระดมทุนได้โดยไม่ยาก เพราะชาวบ้านเชื่อว่าเป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง และเมื่อวัดมีพระมี (ทุนทรัพย์และสิ่งของต่างๆ) ซึ่งตามหลักการของพุทธศาสนา พระสงฆ์คือผู้ที่ต้องสละทรัพย์สินของทั้งหลาย และดำรงอยู่ด้วยความสมณะสันโดษ) ก็แจกจ่ายคืนสู่สังคมด้วยการช่วยเหลือสงเคราะห์ หรือดำเนินกิจกรรมโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เห็นเป็นรูปธรรมที่ง่ายและชัดเจนกว่าการ “คืนสู่สังคม” ด้วยการนำชาวบ้านไปทำสิ่งอื่นๆ ที่อาจเกี่ยวข้องหรือกระทบกับเรื่องผลประโยชน์ของหลายฝ่าย เช่น การอนุรักษ์ป่า ซึ่งในที่สุดอาจไม่สามารถรักษาไว้ได้แม้แต่ชีวิตตน

นอกจากนี้ ปัญหาสังคมนานัปการในสังคมไทย ล้วนเป็นผลกระทบโดยตรงที่ส่งสมมาจากการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่ให้ความสำคัญกับเรื่องของเศรษฐกิจเป็นอันดับแรก^{๒๕} ดังที่อภิชาติ พันธเสน^{๒๖} กล่าวเป็นข้อสรุปในภาพรวมของผลการพัฒนาตามแผนพัฒนาฯ ดังกล่าวว่า “เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน” โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องปากท้อง วิถีชีวิตความเป็นอยู่เลยไปถึงปัญหาสังคมอื่นๆ เช่น ปัญหาการทำการเกษตรที่ทำให้ก้อนหินดินเพิ่มมากขึ้นและทำลายสภาพแวดล้อม ครอบครัพล่มสลาย การเอาวัดเอาเปรียบแรงงาน อาชญากรรม โสเภณีซึ่งรวมไปถึงปัญหาเอดส์ คุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ลดลง จริยธรรมของคนในสังคมเสื่อม

^{๒๕} แผนพัฒนาฉบับแรก ชื่อ แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ ไม่มีคำว่าสังคม คำว่าสังคมเริ่มปรากฏในชื่อแผนพัฒนาตั้งแต่ฉบับที่ ๒ เป็นต้นมา

^{๒๖} ศ.ดร.อภิชาติ พันธเสน : บทความเสวนาในการสัมมนาวิชาการประจำปี ๒๕๔๕ เรื่อง ห้าทศวรรษภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของไทย ๑๒ มิถุนายน ๒๕๔๕.

โทรมลง เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ค่อยๆ สั่งสมก่อตัวขึ้นและทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้น จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นภาวะวิกฤตทางสังคมสำหรับสังคมไทยก็ว่าได้ ดังนั้นการทำงานที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับสังคมของพระสงฆ์ในสังคมไทย จึงมุ่งเน้นไปในการบรรเทาปัญหาเรื่องปากท้องการทำมาหากินความเป็นอยู่ ซึ่งเป็นผลกระทบมาจากระบบเศรษฐกิจและวัฒนธรรมบริโภคนิยมเป็นสำคัญ รวมไปถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมต่างๆ ซึ่งเป็นผลกระทบที่เชื่อมโยงเกี่ยวเนื่องกันมา โดยกระทำอยู่บนฐานของวัฒนธรรมทางสังคมที่มีอยู่แล้วในสังคมไทย (derivative) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเรื่องของการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และการแก้ปัญหาหนึ่งก็เป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป เพราะปัญหาเหล่านั้นก็เป็นปัญหาที่มีใ้จะเกิดขึ้นมาอย่างเป็นปัจจุบัน แต่เป็นปัญหาที่สั่งสมมาหลายสิบปี และมีความเกี่ยวพันกันอย่างซับซ้อน

สถาบันทางพุทธศาสนาและภารกิจของพระสงฆ์ : มองจากแง่มุมทางสังคมการเมือง

พุทธศาสนามีส่วนอย่างสำคัญต่อการสนับสนุน และสร้างความชอบธรรมในการปกครองมาแต่อดีต เช่น แนวคิดธรรมราชา แนวคิดจักรวาลวิทยาแบบไตรภูมิ มาจนถึงกษัตริย์คือพระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญบารมี^{๒๗} แม้เมื่อคราวที่พุทธศาสนาต้องเผชิญหน้ากับแนวคิดเหตุผลนิยมแบบวิทยาศาสตร์ และพระมหากษัตริย์ทรงเลิกตั้งพระปณิธานปรารถนาในพุทธภูมิ^{๒๘} แล้วก็ตาม แต่พระมหากษัตริย์ก็ยังคงเป็นพระอัครศาสนูปถัมภก และปกครองบ้านเมืองด้วยหลักทศพิธราชธรรม

^{๒๗} ดูรายละเอียดในพิพัฒน์ พสุธารชาติ. รัฐกับศาสนา. หน้า ๒๕๔

^{๒๘} ดูรายละเอียดในพระไพศาล วิสาโล. พุทธศาสนาไทยในอดีต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต. หน้า

เมื่อสังคมไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ผู้ปกครองประเทศในสมัยนั้นก็ยังคงอาศัยพุทธศาสนาเป็นเครื่องส่งเสริมสถานะอำนาจของตน และใช้ประโยชน์จากศาสนาเพื่อรักษาคะแนนนิยม^{๒๙} ดังเช่น เมื่อจอมพล ป.พิบูลสงครามได้ออกตรวจการบริเวณจังหวัดภาคอีสานเมื่อคราวเกิดวิกฤตการณ์ชายแดนในปี พ.ศ. ๒๔๙๖ จอมพล ป. ได้มอบเงินจำนวนหนึ่งเพื่อส่งเสริมปรับปรุงด้านศาสนาและสุขภาพิบาล พร้อมกับมอบพระพุทธรูป ... เป็นที่ระลึก นอกจากนี้ยังจัดงานฉลองกิ่งพุทธกาลขึ้นอย่างมโหฬารในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ ทั้งนี้ในความเข้าใจของชาวพุทธ ผู้นำชาติที่มีบารมีและนี่อนุญาเถานั้นที่จะทำบุญระดบมโหฬารได้^{๓๐}

ต่อมาเมื่อการปกครองประเทศย้อนกลับไปสู่การปกครองแบบเผด็จการ “แบบไทยๆ” (หรือเรียกกลับกันว่า “ประชาธิปไตยแบบไทยๆ”)^{๓๑} และประเทศไทยเข้าสู่การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งอยู่ในช่วงเวลาที่ยังคงโลกอยู่ในยุคสมัยสงครามเย็น การต่อสู้ทางอุดมการณ์ประชาธิปไตยกับคอมมิวนิสต์ พุทธศาสนาไม่ได้ถูกใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมในการปกครองบ้านเมืองหรือสนับสนุนสถานะของผู้นำดังกล่าวก่อน แต่พุทธศาสนากลายเป็นตัวกลางระหว่างสังคมกับรัฐ เพื่อให้รัฐบาลสามารถเข้าถึงประชาชนและบริหารบ้านเมืองได้อย่างราบรื่น ทั้งนี้ เพราะพระสงฆ์มีบทบาทและสถานะสูงในสังคมชุมชน พระสงฆ์เป็นที่เคารพนับถือและศรัทธาของคนในสังคม ดังนั้น รัฐจึงมี

^{๒๙} จากความต้องการปลูกฝังอุดมการณ์ “ชาตินิยม” ของจอมพล ป.พิบูลสงคราม รายละเอียดในพิพัฒน์ พสุธารชาติ, รัฐกับศาสนา หน้า ๒๗๙-๒๘๐ และแนวคิดศาสนาพลเมือง (Civil Religion) ของ Robert N. Bellah ใน Watter H. Capps. Ways of Understanding Religion.

^{๓๐} ดูรายละเอียดในพิพัฒน์ พสุธารชาติ, รัฐกับศาสนา, หน้า ๒๑๑

^{๓๑} ดูรายละเอียดในพิพัฒน์ พสุธารชาติ, รัฐกับศาสนา, หน้า ๒๒๖

นโยบายเกี่ยวกับพุทธศาสนา สถาบันสงฆ์ พระสงฆ์และกิจของสงฆ์ใน ๒ ลักษณะใหญ่ นั่นคือ

ประการแรก สถาบันพุทธศาสนาและภารกิจของพระสงฆ์ต้องสนับสนุนและสอดคล้องกับนโยบายของรัฐ

การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาฯ “ทรัพยากรของชาติไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติหรือทรัพยากรบุคคล ตลอดจนสถาบันจารีตนิยมทุกสถาบันไม่ว่าจะเป็นสถาบันศาสนาหรือสถาบันอื่นใด จะต้องถูกระดมมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่รัฐทั้งสิ้น”^{๓๒} เนื่องจากจำนวนของพระสงฆ์มีมากและกระจายอยู่ทั่วประเทศก็ทั้งพระสงฆ์มีบทบาทและสถานะสูงทางสังคมเป็นที่นับถือศรัทธาของประชาชน ดังนั้น พระสงฆ์จึงมีบทบาทหรือกิจที่จะต้องดำเนินการในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อรัฐ เช่น เผยแพร่อุดมการณ์นโยบาย ข้อมูลข่าวสารต่างๆ จากภาครัฐ จัดกิจกรรมที่สอดคล้องหรือเอื้อประโยชน์ต่อนโยบายและการดำเนินงานของรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคสมัยที่รัฐเข้าไปในพื้นที่ชุมชนชนบทที่ห่างไกลได้ยาก หรือเป็นพื้นที่เสี่ยงอันเนื่องมาจากความขัดแย้งทางอุดมการณ์หรือผลประโยชน์ทางการเมือง

ในยุคสมัยที่รัฐบาลต้องต่อสู้กับอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ และเข้าไปในพื้นที่ห่างไกลได้ยาก หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล^{๓๓} หรือ อปต. ก็เกิดขึ้นในยุคสมัยนั้นและดำเนินการมาจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าอปต. ได้ริเริ่มขึ้นโดยคณะสงฆ์ แต่ก็ดำเนินกิจกรรมที่เน้นหนักไปในทางที่เกี่ยวข้องกับ

^{๓๒} คุรยาละเอียดในพิพัฒน์ พสุธารชาติ. รัฐกับศาสนา. หน้า ๒๒๕

^{๓๓} หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล เกิดขึ้นโดยความริเริ่มของคณะสงฆ์ ซึ่งมีเจ้าพระคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร เป็นประธานก่อตั้งขึ้นมา เริ่มดำเนินการทั่วประเทศ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ เป็นต้นมา ภายใต้ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘ และมีการแก้ไขปรับปรุงในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ที่มา : สมชาย สุรชาติ. http://www.onab.go.th/article/article_106.htm ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๐

สังคมและบ้านเมือง^{๓๔} เพื่อสนองนโยบายของรัฐบาล เพราะอุปต. ตั้งขึ้นภายใต้ระเบียบมหาเถรสมาคม ซึ่งมีผู้อำนวยการสำนักพระพุทธศาสนาเป็นเลขาธิการคณะกรรมการมหาเถรสมาคม^{๓๕} โดยที่สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีภารกิจและอำนาจหน้าที่ในการดำเนินงานสนองงานคณะสงฆ์และรัฐ การดำเนินการที่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายสำคัญของรัฐ เป็นส่วนหนึ่งของภารกิจและอำนาจหน้าที่นั้น^{๓๖}

อย่างไรก็ดี การทำงานของอุปต. มีลักษณะที่เปรียบเสมือนงานราชการซึ่งอยู่ภายใต้นโยบาย และความเห็นชอบรวมทั้งงบประมาณจากรัฐบาล ในขณะที่พระสงฆ์ซึ่งดำเนินกิจกรรมทางสังคมด้วยความดำริของตนเองและไม่ได้พึ่งพางบประมาณจากรัฐบาลนั้น กลับถูกหวาดระแวงจากภาครัฐว่ามีเบื้องหลังทางการเมือง ดังเช่นการจัดตั้งศูนย์เด็กเล็กขึ้น

^{๓๔}อุปต. มีวัตถุประสงค์หลัก ๕ ประการ คือ ๑. เพื่อสงเคราะห์และอนุเคราะห์ประชาชนในท้องถิ่น โดยเฉพาะประชาชนที่อาศัยอยู่ในตำบลที่หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลตั้งอยู่ ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนได้ช่วยเหลือตนเองได้และพัฒนาตนเองไปในทิศทางที่ถูกต้องตามสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้นๆ ๒. เพื่อเป็นศูนย์กลางประสานงานระหว่างวัด บ้าน และหน่วยงาน ในการที่จะร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าในทุกด้าน เช่น ช่วยกันพัฒนาหมู่บ้าน พัฒนาท้องถิ่นและพัฒนาอาชีพ ๓. เพื่อเป็นศูนย์รวมความคิดของประชาชนทุกหมู่เหล่า ๔. เพื่อเป็นศูนย์รวมพลังในการป้องกันหมู่บ้านให้เกิดสันติสุขช่วยกันปกป้องพิทักษ์รักษาชีวิต และทรัพย์สินของทุกคนในหมู่บ้านให้เกิดความปลอดภัยไม่ว่าจะเป็นโจรภัย อัคคีภัย อุทกภัย วาตภัย หรือภัยอื่นๆ ๕. เพื่อเป็นศูนย์รวมข้อมูลข่าวสาร โดยเฉพาะข้อมูลข่าวสารของทางราชการ ที่มา : คู่มือปฏิบัติงานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ฝ่ายการศึกษาสงเคราะห์ กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๖ <http://www.kiriyong.net/nakhonsawan/apt/index.html> ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๑

^{๓๕}ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๕ เป็นต้นมา แต่เดิมอธิบดีกรมการศาสนาเป็นเลขาธิการ

^{๓๖}<http://www.onab.go.th/plan/plan-22-10-47.ppt> ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๑

ในวัดของหลวงพ่อดำเขียน^{๓๗} เพื่อต้องการช่วยเหลือชาวบ้านในละแวกนั้น^{๓๘} ในยุคสมัยที่รัฐบาลต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ บางครั้งพระสงฆ์ถูกหวาดระแวง ทั้งจากฝ่ายรัฐบาลและจากชาวบ้าน กล่าวคือ รัฐบาลหวาดระแวงว่า พระสงฆ์เป็นคอมมิวนิสต์ ในขณะที่ชาวบ้านหวาดระแวงว่าพระสงฆ์เป็น คนของทางการ

ประการที่สอง รัฐบาลควบคุมโครงสร้างอำนาจการปกครอง บทบาทและ การดำเนินงานต่างๆ ของสถาบันพุทธศาสนารวมทั้งคณะสงฆ์

สืบเนื่องมาจากการตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๔๕ (รศ. ๑๒๑) ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ที่แม้จะยังประโยชน์ด้าน การศึกษาของประชาชน ตามนโยบายพัฒนาประเทศให้มีความทันสมัย เพื่อต้านภัยคุกคามของชาติมหาอำนาจตะวันตก แต่ในขณะเดียวกัน พระราชบัญญัติดังกล่าว ที่มุ่งให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นระบบรวม ศูนย์อำนาจโดยอนุวัตรตามการปกครองแผ่นดิน “เพื่อสร้างเอกภาพ ของการบริหารคณะสงฆ์ ความเป็นระเบียบในการบริหารคณะสงฆ์จะ อำนวยความมั่นคงให้เกิดแก่อาณาจักร”^{๓๙} ก็ถือเป็นกลไกอย่างหนึ่งในการ ควบคุมพระสงฆ์ทั่วประเทศด้วย ซึ่งควบคุมทั้งในด้านการปกครอง การ กำหนดบทลงโทษ การบริหารทรัพย์สินของวัดและศาสนสมบัติทั้งปวง โดย อยู่ภายใต้การบริหารปกครองของมหาเถรสมาคมและกระทรวงมหาดไทย ในสมัยนั้น

^{๓๗} <http://skyd.org/html/sekhi/51/pn.html> ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑

^{๓๘} เนื่องจากพ่อแม่เด็กต้องทำไร่ทำนาเข้าป่าไม่มีผู้ดูแล ก็ต้องพาลูกไปด้วย และสมัยนั้นใช้มาเลเซียก็ยังไม่ชุกชุมอยู่ การสาธารณสุขยังเข้าสู่หมู่บ้านตามชนบททางไกลได้ไม่ทั่วถึง การคมนาคมก็ไม่สะดวก หลวงพ่อดำเขียนได้พบชาวบ้านอุ้มลูกซึ่งป่วยเป็นไข้มาเลเซียเดินออกมาจากหมู่บ้านและเด็กตายระหว่างทาง ท่านจึงได้ริเริ่มจัดตั้งศูนย์เด็กเล็กขึ้นในวัดเพื่อช่วยดูแลเด็กและสอนหนังสือให้กับเด็ก เป็นการช่วยเหลือชาวบ้าน

^{๓๙} ดูรายละเอียดในพิพัฒน์ พสุธารชาติ. รัฐกับศาสนา. หน้า ๒๗๖ - ๒๗๗

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับต่อมา คือ ฉบับปี พ.ศ. ๒๕๔๔ ถูกตราขึ้นในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี รัฐบาลได้ควบคุมคณะสงฆ์อย่างเป็นลำดับขั้นเพิ่มมากขึ้น โดยยุบเลิกมหาเถรสมาคมแล้วจัดรูปโครงสร้างการปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์แบบใหม่ นั่นคือ มีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุขของคณะสงฆ์ และแบ่งแยกการปกครองออกเป็น ๓ ส่วน ได้แก่ สังฆสภา สังฆมนตรี และคณะวินัยธรรมารูปแบบการปกครองของฝ่ายอาณาจักรตามหลักการประชาธิปไตย อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี ตามโครงสร้างนี้ ฝ่ายอาณาจักรกลับมีอำนาจและบทบาทสูงในการแต่งตั้งประมุขของคณะสงฆ์ สมาชิกสังฆสภาและสังฆมนตรี และมีอำนาจในการออกกฎกระทรวง ระเบียบต่างๆ เพื่อให้การปฏิบัติตามพระราชบัญญัติเป็นไปโดยเรียบร้อย

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ เป็นพระราชบัญญัติที่กลับไปรวบรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางอีกครั้ง ด้วยสาเหตุหลัก ๒ ประการคือ ประการแรกจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยไปเป็นเผด็จการทหาร แล้วนำอุดมการณ์ “พัฒนา” เข้าแทนที่อุดมการณ์ “ประชาธิปไตย” ภายใต้การปกครองแบบเผด็จการทหารของจอมพลสฤษดิ์นั้น นอกจากทรัพยากรของชาติทุกประเภท จะต้องถูกระดมมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่การพัฒนาดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ความมั่นคง ความเป็นระเบียบ ความสงบเรียบร้อยของทุกส่วนประกอบสังคม ก็เป็นที่ต้องการและเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะพัฒนาประเทศ และด้วยหลักการนี้ได้นำไปสู่สาเหตุประการที่สองของการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ โดยอ้างจากสถานการณ์ความวุ่นวายขัดแย้งระหว่างคณะสงฆ์มหานิกายและธรรมยุติกนิกาย ประกอบกับมีการใส่ร้ายป้ายสีเพื่อสกัดกั้นพระสงฆ์ที่มีผลงานโดดเด่นให้หลุดไปจากเวทีแห่งอำนาจใน

การปกครองคณะสงฆ์ ดังกรณีของพระพิมลธรรม^{๔๐} ซึ่งจอมพลสฤษดิ์ถือเป็นโอกาสยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับปี พ.ศ. ๒๔๙๔ แล้วตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ขึ้นเพื่อให้พระสังฆราชและมหาเถรสมาคมมีอำนาจเด็ดขาดที่จะกระทำสิ่งใดก็ได้เหมือนกับตนและรัฐบาลในเวลานั้น ซึ่งในกรณีของพระพิมลธรรมนี้ ก็อาจเป็นตัวอย่างหนึ่งที่ทำให้พระสงฆ์ไม่กล้าที่จะทำสิ่งที่ขัดกับอำนาจของมหาเถรสมาคม รวมไปถึงอำนาจรัฐด้วย

กล่าวโดยสรุปจากแง่มุมทางการเมืองได้ว่า ไม่ว่าจะเป็นอย่างใดก็ตาม การเมืองอุดมการณ์ทางการเมืองอุดมการณ์ใด จะต้องได้รับการยึดถือและถูกหล่อเลี้ยงเอาไว้เพื่อการดำรงอยู่ซึ่งระบอบการปกครองในแบบที่รัฐพึงพอใจ^{๔๑} ในสังคมไทย รัฐมีนโยบายต่อสถาบันทางพุทธศาสนาใน ๒ ลักษณะใหญ่ คือ ลักษณะแรกนำสถาบันพุทธศาสนามาสนับสนุนการบริหารปกครองและนโยบายของรัฐ โดยการนำพุทธศาสนามาใช้สร้างภาพลักษณ์และสนับสนุนในการปกครองรัฐ ตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน ลักษณะที่สอง รัฐลดทอนอำนาจบทบาทหน้าที่และควบคุมสถาบันพุทธศาสนาทั้งโดยตรงและ

^{๔๐} พระพิมลธรรม (อาจ อาสโภ) ดำรงตำแหน่งสังฆมนตรีว่าการองค์การปกครอง เป็นเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุ เป็นพระสงฆ์จากมหานิกายที่มีผลงานโดดเด่นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเหนือพระสงฆ์รูปอื่นในสมัยเดียวกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งงานทางด้านการศึกษาเจริญวิปัสสนาธุระ จนได้ก้าวสู่ฐานะทางบริหารคณะสงฆ์ในเวลารวดเร็ว และถูกพระเถระรูปอื่นทั้งฝ่ายมหานิกายและธรรมยุติกนิกายสกัดให้หลุดไปจากเวทีแห่งอำนาจในการปกครองคณะสงฆ์ จึงได้รายงานพฤติกรรมต่างๆ ของพระพิมลธรรมที่จะให้จอมพลสฤษดิ์ไม่พอใจ กล่าวหาว่าพระพิมลธรรมเป็นคอมมิวนิสต์ เป็นบุคคลที่สนิทกับจอมพล.พิบูลสงคราม ศัตรูทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ต่อมาได้ถูกถอดสมณศักดิ์ ถูกสั่งให้สึกโดยพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราชด้วยข้อหาเสพเมถุนทางเวจมรรค (การร่วมเพศทางทวารหนัก) และถูกขังคุกในเดือนเมษายน ปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ด้วยข้อหามีการกระทำเป็นคอมมิวนิสต์ และกระทำผิดต่อความมั่นคงของชาติ นั่นคือ ท่านโดนกล่าวโทษทั้งทางโลกและทางธรรมพร้อมกัน ต่อมาภายหลังท่านได้รับการตัดสินให้เป็นผู้บริสุทธิ์หลังจากใช้ชีวิตอยู่ในคุกห้าปี ท่านได้ครองเพศเป็นบรรพชิตอีกครั้งหนึ่งและได้สมณศักดิ์คืนมาในสมัยที่หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี คุรายละเอียดในพิพัฒน์ พสุธารชาติ. รัฐกับศาสนา. หน้า ๒๙๓ - ๒๙๕

^{๔๑} คุรายละเอียดในพิพัฒน์ พสุธารชาติ. รัฐกับศาสนา. หน้า ๒๓๕

โดยอ้อม ดังนั้น พระสงฆ์จึงมีขอบเขตที่จำกัดในการดำเนินกิจกรรมใดๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสังคม และถ้ากิจกรรมนั้นๆ ไปกระทบหรือขัดต่ออำนาจหรือผลประโยชน์ของฝ่ายปกครองหรือกลุ่มผลประโยชน์ด้วยแล้ว ก็เป็นสิ่งที่กระทำไม่ได้โดยยาก กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสังคมต้องเป็นสิ่งที่ไม่ขัดต่อนโยบายภาครัฐ การอบรมสั่งสอนประชาชน และการช่วยเหลือสงเคราะห์ที่ไม่อิงหรือเกี่ยวพันกับประเด็นทางการเมืองใดๆ หรือกิจกรรมใดทำแล้วเอื้อประโยชน์ต่อรัฐ จึงเป็นแนวทางที่ปลอดภัยที่สุดที่พระสงฆ์ในสังคมไทยจะสามารถทำได้

ปฏิบัติการพุทธศาสนาเพื่อสังคมในสังคมไทย

ก. สรุปภาพรวมปฏิบัติการพุทธศาสนาเพื่อสังคมในสังคมไทย

แม้สังคมไทยจะไม่เคยประสบภาวะวิกฤตทางสังคมอย่างรุนแรงเช่นในหลายประเทศ แต่ภาวะวิกฤตทางสังคมและการเมืองซึ่งเป็นผลพวงมาจากการพัฒนาประเทศแบบทุนนิยม เช่น ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ความยากจน ความเสื่อมโทรมทางศีลธรรม หรือปัญหาเกี่ยวกับคุณค่าของความเป็นมนุษย์ การล่มสลายของครอบครัว ชุมชน และสังคม เป็นต้น ก็เป็นปัญหาสังคมที่นับวันจะทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นและหาทางแก้ไขได้ยากมากขึ้น ปฏิบัติการพุทธศาสนาเพื่อสังคมในสังคมไทยในภาพรวม จึงมีลักษณะเป็นการให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือควบคู่ไปกับการอบรมทางศีลธรรมเป็นส่วนมาก ส่วนที่พยายามให้เกิดการเคลื่อนไหวในทางที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีคิดและการกระทำซึ่งจะส่งผลต่อส่วนรวม เช่น การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ แหล่งน้ำ ฯลฯ เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวข้างต้นมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้น และบางกรณีก็ไม่สำเร็จด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพุทธศาสนาแบบจารีตในสังคมไทย เหมือนจะถูกแยกออกจากสังคม และขาดบทบาทในการกำหนดทิศทางการของสังคม การนำ

พุทธศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้องกับสังคมในลักษณะที่ให้น้ำหนักกับการช่วยเหลือสงเคราะห์ดังกล่าวนี้นี้ สรุปลได้จากแง่มุมด้านต่างๆ ดังนี้

๑. สอดคล้องกับหลักการของพุทธศาสนาในเรื่องการทำประโยชน์ตนประโยชน์ท่าน

๒. การให้การช่วยเหลือสงเคราะห์เป็นสิ่งที่ง่ายและสอดคล้องกับวัฒนธรรมไทยที่มีรากฐานมาจากแนวคำสอนในพุทธศาสนา และสังคมการเมืองการปกครอง

๓. วัดและพระสงฆ์อยู่ในสถานะที่สามารถเรียกกระดมทุนได้ พร้อมทั้งสามารถจ่ายแจกออกไปในรูปของการช่วยเหลือสงเคราะห์ในด้านต่างๆ ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อคนในสังคมได้รับผลกระทบจากแนวทางการพัฒนาประเทศที่มีระบบเศรษฐกิจเป็นแกนกลางของสังคม

๔. การทำงานในลักษณะช่วยเหลือสงเคราะห์นั้น ทำให้พระสงฆ์ปลอดภัยกว่าการเป็นผู้นำที่จะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม

๕. เนื่องจากสถาบันสงฆ์ไทยอยู่ภายใต้อำนาจรัฐทั้งทางตรงและทางอ้อม พระสงฆ์จึงมีขอบเขตจำกัดในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ อีกทั้งต้องดำเนินกิจกรรมตามนโยบายภาครัฐ

ข. แนวทางพุทธศาสนาเพื่อสังคมในสังคมไทย

พุทธศาสนาในสังคมไทยที่เป็นกระแสหลัก คือ พุทธศาสนานิกายเถรวาท ซึ่งมักถูกวิพากษ์ว่าสอนให้หลีกเลี่ยง ปลิกัดตัวออกจากสังคม^{๔๒} มุ่งความพ้นไปจากทุกข์ในระดับปัจเจก และไม่มีมิติทางสังคม อย่างไรก็ตามเมื่อมองจากแง่มุมทางศาสนาและอุดมการณ์ทางพุทธศาสนาที่ได้กลมกลืนอยู่ในวัฒนธรรมสังคมไทยทุกระดับมายาวนานนั้น ก็สามารถ

^{๔๒} Christopher S. Queen and Sallie B. King (ed.), Engaged Buddhism : Buddhist Liberation Movements in Asia. P.ix

พบเห็นมิติทางสังคมที่พุทธศาสนาได้เข้าไปเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นการหล่อหลอมให้เกิดคุณลักษณะและวิถีชีวิตของคนในสังคม ลักษณะโครงสร้างสังคม และอุดมการณ์ทางการเมืองการปกครอง หลายนิกายที่พระสงฆ์ทำซึ่งนอกเหนือจากการอบรมสั่งสอนธรรมและพิธีกรรมทางศาสนา ล้วนแล้วแต่อยู่บนพื้นฐานของหลักการทางพุทธศาสนาทั้งสิ้น โดยเฉพาะในเรื่องการทำเพื่อประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น แม้ว่ามักจะถูกวาทกรรมเรื่อง “กิจของสงฆ์” มาตีกรอบก็ตาม แต่การทำเพื่อประโยชน์ผู้อื่นก็ยังคงเกิดขึ้นอยู่เสมอ โดยอาจแตกต่างกันไปในรูปธรรมที่ปรากฏจากการตีความคำว่า “ประโยชน์เพื่อผู้อื่น” ที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพื้นฐานของมุมมองและบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

ในขณะที่ฝ่ายการเมืองที่ต้องการใช้ประโยชน์จากสถาบันทางพุทธศาสนา จึงเข้าไปกำหนดทิศทางกรอบสั่งสอนประชาชนและการดำเนินกิจการต่างๆ ให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐ และควบคุมสถาบันพุทธศาสนาให้อยู่ในแนวทางที่รัฐต้องการ ทำให้ความสัมพันธ์แบบเดิมระหว่างพุทธศาสนากับสังคมเปลี่ยนรูปแบบไป สิ่งที่พระสงฆ์ดำเนินการเกี่ยวกับสังคมก็เป็นไปโดยภาระหน้าที่ที่ต้องทำตามนโยบายของรัฐ ซึ่งมีเหตุผลทางอุดมการณ์ทางการเมืองอยู่เบื้องหลัง ไม่ได้เกิดมาจากมิติทางสังคมอย่างแท้จริง จนทำให้ดูเหมือนว่าพุทธศาสนาไม่มีมิติทางสังคมอย่างไรก็ดี หากย้อนไปพิจารณาจากแง่มุมทางศาสนาและสังคมวัฒนธรรม ก็จะพบว่าแท้จริงแล้วพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทยนั้นไม่มีมิติทางสังคมอยู่ เพียงแต่ถูกจำกัดขอบเขตการดำเนินงาน ดังนั้น หากได้รับการฟื้นฟูส่งเสริมพร้อมทั้งการสนับสนุนในแนวทางที่เอื้อให้พระสงฆ์สามารถดำเนินกิจกรรมเพื่อสังคมได้อย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ ก็เชื่อได้แน่ว่าชาวพุทธทั้งพระสงฆ์และฆราวาสย่อมสามารถนำหลักการทางพุทธศาสนามาใช้แก้ปัญหาสังคมอันซับซ้อนเช่นในสังคมปัจจุบันได้ ในแนวทางการทำเพื่อประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น นั่นคือ

๑. ตีความคำว่าการทำเพื่อประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น ให้ชัดเจน และครอบคลุม สอดคล้องกับหลักการของพุทธศาสนาและบริบทของสังคมที่เป็นปัจจุบัน ทั้งในส่วนของพระสงฆ์และฆราวาส รวมไปถึงหลักธรรมหมวดอื่นที่เกี่ยวข้องกับการทำเพื่อประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น

๒. พระสงฆ์ปฏิบัติตนมีศีลาจารวัตรดีงามตามพระวินัย และเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานสามารถสร้างความเชื่อมั่นและความเคารพศรัทธาในความเป็น “เนือนาบุญอันดี” ให้แก่ฆราวาสได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์ที่ทำงานข้องเกี่ยวเนื่องด้วยสังคม ต้องพบปะผู้คนในสังคมเป็นจำนวนมาก ศีลาจารวัตรในเรื่องที่ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องเงินและผู้หญิงเป็นเรื่องที่สร้างความอ่อนไหว (sensitive) ให้กับสังคมเป็นอย่างมาก ดังนั้น หากพระสงฆ์ที่ทำงานเพื่อสังคมมีวัตรปฏิบัติดีงาม โดยเฉพาะในเรื่องสำคัญ ๒ เรื่องนั้น จะทำให้ได้ความร่วมมือจากสังคม ได้รับการสนับสนุนจากสังคมในกิจที่ทำเพื่อสังคมนั้นๆ เพิ่มมากขึ้น

๓. จัดลำดับความต้องการที่ให้พุทธศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้องกับสังคมให้ชัดเจน เช่น

๓.๑ ระดับการช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยปัจจัย ๔ ด้วยการเกื้อกูลให้เกิดความสามารถในการดำรงชีพด้วยความผาสุกตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา ซึ่งระดับนี้ทำได้ไม่ยากนักและมีหลายมูลนิธิองค์กรดำเนินการอยู่แล้ว แต่ต้องส่งเสริมในเรื่องการบริหารจัดการองค์กรให้มีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น และสามารถดำเนินการต่อเนื่องต่อไปได้ในระยะยาว

๓.๒ ระดับการยกระดับความคิดและปัญญาของคนในสังคมให้สามารถรู้ว่าอะไรคือทุกข์ที่แท้จริงในสังคม อะไรคือสาเหตุแห่งทุกข์ที่แท้จริงของสังคม อะไรคือเป้าหมายหรือความสุขหรือความดับทุกข์ที่แท้จริงในสังคม หรือสังคมที่ต้องการเป็นอย่างไร และหนทางที่จะไปสู่เป้าหมายนั้นคืออะไร โดยที่พระสงฆ์ไม่ใช่ผู้ที่ต้องเข้าไปดำเนินการเอง แต่อบรม

ชี้แนะให้คนในสังคมเกิดปัญญาและดำเนินการด้วยตนเองเพื่อไปสู่เป้าหมายนั้น จึงจะถือได้ว่าได้นำหลักการทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เพื่อสังคมอย่างแท้จริง โดยสามารถทำได้จากพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมที่มีอยู่แล้ว (derivative) ในเรื่องความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเกื้อกูลกัน

๔. นาวีปัสสนาธุระมาเผยแผ่ให้ประชาชนได้ปฏิบัติตาม เป็นการสร้างปัญญาให้เกิดขึ้นแก่คนในสังคมจากภายในตนสู่ผู้อื่น แต่พระสงฆ์หรือบุคลากรทางพุทธศาสนาอื่นๆ ไม่ว่าจะฆราวาสก็ตาม ต้องเชื่อมโยงให้ได้ว่าสามารถนำวิปัสสนากัมมัฏฐานมาใช้แก้ปัญหาในชีวิตและสังคมได้อย่างไร พระสงฆ์ต้องทำประโยชน์ตนในเรื่องนี้ให้เด่นชัด และต้องศึกษาทางโลกด้วย เพื่อให้คนในสังคมเกิดปัญญาที่จะสามารถมองสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริงและแก้ปัญหาให้ถูกจุดด้วยตนเองได้ โดยที่พระไม่ต้องไปแก้ไข หรือยื่นมือเข้าไปสงเคราะห์ด้วยตนเอง แต่หากจะทำก็สามารถทำควบคู่ไปกับการช่วยเหลือในระดับการให้สติปัญญาร่วมด้วย ซึ่งจะเป็นการนำหลักการของพุทธศาสนามาใช้ในสังคมได้อย่างแท้จริง

๕. ปัจจุบันฆราวาสมีบทบาทในการเผยแผ่ศาสนาและการปรับปรุงประยุกต์แนวคำสอนทางพุทธศาสนาเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันเพิ่มมากขึ้น ควรมีการประสานร่วมมือกันในส่วนนี้ เปิดใจให้กว้างรับแนวทางของกลุ่มต่างๆ

๖. ปฏิรูปพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และมหาเถรสมาคม ให้มีความสอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน โดยให้พระสงฆ์มีส่วนร่วมอย่างมีเสรีภาพและอยู่บนหลักการที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัยในพุทธศาสนามีใช้สอดคล้องกับอำนาจและความต้องการของฝ่ายรัฐบาล ทั้งนี้เพื่อให้คณะสงฆ์ได้เกิดการพัฒนาตนเอง และดำเนินกิจกรรมเพื่อสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

พุทธศาสนาเพื่อสังคม: กรณีศึกษานายแพทย์ประเวศ วะสี

พิชณรัตน์ สิริสุนทรานนท์^๑

๑. บทนำ

เมื่อกล่าวถึงศ.นพ.ประเวศ วะสี คนส่วนใหญ่ในสังคมไทยรู้จักท่านดีในนาม “ราชภูกอโรโส” ซึ่งเป็นนามที่ได้รับการยกย่องจากสื่อมวลชนและรู้จักในฐานะนักวิชาการทางการแพทย์ที่ได้รับการยอมรับจากสังคมไทยและในระดับนานาชาติ ประจักษ์พยานยืนยันความคิดของท่านในฐานะนักวิชาการแนวหน้าของประเทศ คือ การได้รับรางวัลแมกไซไซ (๒๕๒๔) นักวิทยาศาสตร์ดีเด่น (๒๕๒๖) บุคคลดีเด่นของชาติ สาขาการแพทย์ (๒๕๒๘) นักวิจัยดีเด่นของชาติ (๒๕๓๑) และรางวัลอื่นๆ อีกมากมาย นอกเหนือจากแวดวงวิชาการแล้วแนวความคิดของท่านยังมีอิทธิพลและได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางจากทั้งภาครัฐและเอกชน

นอกจากนี้ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ยังถือเป็นนักคิดที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างความงอกงามทางวัฒนธรรม ผ่านกิจกรรมหลักทางปัญญา ความคิด และในยามสังคมเกิดสถานการณ์วิกฤต ท่านมักมีบทบาทในการร่วมแสดงความคิดเห็นต่อสาธารณชน เพื่อนำเสนอทางออกและแนวทางแก้ไขปัญหาสังคมไม่น้อยไปกว่ากลุ่มผู้ปกครองรัฐ ด้วยลักษณะที่เข้าใจสภาพปัญหาที่มีความสลับซับซ้อน ส่งผลให้ความคิดเพื่อการแก้ไข

^๑ นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปัญหาต่างๆในสังคมตามทัศนะของท่าน เป็นไปอย่างละมุนละม่อมตามแนวสันติวิธี

ศ.นพ.ประเวศ วะสีเป็นบุคคลที่มีความเชื่อมั่นในแนวทางการพัฒนาแบบองค์รวมซึ่ง เป็นการพัฒนาที่มีเป้าหมายทุกด้าน อันได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ที่สำคัญก็คือท่านเห็นว่าการแก้ไขและพัฒนาสังคมให้ยั่งยืนได้นั้น จำเป็นต้องใช้หลักพุทธธรรมเข้ามาช่วย อิทธิพลจากแนวคิดดังกล่าวเป็นผลมาจากการเป็นพุทธศาสนิกชน ที่ยึดมั่นและสนใจศึกษาแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ประกอบกับการเติบโตมาในจารีตทางปัญญาของท่านพุทธทาส จึงส่งผลให้ท่านพยายามนำเอาแก่นพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ร่วมกับวิธีคิดทางวิทยาศาสตร์ เพื่อตอบปัญหาสังคมและนำเสนอทางออกให้กับสังคม เป็นการนำเอาหลักพุทธธรรมที่เน้นเสรีภาพ อิสระภาพและความสงบสุข มาผูกและเชื่อมโยงให้หลุดพ้นไปจากขอบเขตแห่งปัจเจกบุคคลและเข้าสู่กระบวนการทางสังคมที่ช่วยขยายขอบเขตความคิดและจิตใจของมนุษย์ให้เปิดกว้างมากขึ้น

จากลักษณะที่กล่าวมาทั้งหมด ทำให้สังคมไทยรู้จักและยอมรับความคิดของศ.นพ.ประเวศ วะสี เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะบทบาทที่โดดเด่นในการเป็นผู้นำการแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้ง หรือเสนอแนะทางออกจากปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย มิเพียงเท่านั้นความคิดของท่านมักจะได้รับ ความสนใจและนำไปวิพากษ์วิจารณ์ต่อเสมอ ด้วยเหตุนี้บทความชิ้นนี้จึงเกิดขึ้นเพื่อมุ่งศึกษาวิเคราะห์และทำความเข้าใจแนวคิดทางสังคมของศ.นพ.ประเวศ วะสี ที่มีลักษณะผสมผสานความรู้ทางมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ โดยมีพุทธธรรมเป็นหลักความคิดหรือแกนกลางสำคัญในการพิจารณาปัญหาต่างๆ ในสังคมไทย

๒. ชีวิตประวัติโดยสังเขปของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี และบทบาทต่อสังคมในด้านต่างๆ

ศ.นพ. ประเวศ วะสี เกิดเมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๗๔ ที่จังหวัดกาญจนบุรี ท่านเป็นบุตรชายคนที่ ๔ จากพี่น้องทั้งหมด ๕ คน บิดาของท่านมีชื่อว่า “คล้าย” ทำอาชีพล่องแพ ส่วนมารดามีชื่อว่า “กิม” มีอาชีพเป็นแม่ค้าขายขนม ตั้งแต่เด็กจนโตท่านได้รับการปลูกฝังตลอดจนเลี้ยงดูมาด้วยรูปแบบการดำรงชีวิตที่เรียบง่ายและสมถะ อาจกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าท่านเติบโตมาแบบ “เด็กบ้านนอก” ที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติและเข้าใจความเป็นสังคมชนบทได้เป็นอย่างดี แม้จะเป็นเด็กต่างจังหวัดที่อยู่ในป่าในเขา แต่กระนั้นโลกทัศน์และจินตนาการของท่านก็ได้แคบหรือถูกจำกัดกรอบตามไปด้วย เพราะด้วยอุปนิสัยที่รักการอ่านจึงส่งเสริมให้ท่านใช้เวลาว่างที่เป็นประโยชน์ด้วยการอ่านหนังสืออยู่เสมอโดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือจำพวกนวนิยายจีน การอ่านหนังสือดังกล่าวถือว่ามีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนช่วยเปิดโลกทัศน์และสร้างจินตนาการในเรื่องต่างๆ ของท่านให้กว้างไกลมากยิ่งขึ้น

หลังจากจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๕ จากจังหวัดกาญจนบุรี ท่านตัดสินใจเดินทางเข้ากรุงเทพฯ เพื่อเข้ารับการศึกษต่อที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาจนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๘ ด้วยความพยายามอย่างมุ่งมั่นที่จะเข้าเรียนแพทย์ ส่งผลให้ท่านสามารถสอบเข้าศึกษาเป็นนักเรียนแพทย์ได้สำเร็จ จากความขยันและหมั่นศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมด้วยตนเองอยู่เสมอส่งผลให้ท่านได้รับรางวัลอุเทนเทพโกสินทร์ ซึ่งเป็นรางวัลเรียนดีที่มอบให้แก่นักเรียนแพทย์ในทุกปี โดยรางวัลนี้ท่านได้รับถึงสองครั้งเมื่อครั้งศึกษาอยู่ในชั้นปีที่ ๑ และปีที่ ๔ และท้ายที่สุดเมื่อจบหลักสูตรแพทย์ศาสตร์ของศิริราช ท่านก็ได้รับเหรียญทองจากการมีผลการเรียนเป็นอันดับหนึ่งของรุ่นที่ ๖๐

เมื่อจบการศึกษาและเป็นแพทย์อย่างเต็มตัว ท่านได้สมัครเป็นแพทย์ประจำบ้านอายุรศาสตร์ โรงพยาบาลศิริราช การทำหน้าที่ในฐานะแพทย์ที่รักษาและดูแลผู้ป่วยนั้นถือว่าคุณได้ปฏิบัติหน้าที่เป็นอย่างดีโดยมีตกหล่น ต่อมาระยะหลังการทำงานของ ท่านได้ดำเนินควบคู่ไปพร้อมกับการช่วยทำวิจัยด้านโลหิตวิทยา (Hematology) กระทั่งในปี พ.ศ. ๒๕๐๒ ก็ได้รับเลือกเป็นนักเรียนทุนมูลนิธิอานันทมหิดลไปศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยโคโลราโด เมืองเดนเวอร์ ประเทศสหรัฐอเมริกา ในสาขาโลหิตวิทยา ระหว่างที่ศึกษาอยู่ที่สหรัฐอเมริกาท่านได้สร้างชื่อให้คนอเมริกันยอมรับในศักยภาพหลายด้านทั้งในแง่ความขยัน ความอดทนและความพยายามในการทำงานควบคู่ไปพร้อมกับการเรียนและการทำวิจัย ความโดดเด่นดังกล่าวส่งผลให้ทางคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยโคโลราโดจัดบันทึกไว้ในหนังสือประวัติศาสตร์ของภาควิชาอายุรศาสตร์เพื่อยกย่องในศักยภาพของท่าน^๒ ซึ่งในการศึกษาจนจบระดับปริญญาเอก ณ สหรัฐอเมริกานั้นท่านได้ใช้ระยะเวลาเพียง ๓ ปี จากนั้นได้เดินทางไปศึกษาต่อเพิ่มเติมด้านมนุษยพันธุศาสตร์ (Human Genetics) ณ มหาวิทยาลัยลอนดอน ประเทศอังกฤษ โดยใช้เวลาในการศึกษาเป็นระยะเวลา ๑ ปี

การทำงานของ ท่านได้เริ่มต้นขึ้นทันทีหลังจากกลับจากต่างประเทศ ในฐานะอาจารย์หมอ กล่าวคือหน้าที่ของท่านได้ครอบคลุมงานอยู่สามด้าน ด้านแรกคือการรักษา ดูแล ตลอดจนรับฟังความทุกข์ยากและปัญหาต่างๆ ของผู้ป่วย ด้านที่สองคือการทำบทความเกี่ยวกับเรื่องธาลัสซีเมีย และ

^๒ ข้อความดังกล่าวปรากฏอย่างชัดเจน ในหนังสือ ประวัติศาสตร์ของภาควิชาอายุรศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยโคโลราโด ค.ศ. ๑๙๓๓-๑๙๘๕ ความว่า “The training program was boosted by the three year stay of Dr.Prawase Wasi, the first of the King’s Scholars from Thailand to receive special training in hematology at the University of Colorado. He was a dynamic, highly intelligent individual who worked seven days and nights a week. He published six papers.” อ้างใน สันติ ตั้งรพีพากร, **ชีวิตงาม หมอประเวศ** (กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๔๔), น. ๑๐๑-๑๐๒.

ด้านสุดท้ายคืองานสอนหนังสือโดยวิชาที่เลือกสอนนั้นเป็นวิชาพันธุศาสตร์ อันเป็นวิชาที่ชอบและถนัด จากพลังแห่งความมุ่งมั่นและความตั้งใจในการทำงานส่งผลให้ท่านได้รับตำแหน่งเป็นศาสตราจารย์ในปี ๒๕๑๙ จากนั้นเป็นต้นมาท่านก็ได้รับตำแหน่งเป็นทั้งประธานกรรมการ รองประธานกรรมการและคณะกรรมการประจำองค์กรต่างๆทั้งในไทยและในต่างประเทศ รวมทั้งการได้รับรางวัลเชิดชูเกียรติด้านต่างๆ ได้แก่ ได้รับยกย่องจากสื่อมวลชนเป็นราชทูตอวกาศ รางวัลแมกไซไซ สาขาบริหารรัฐ เหยี่ยูเชิดชูเกียรติ “Tobacco and Health” ขององค์การอนามัยโลก (World Health Organization, WHO)^๓

หลังจากสำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศและกลับมาเมืองไทยได้ไม่นาน ท่านมีโอกาสอ่านวารสารฉบับหนึ่งชื่อว่า “สังคมศาสตร์ปริทัศน์” ซึ่งมีสัญลักษณ์ ศิวรักษ์ (ส.ศิวรักษ์)^๔ เป็นบรรณาธิการ การได้อ่านหนังสือที่มีวาทะการเขียนและวิพากษ์วิจารณ์สังคมที่ดูเด็ดเดี่ยวร้อน ถือว่าได้จุดประกายทางความคิดบางอย่างแก่ท่านดังที่ท่านได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งความว่า “สังคมศาสตร์ปริทัศน์ เป็นจุดเปลี่ยนในชีวิตที่สำคัญจุดหนึ่ง เพราะเปิดโลกทัศน์ใหม่ในเรื่องมนุษย์และสังคมอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะการวิพากษ์วิจารณ์อย่างเจาะลึก ทำให้เกิดความคิดงอกงามออกไป สังคมศาสตร์ปริทัศน์ทำให้รู้จักบุคคลต่างๆ อย่างมากมาย หลายคนก็รู้จักมักคุ้นกัน

^๓ดูรายละเอียดการได้รับตำแหน่งในองค์กรและรางวัลต่างๆละเอียดได้ใน ศ.นพ. ประเวศ วะสี, การแสดงปาฐกถาพิเศษ ป่วย อังภาภรณ์ครั้งที่ ๖, น. ๑๓-๑๕.

^๔สัญลักษณ์ ศิวรักษ์ (ส. ศิวรักษ์) เป็นผู้มีแนวคิดในด้านพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่สำคัญอันเป็นที่รู้จักกันดีในระดับนานาชาติ สามารถศึกษาแนวคิดเพิ่มเติมได้จาก Donald K. Swearer, “Sulak Sivaraksa’s Buddhist Vision for Renewing Society” In Christopher S. Queen and Sallie B. King (eds.), **Engaged Buddhism : Buddhist Liberation Movements in Asia** (Albany, NY: State University of New York Press, 1996) : 195-235.

ในเวลาต่อมาและทำงานร่วมกัน”^๕

นอกจากนั้นอิทธิพลที่สร้างจุดเปลี่ยนทางความคิดแก่ท่านที่สำคัญอีกประการหนึ่งคืออิทธิพลของพระพุทธศาสนา กล่าวคือความสนใจทางพุทธศาสนาของท่านเริ่มต้นจากการอ่านหนังสือเทศนาของหลวงตามหาบัว (พระธรรมวิสุทธิมงคล) อันมีรายละเอียดครอบคลุมศีล สมาธิ ปัญญา การอ่านหนังสือเล่มดังกล่าวส่งผลให้ท่านสนใจการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน มิเพียงเท่านั้นยังชวนขยายที่จะเรียนรู้วิธีการและรูปแบบการปฏิบัติจากสำนักปฏิบัติอื่นๆเพิ่มเติม ยิ่งไปกว่านั้นอิทธิพลจากการได้ศึกษางานของท่านพุทธทาสก็นับว่าเป็นเหตุปัจจัยที่สำคัญอันส่งผลให้ท่านทุ่มเทเวลาเพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมอย่างจริงจัง นอกจากการศึกษาคำสอนของท่านพุทธทาสผ่านงานเขียนต่างๆเช่น “ตัวกูของกู” “คู่มือมนุษย” “ตามรอยพระอรหันต์” และ “อิทัปปัจจยตา”^๖ ท่านยังให้ความสนใจและอ่านพระไตรปิฎกเป็นประจำอยู่เสมอ ด้วยการศึกษอย่างจริงจังส่งผลให้ท่านเข้าใจในหลักคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างลึกซึ้ง ความเข้าใจที่แตกฉานในหลักคำสอนต่างๆได้สะท้อนออกมาเป็นแนวคิดเพื่อการประยุกต์ใช้แก้ไขปัญหาสังคมต่างๆมากมาย

จากการที่ท่านพุทธทาสภิกขุและสุลลักษณ์ ศิวรักษ์ ถือว่าเป็นผู้นำทางแนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่ได้รับการยกย่องในระดับนานาชาติ กล่าวคือท่านพุทธทาสภิกขุได้รับการยกย่องว่าเป็น “นักปราชญ์อาวุโส” (Senior Philosopher) ของแนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคม ในขณะที่สุลลักษณ์ ศิวรักษ์ เป็นผู้ก่อตั้งองค์กรเพื่อสันติภาพ พัฒนาชุมชนและการสานเสวนา

^๕ น.วิชัย โชควิวัฒน์, “จินตนาการสู่ปี ๒๐๐๐ เมืองไทยในความฝันของนักคิดอาวุโส : ศ.นพ.ประเวศ วะสี,” ใน ยศ สันตสมบัติ, ประเวศ วะสี อาจารย์แพทย์ผู้เสียสละสังคม (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๓๙), น. ๒๐.

^๖ ศ. นพ. ประเวศ วะสี, *บนเส้นทางชีวิตภายใน* (กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๓), น. ๒๒.

ระหว่างศาสนา (Dialogue) เช่น เครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติ (International Network of Engage Buddhists, INEB)^๗ จึงเป็นที่น่าสังเกตว่า ศ.นพ.ประเวศ วะสี ได้รับอิทธิพลแนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคมจากบุคคลทั้งสองอย่างสำคัญยิ่ง นอกเหนือจากการได้ศึกษาและอ่านงานที่เกี่ยวข้องกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา รวมถึงงานเขียนต่างๆ เช่น วิทยานิพนธ์วิจารณ์สังคมแล้ว ประสบการณ์การทำงานที่ได้จากลงพื้นที่ทำวิจัยและรักษาผู้ป่วยก็นับว่ามีอิทธิพลต่อความเข้าใจในปรากฏการณ์ทางสังคมเพิ่มมากขึ้นด้วย เนื่องจากท่านเห็นว่า การไปสำรวจระดับหมู่บ้าน ทำให้ได้พบสภาพแท้จริงของชาวบ้าน เกิดความสนใจปัญหา ด้านสาธารณสุขมูลฐาน การศึกษา ความยากจนในชนบท^๘

สำหรับบทบาทต่อสังคมในวงกว้างของ ศ.นพ. ประเวศ วะสี นั้น สามารถกล่าวได้ว่าท่านมีคุณสมบัติของความเป็นแพทย์^๙ที่ดีพร้อม ซึ่งคุณสมบัตินี้มีได้ส่งผลให้เกิดความสำเร็จเฉพาะตนเท่านั้น แต่ยิ่งก่อให้เกิดผลที่เป็นประโยชน์อันดีงามแก่สังคมวงกว้าง กล่าวคือท่านเป็นหนึ่งใน

^๗ Christopher S. Queen, "Introduction : The Shapes and Sources of Engaged Buddhism," IN Christopher S. Queen and Sallie B. King (eds.), *Engaged Buddhism : Buddhist Liberation Movements in Asia* : P.3

^๘ รศ.ดร. มรว. อคิน รพีพัฒน์, "สังเคราะห์/วิเคราะห์โครงการประเทศไทยในความไม่ฝันของนักคิดอาวุโส," ใน โครงการจัดสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง "วิตินักคิด/ปัญญาไทย-เทศ:อดีต ปัจจุบัน อนาคต", <http://elibrary.trf.or.th/project_content.asp?PJID=PDG4310004>, น. ๔.

^๙ ศ.ดร.แฮนรี วอลตัน (Henry Walton) นักการศึกษาแพทยศาสตร์คนสำคัญของอังกฤษและเป็นประธานแพทยศาสตร์ศึกษาโลก (World federation of Medical Education) ได้สรุปว่า แพทย์ที่ดีควรมีคุณสมบัติ ๔ ประการคือ ๑) Attention Listener เป็นนักฟังที่ตั้งอกตั้งใจ ๒) Careful Observer เป็นนักสังเกตการณ์ที่รอบคอบ ๓) Sensitive Communicator เป็นผู้มีความสามารถสูงในการสื่อความหมาย และ ๔) Effective Physician เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในวิชาแพทย์อย่างดี ใน นพ.วิชัย โชควิวัฒน์, "จินตนาการสู่ปี ๒๐๐๐ เมืองไทยในความไม่ฝันของนักคิดอาวุโส : ศ.นพ.ประเวศ วะสี," ใน ยศ สันตสมบัติ, *ประเวศ วะสี อาจารย์แพทย์ผู้เยียวยาสังคม*, น.๒๒-๒๓.

ฐานะ “นักคิดอาวุโส”^{๑๐} ที่สำคัญ บทบาทการเป็นนักคิด^{๑๑}ของท่าน ประจักษ์ชัดในฐานะราชกรูอาวุโส^{๑๒}หรือในฐานะนายแพทย์ที่เป็นนักกิจกรรม สังคม (social activist) ผู้แสวงหาและเยียวยาสังคมที่วิกฤตด้วยแนวคิดต่างๆ เช่น ทฤษฎีบีกแบงหลายปัญหาสังคม แนวคิดสังคมสมานภาพ^{๑๓} การนำ

^{๑๐} ดร.ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ ได้จำแนกนักคิดอาวุโสออกเป็น ๒ กลุ่มได้แก่กลุ่มแรกคือนักคิดแนว วัฒนธรรมชุมชนและกลุ่มที่สองคือนักคิดแนวประชาธิปไตยเสรีนิยม โดย ศ.นพ. ประเวศ วะสีได้ถูกจัดไว้ ในกลุ่มนักคิดแนวคิดแรก ดู ดร.ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, “แนวคิดและความไฝ่ฝันของ ๑๔ นักคิด อาวุโสไทยบทสังเคราะห์เชิงวิพากษ์,” ใน โครงการจัดสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “วาทันักคิด/ปัญญาไทย-เทศ:อดีต ปัจจุบัน อนาคต”, <http://elibrary.trf.or.th/project_content.asp?PJID=PDG4310004>, น. ๕.

^{๑๑} รศ.ดร.ภัทรพร สิริกาญจน ได้สรุปลักษณะจากการสังเกตคำว่า “นักคิด” ที่เรามอบให้บุคคลต่างๆ ใน สังคมไทยไว้ ๑๐ ประการ คือ ๑) เป็นผู้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์เพื่อประโยชน์ของตนเองและสังคม ๒) เป็น ผู้มองเห็นปัญหาทั้งที่เป็นปรากฏการณ์และพื้นฐานความเป็นมา ๓) มีจิตสำนึกในการแก้ปัญหาและ พัฒนาตนเองและสังคม ๔) มีพื้นฐานความคิดเชิงจริยธรรมและมีความกล้าหาญทางจริยธรรม ๕) มี ความสามารถในการเชื่อมโยงความคิดและการปฏิบัติเข้าด้วยกัน ๖) ไม่จำเป็นต้องมีความคิดที่เป็นระบบ ไม่เน้นหรืออาจไม่มีวิธีวิทยา(methodology) ในการเข้าใจและอธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจแนวคิดของตนแต่แสดง แนวคิดของตนด้วยการปฏิบัติหรือเป็นผู้นำกิจกรรมต่างๆ ในเชิงพัฒนาสังคม ๗) ไม่สร้างระบบความคิด ใหม่ แต่ใช้วิธีตีความแนวคิดและแนวปฏิบัติแบบเก่าที่เป็นจารีตหรือประเด็นเดิมที่แพร่หลายอยู่ในสังคม ด้วยการวิพากษ์และเสนอแนะแนวคิดที่แตกต่างออกไป ๘) เป็นผู้นำทางความคิดและ/หรือกิจกรรมของ กลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่งในสังคมและมีพื้นฐานความคิดจากความรู้และประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของตน ๙) เป็นบุคคลสาธารณะ (public figure) ที่มีคนรู้จักแพร่หลาย และมีอิทธิพลหรือเป็น “ตัวแบบ” (model) สำหรับผู้อื่นชอบ แต่เป็นเป้าของการโจมตีสำหรับผู้เป็นปฏิปักษ์ ๑๐) มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงสังคม เปลี่ยนแปลงโลกทัศน์และชีวิตทัศน์ของคนทั่วไป และเป็นที่ยอมรับนับถือในทางวิชาการหรือประสบการณ์ ในการดำเนินชีวิต ทั้งนี้บุคคลที่เป็น “นักคิด” บางท่านอาจมีคุณสมบัติครบทั้ง ๑๐ ประการดังกล่าว บาง ท่านอาจมีคุณลักษณะบางข้อโดดเด่นกว่าข้ออื่นๆ หรืออาจมีคุณลักษณะไม่ครบทุกข้อ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ ความสามารถและแรงบันดาลใจที่ท่านมีต่อผู้อื่นในสังคม ดู รศ.ดร.ภัทรพร สิริกาญจน, “จารีตนักคิด/ ปัญญาชนไทยทางพุทธศาสนา,” ใน โครงการจัดสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “วาทันักคิด/ปัญญาไทย-เทศ : อดีต ปัจจุบัน อนาคต”, <http://elibrary.trf.or.th/project_content.asp?PJID=PDG4310004>, น. ๒ - ๓.

^{๑๒} ราชกรูอาวุโสคือบุคคลที่มีบทบาทวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งแนวทางบริหารบ้านเมืองอันชอบธรรมต่อประชาชน ให้แก่ผู้ที่มีอำนาจ เมื่อครั้งเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ๒๕๓๕ ราชกรูอาวุโสร่วมกันเสนอแนะความคิดเห็น ซึ่งไม่ใช่การเคลื่อนไหวใช้ความรุนแรงหรือฝึกฝักฝักทางการเมือง บทบาทของราชกรูอาวุโสจึงชัดเจนขึ้น ซึ่งราชกรูอาวุโส ๓ ท่านคือ ศ.เสน่ห์ จามริก ศ.นพ.ประเวศ วะสีและศ.ระพี สาคริก ได้ออกแถลงการณ์ ร่วมกันเพื่อความสมานฉันท์ของชาติ ด้วยเหตุนี้สื่อมวลชนจึงเลือกคำว่า “ราชกรูอาวุโส” มาใช้ใน ปรากฏการณ์ครั้งนี้ ใน “ราชกรูอาวุโส,” <<http://www.vecharkarn.com/vcafe/92546>>

^{๑๓} ศ.นพ.ประเวศ วะสี, ยุทธการรัตนโกสินทร์ระเบิดพลังฝ่า “หลุมดำ” (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ สาธารณสุขแห่งชาติ, ๒๕๔๗), ๑๒๓.

เสนอแนวคิดดังกล่าวได้สะท้อนออกมาหลากหลายมิติได้แก่ มิติเศรษฐกิจ คือการพึ่งตนเอง พุทธเกษตรกรรม มิติวัฒนธรรมและสังคมคือปฏิรูปการศึกษาและพัฒนาภูมิปัญญาชาวบ้าน มิติการเมืองคือปฏิรูปการเมืองกระจายอำนาจให้ชุมชน การสร้างประชาสังคมที่เกิดจากการรวมตัวของชุมชน เป็นต้น ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตได้ว่าทุกแนวคิดที่เกิดขึ้นล้วนมีลักษณะเด่นที่สะท้อนความเป็นศ.นพ.ประเวศ วัชรีย์อยู่ ๔ ประการคือ ๑) นำเสนอและมองปัญหาในสังคมแบบองค์รวม เชื่อมโยงสัมพันธ์กันตามหลักอิทัปปัจจยา ๒) นำหลักพุทธธรรมมาใช้เพื่อแก้ไขปัญหาสังคม ๓) ปัญหาที่วิกฤตของสังคมจะผ่านพ้นไปได้ด้วยการใช้ปัญญา และ ๔) เกิดคำประดิษฐ์ที่นำเสนอขึ้นมากมาย

แนวคิดต่างๆ ของท่านได้ถูกนำเสนอและใช้เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนา ตลอดจนแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยถูกนำเสนอเป็นงานเขียนมากมาย ปรากฏทั้งหนังสือ บทความภาษาไทย บทความภาษาอังกฤษและเว็บไซต์ นอกจากนี้ทางภาครัฐ องค์กรและหน่วยงานต่างๆ ยังได้รับแรงบันดาลใจจากแนวคิดของท่านมาใช้ขับเคลื่อนเพื่อพัฒนาองค์กร หน่วยงานและชุมชนเช่นโครงการแผนที่คนดี กล่าวคือ โครงการแผนที่คนดี เกิดขึ้นโดยได้รับแรงบันดาลใจจากคำกล่าวตอนหนึ่งของศ.นพ.ประเวศ วัชรีย์ ความว่า “คนไทยทุกคนล้วนมีดี มีความรู้ในตัวเอง ถ้าเราให้ความสำคัญกับความรู้นี้ในตัวคนไทยทุกคนจะมีเกียรติ มีศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นคนของทุกคนนี้เอง คือศีลธรรมพื้นฐานของสังคม”^{๑๔} โดยที่โครงการดังกล่าวมีกรอบการดำเนินงานภายใต้วัตถุประสงค์เพื่อค้นหาคุณค่า ความดี ความรู้ ของคนแต่ละคนในระดับชุมชนหมู่บ้านและพัฒนาสื่อเพื่อเผยแพร่ให้ทุกคนได้รับรู้ เกิดการยอมรับในคุณค่าศักดิ์ศรีของกันและกัน จนเกิดความมั่นใจใน

^{๑๔}โครงการแผนที่คนดี, <<http://www.oknation.net/blog/print.php?id=219343>>, กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑.

ตนเองและชุมชน ก่อให้เกิดการร่วมกันคิด ร่วมกันพัฒนาชุมชนบนความสามารถของตนเองต่อไปได้^๕ ฉะนั้นโครงการแผนที่คนดีจึงเป็นกระบวนการสำรวจ รับรู้ สังเกตและบันทึกเพื่อระบุถึงบุคคลด้วยคุณค่าความสามารถและความดีงาม ในระดับหมู่บ้านชุมชน รวมทั้งมิติอื่นที่เป็นความรู้ ความคิดและประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์ควรค่าแก่การถ่ายทอด ปัจจุบันโครงการนี้ได้ดำเนินงานอย่างต่อเนื่องทั้งในรูปแบบการทำวิจัยหรือในลักษณะของกลุ่มปฏิบัติการแผนที่คนดี (People mapping) ในด้านต่างๆ ปรากฏเป็นรูปธรรมทั้งในกลุ่มของสถานศึกษา กลุ่มศาสนธรรม กลุ่มชุมชน ซึ่งกระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย การเกิดขึ้นของโครงการดังกล่าวนับว่าก่อประโยชน์แก่สังคมวงกว้างเพราะทำให้สมาชิกในชุมชนเกิดการยอมรับ เคารพและให้เกียรติซึ่งกันและกัน เกิดเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้าน เสมือนกับการรวมคนดีมาร้อยเป็นพลังให้เกิดเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง หรือการเกิดขึ้นของกลุ่มจิตวิวัฒน์^๖ กลุ่มที่จัดตั้งขึ้นเพื่อสร้างสรรค์สังคม ตลอดจนจัดโครงการที่เป็นประโยชน์เพื่อสังคมมากมายซึ่งปรากฏทั้งในรูปแบบของงานเขียน บทความ โครงการอบรมและสัมมนาหรือโครงการจิตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นต้น

^๕ เรื่องเดียวกัน.

^๖ ศ.นพ.ประเวศ วะสี เป็นหนึ่งในสมาชิกผู้ร่วมก่อตั้งกลุ่มจิตวิวัฒน์ โดยกลุ่มดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มุ่งศึกษาองค์ความรู้ด้วยจิตสำนึกใหม่จากทั่วโลก ความรู้มีทั้งความรู้เก่าและความรู้ใหม่ ทั้งจากประสบการณ์ใหม่ วิธีการใหม่และจากการวิจัยจากประสบการณ์และการปฏิบัติ นอกเหนือจากการสังเคราะห์ความรู้เกี่ยวกับจิตวิวัฒน์ออกมาในรูปของบทความที่เผยแพร่ผ่านหนังสือพิมพ์มติชนแล้ว องค์ความรู้จากที่ประชุมยังได้ถูกสกัดออกมาเป็นแผนงานพัฒนาจิตเพื่อสุขภาพ เพื่อขับเคลื่อนนโยบายการพัฒนาจิตเพื่อความดีงามและสุขภาวะทั่วประเทศ.<<http://www.jitwivat.org/groups/newcousc.html>>

๓. ลักษณะสำคัญของแนวคิดพุทธศาสนา เพื่อสังคมของ ศ.นพ. ประเวศ วะสี

เนื่องจากศ.นพ.ประเวศ วะสีได้เสนอแนวคิดเพื่อการพัฒนาและแก้ไขวิกฤตในสังคมไทยไว้มากมาย ฉะนั้นผู้เขียนจะนำเสนอประกอบกับพิจารณาแนวคิดของท่านโดยใช้กรอบอริยสัจ ๔^{๑๓} ทั้งนี้เพื่อความครอบคลุมในเนื้อหาและเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบด้วยเหตุนี้เนื้อหาจึงแบ่งออกเป็น ๔ ส่วนสำคัญดังต่อไปนี้

๓.๑ ปัญหาของสังคมไทย

ศ.นพ.ประเวศ วะสี ได้จำแนกปัญหาหรือทุกข์ระดับสังคมออกเป็น ๖ ประการสำคัญอันได้แก่ วิกฤตความยากจน วิกฤตสภาพแวดล้อม วิกฤตทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ วิกฤตระบบการเมือง วิกฤตระบบราชการ และวิกฤตระบบการศึกษา^{๑๔} โดยวิกฤตการณ์ทั้ง ๖ ประการนี้ ท่านแสดงความคิดเห็นไว้ดังนี้

๑. วิกฤตความยากจน ศ.นพ.ประเวศ วะสี เห็นว่าท่ามกลางความเจริญเติบโตและการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่วัดด้วยตัวเลขทางเศรษฐกิจอย่างจริงจัง ได้ส่งผลให้เกิดช่องว่างหรือระยะห่างระหว่าง

^{๑๓} ผู้เขียนเห็นว่ากรณำเสนอตามกรอบอริยสัจ ๔ สามารถเชื่อมโยงแนวคิดของศ.นพ.ประเวศ วะสีได้อย่างเป็นระบบและครอบคลุมมากที่สุด มีเพียงเท่านั้นยังก่อให้เกิดวิธีคิดที่เป็นระบบซึ่งเรียกว่า “วิธีคิดแบบอริยสัจจ์” หรือ คิดแบบแก้ปัญหา จัดเป็นวิธีคิดแบบหลักอย่างหนึ่ง วิธีคิดแบบอริยสัจจ์ มีลักษณะทั่วไป ๒ ประการคือ ประการแรก เป็นวิธีคิดตามเหตุและผลหรือเป็นไปตามเหตุและผล สืบสาวจากผลไปหาเหตุแล้วแก้ไข และทำการที่ต้นเหตุ ประการที่สอง เป็นวิธีคิดที่ตรงจุดตรงเรื่อง ตรงไปตรงมา มุ่งตรงต่อสิ่งที่ต้องทำต้องปฏิบัติต้องเกี่ยวข้องของชีวิต ใช้แก้ปัญหา ดูรายละเอียดเพิ่มเติม ใน พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๙ ฉบับปรับปรุงและขยายความ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), น. ๖๘๑-๖๘๓.

^{๑๔} ศ.นพ. ประเวศ วะสี, **ปาฐกถาพุทธศาสนิกชุมชนมาเถระ ครั้งที่ ๑ ธรรมิกสังคัม** (กรุงเทพมหานคร : โกลด์คิมทอง, ๒๕๓๙), น. ๒๑-๓๓.

คนรวยและคนจนมากยิ่งขึ้น เมื่อช่องว่างระหว่างสองสถานะทวีความห่าง
ออกจากกันมากขึ้น ยิ่งส่งผลให้เกิดปัญหาตามมามากมายเช่นปัญหา
อาชญากรรม ปัญหาการว่างงาน คุณภาพชีวิตลดลง มนุษย์มีความเครียด
และใช้ความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น

๒. วิฤตสภาพแวดล้อม การเผชิญกับวิฤตการณ์นี้ส่งผลมาจาก
การพัฒนาเศรษฐกิจอันส่งผลให้เกิดการรุกรานและทำลายพื้นที่ป่า ทำให้
ป่าไม้ลดลงและเกิดการเสียสมดุลทางธรรมชาติ การสูญเสียทรัพยากร
ทางธรรมชาติดังกล่าวได้ส่งผลให้เกิดปัญหาที่น่าห่วงเป็นอย่างยิ่งคือการ
ได้ทำลายแหล่งอาหาร เนื่องจากป่าเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญซึ่งชาวบ้าน
ต้องพึ่งพิงเพื่อการดำรงชีวิต

๓. วิฤตทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ การเผชิญกับวิฤตการณ์
ในข้อนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากสองข้อแรกที่กล่าวมาข้างต้น โดย
ศ.นพ.ประเวศ วะสีเห็นว่าสังคมที่ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงมากที่สุด
จากวิฤตความยากจนและสภาพแวดล้อมคือสังคมชนบท เพราะท่าน
เห็นว่าสังคมชนบทเป็นสังคมที่มีระบบชีวิตที่มนุษย์ช่วยเหลือค้ำจุน ชีวิต
ชุมชนเป็นระบบเศรษฐกิจแบบศีลธรรมหรือระบบสวัสดิการสังคมที่มีจิต
วิญญาณ มีเมตตาเอื้ออาทรกันและกันในทุกระดับ

แต่อย่างไรก็ตามด้วยผลกระทบที่ตามมาทั้งโดยตรงและทาง
อ้อมอันเกิดภาวะวิฤตทั้งสองข้างต้นล้วนส่งผลให้จิตใจของมนุษย์ตกต่ำลง
มิเพียงเท่านั้นยังได้ทำลายสถาบันครอบครัวอันเป็นรากฐานสำคัญของ
ชีวิตและสังคม กล่าวคือความล้มละลายทางเศรษฐกิจและความล่มสลาย
ของสถาบันครอบครัวได้ทำลายชีวิตชุมชนหรือวิถีชีวิตความเป็นชุมชนลง
เพราะด้วยการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด ส่งผลให้เกิดการย้ายถิ่นฐาน
ไปทำมาหากินเช่นไปขายแรงงานยังต่างประเทศหรือในเมืองหลวง รวมถึง
ไปการชายตัวหรือเป็นโสเภณี ปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นส่งผลให้เกิด
วิฤตทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ อีกทั้งพลังแห่งการสร้างสรรค์

วัฒนธรรมฆาตกรรมการสืบทอด ส่งผลให้วัฒนธรรมเข้าสู่ภาวะวิกฤต หมดพลังและความหมาย

๔. วิกฤตระบบการเมือง ท่านเห็นว่าระบบการเมืองคือเครื่องมือที่จะนำมาใช้แก้ปัญหาแต่สุดท้ายเครื่องมือที่ใช้แก้ปัญหาผิดพลาดและกลับเป็นปัญหาเสียเอง ในช่วงแรกมุมมองเกี่ยวกับวิกฤตทางการเมืองได้เสนอไว้ ๗ ประการ ได้แก่ ๑) การใช้เงินเป็นใหญ่ ๒) การผูกขาดทางการเมืองโดยคนจำนวนน้อย ๓) การที่คนดีมีความสามารถเข้าไปสู่การเมืองได้ยาก ๔) การทุจริตประพตติมิชอบ ๕) การต่อสู้ขัดแย้งเรื้อรังและความไร้เสถียรภาพทางการเมือง ๖) การขาดประสิทธิภาพทางการบริหารและทางนิติบัญญัติ ๗) การขาดสภาวะผู้นำทางการเมือง^{๑๔}

ในระยะหลังวิกฤตทางการเมืองได้ทวีความรุนแรงมากขึ้น กล่าวคือสังคมไทยเกิดปัญหาการแตกแยกทางความคิดแยกข้างแยกขั้วแบบตายตัวขาดความคิดเชิงวิจารณ์ญาณด้วยเหตุผล การคิดแบบแยกขั้วแยกข้างนี้เป็นลักษณะการคิดที่ทำให้ขาดปัญญาญาณ อันไม่สามารถนำไปสู่การแก้ไขความรุนแรงโดยสันติวิธีได้ ก่อให้เกิดเป็นปรากฏการณ์ต่อสู้ทางการเมืองต่างๆ เช่นสถาบันกษัตริย์ถูกนำมาเป็นประเด็นในการต่อสู้ทางการเมืองฝ่ายหนึ่งที่เรียกตนเองว่าพันธมิตรไม่สามารถทำลายอีกฝ่ายหนึ่งที่เรียกตนเองว่าแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการได้หมดและในทำนองเดียวกันฝ่ายแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการไม่สามารถทำลายพันธมิตรได้ สุดท้ายกองทัพไม่สามารถทำรัฐประหารได้ เหตุการณ์ต่างๆ ที่

^{๑๔} นพ.วิชัย โชควิวัฒน์, “จินตนาการสู่ปี ๒๐๐๐ เมืองไทยในความฝันของนักคิดอาวุโส : ศ.นพ.ประเวศ วะสี,” ใน นยศ สันตสมบัติ, *ประเวศ วะสี อาจารย์แพทย์ผู้เยียวยาสังคม*, น. ๔๐.

เกิดจากวิกฤตทางการเมืองนี้ ศ.นพ.ประเวศ วะสีเห็นว่าเราได้ออกอยู่ในสภาวะการณ์ที่เรียกว่า “มหาสยามยุทธ”^{๒๐}

๕. วิกฤตระบบราชการ ทุกข์ของสังคมในข้อนี้มีลักษณะเฉพาะเช่นเดียวกับวิกฤตทางการเมือง กล่าวคือจะนำมาเป็นเครื่องมือเพื่อใช้แก้ปัญหาแต่ตัวมันเองกลับเป็นปัญหาเสียเอง ทั้งนี้ ศ.นพ.ประเวศ วะสีมองว่าวิกฤตระบบราชการนี้เป็นระบบอำนาจที่ครอบคลุมทั่วประเทศ แต่การใช้อำนาจจากระบบนี้กลับถูกใช้โดยขาดความเข้าใจปัญหาในชุมชน ด้วยเหตุนี้ระบบราชการจึงเกิดปัญหาพื้นฐาน ๔ ประการดังนี้ ประการแรกเป็นระบบที่ใช้อำนาจมากกว่าการใช้ปัญญา ประการที่สอง เป็นระบบที่ทำงานแยกกัน ส่งผลให้เกิดการแตกแยกและทำงานเชิงบูรณาการหรือเป็นทีมได้ยาก ประการที่สาม เป็นระบบที่ทำงานเพื่อรอดอ้าง ไม่ยึดถือความจริง ประการสุดท้ายเป็นระบบที่การทุจริตและคอร์ปชั่นสูง

๖. วิกฤตระบบการศึกษา มีลักษณะเช่นเดียวกับวิกฤตทางการเมืองและระบบราชการ คือเป็นเครื่องมือเพื่อใช้แก้ปัญหาแต่แล้วกลับเป็นปัญหาเอง กล่าวคือการศึกษาปัจจุบันเน้นการจัดการศึกษาโดยเอาวิชาเป็นตัวตั้ง ไม่เอาชีวิตและวิถีชีวิตเป็นตัวตั้ง ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาได้แก่เรียนยาก มีปริญญาแต่ทำอะไรไม่เป็น เกิดความแปลกแยกจากเพื่อนมนุษย์และความเป็นจริง ขาดศีลธรรมและตัดรากฐานทางวัฒนธรรมจากการศึกษาทุกระดับสังคมตามทัศนะ ศ.นพ.ประเวศ วะสี พบ

^{๒๐} การตั้งชื่อนี้เป็นการตั้งชื่อเลียนแบบมหากาพย์ “มหาภารตยุทธ” ของอินเดีย ซึ่งเป็นเรื่องราวสงครามใหญ่ระหว่างพี่น้องครูบาอาจารย์ แม้พระภุชณะก็ยังลงมาเป็นสารตีฆบรพบให้ทำอรชุน ความขัดแย้งระหว่างพี่น้องคนไทยขณะนี้ซึ่งแบ่งข้างด้วยอารมณ์รุนแรงเป็นฝ่ายรักทักษิณกับฝ่ายเกลียดทักษิณ ช้างละเท่าไม่ทรบแน่ แต่อาจมากกว่าช้างละ ๑๐ ล้านคน จึงน่าจะเป็นความแตกแยกในหมู่คนไทยด้วยกันที่ใหญ่ที่สุดอันอาจนำไปสู่การนองเลือด จึงเรียกการต่อสู้ครั้งนี้ว่า “มหาสยามยุทธ” ใน ศ.นพ.ประเวศ วะสี, “มหาสยามยุทธ,” <http://www.prawase.com/article_detail>

ว่าวิกฤตการณ์ทางสังคมสามารถจำแนกออกเป็น ๒ ชุดใหญ่คือชุดที่หนึ่ง ได้แก่วิกฤตความยากจน วิกฤตสภาพแวดล้อม วิกฤตทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ เป็นวิกฤตการณ์ที่เกิดจากการพัฒนาที่ผิดพลาด ชุดที่สอง ได้แก่วิกฤตระบบการเมือง วิกฤตระบบราชการและวิกฤตระบบการศึกษา เป็นวิกฤตการณ์ที่เกิดจากเครื่องมือที่ผิดพลาดเพราะฉะนั้นมันจึงเป็นปัญหาเสียเอง อย่างไรก็ตามก็ดีวิกฤตการณ์ทางสังคมตามทัศนะของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ยังสามารถจัดกลุ่มได้เป็น ๓ ด้านใหญ่คือด้านสังคม ได้แก่ วิกฤตความยากจน วิกฤตทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ วิกฤตระบบการศึกษา ด้านการเมือง วิกฤตระบบการเมือง วิกฤตระบบราชการ และด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ วิกฤตสภาพแวดล้อม สุดท้ายเมื่อวิกฤตการณ์ทางสังคม ๖ ประการมารวมกันจึงกลายเป็นวิกฤตการณ์ใหญ่หรือ วิกฤตการณ์ทางสังคม (Social crisis)

นอกจากนั้นประเด็นที่ตั้งข้อสังเกตได้อีกประการหนึ่งคือศ.นพ.ประเวศ วะสีมีลักษณะการมองวิกฤตการณ์ทางสังคมแบบเชื่อมโยงตามหลักอิทัปปัจจยตา โดยท่านเห็นว่าปัญหาที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบันนี้เกิดจากการมองสิ่งต่างๆ แยกออกจากกันเป็นส่วน เช่นแยกเรื่องเศรษฐกิจกับชีวิตของผู้คน แยกมนุษย์กับธรรมชาติ แยกกายกับใจออกจากกัน แยกวัฒนธรรมกับจิตวิญญาณ การมองแบบแยกส่วนนั้นเป็นความคิดเชิงกลไกที่มองสรรพสิ่งขาดจากกันเป็นส่วน การมองในลักษณะนี้ส่งผลให้เกิดปัญหา ด้านการคิด มิเพียงเท่านั้นยังเป็นต้นเหตุอันก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ของโลก ร่วมด้วย ฉะนั้นในการคิดหรือมองปรากฏการณ์ต่างๆควรมองตามแบบธรรมชาติที่ประกอบเชื่อมโยงกันทั้งหมด

เมื่อพิจารณามุมมองและการจำแนกปัญหาสังคมของศ.นพ.ประเวศ วะสีพบว่าครอบคลุมและสอดคล้องกับนิยามของคำว่า “Engaged Buddhism” ซึ่งตามทัศนะของแดเมียน คีโรว์น (Damien Keown) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “Engaged Buddhism” ซึ่งเรียกอย่างเต็มๆว่า “Socially

Engaged Buddhism” เป็นขบวนการที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาสังคม การเมืองและสิ่งแวดล้อมด้วยหลักพุทธศาสนา^{๒๑} นอกจากนั้น กระบวนการคิดตลอดจนมุมมองดังกล่าวยังมีความสอดคล้องกับรูปแบบการคิดตามแบบ “Engaged Buddhism” ดังที่เคนเน็ธ คราฟท์ (Kenneth Kraft) นักวิชาการทางพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ว่า พุทธศาสนาเพื่อสังคมต้องมีมุมมองในลักษณะที่ว่าสรรพสิ่งต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกัน สิ่งหนึ่งเป็นปัจจัยต่อสิ่งหนึ่งนั่นเอง^{๒๒}

๓.๒ สาเหตุของปัญหาในสังคมไทย

เป็นที่ทราบในเบื้องต้นว่า ศ.นพ.ประเวศ วะสีได้จำแนกทุกข์ของสังคมไว้ ๖ ประการ โดยเห็นว่าเมื่อทุกข์ทั้งหมดของสังคมมารวมตัวกันได้เกิดเป็นวิกฤตการณ์ใหญ่หรือวิกฤตการณ์ทางสังคม (Social Crisis) และสาเหตุสำคัญของกาเกิดวิกฤตการณ์ทางสังคมนั้นมี ๕ ประการดังต่อไปนี้^{๒๓}

๑. การไม่รู้ความจริง สาเหตุประการแรกนี้ศ.นพ.ประเวศ วะสีเห็นว่า เป็นลักษณะการขาดปัญญา การไม่รู้ความจริงดังกล่าวมี ๓ ลักษณะ ได้แก่ ๑) การไม่รู้ความจริงตามธรรมดา เช่น ไม่รู้ว่าลักษณะของสังคม วัฒนธรรมหรือสิ่งแวดล้อมคืออะไรหรือเป็นอย่างไร แม้การไม่รู้จริงในลักษณะนี้จะดูธรรมดาและพื้นๆ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่ามนุษย์โดยส่วนใหญ่ในสังคมยังขาดความรู้จริงในระดับนี้อยู่มาก เมื่อเป็นเช่นนี้จึงส่งผลให้มนุษย์เข้าใจสิ่งต่างๆ แบบเทียม การเผชิญกับการไม่รู้จริงตามธรรมดาย่อมส่งผลให้เกิดความเข้าใจที่สับสน อันสามารถส่งผลให้เกิดความผิด

^{๒๑} Damien Keown, *A Dictionary of Buddhism* (Oxford : Oxford University Press, 2003), p.86.

^{๒๒} Kenneth Kraft, “Engaged Buddhism,” in Arnold Kotler (ed.) *Engaged Buddhist Reader* (Berkeley, CA : Parallax Press, 1996), p.66.

^{๒๓} ศ.นพ. ประเวศ วะสี, *ปาฐกถาพุทธศาสนิกชุมชนมหาเถระ ครั้งที่ ๑ ธรรมิกสังคม*, น. ๓๗ - ๕๗.

พลาดและเกิดการปิดกั้นความรู้ ความเข้าใจในระดับอื่นร่วมด้วย ๒) การไม่รู้ความจริงตามธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง เป็นลักษณะการไม่เห็นความเชื่อมโยงแบบอิงอาศัยซึ่งกันและกันของสรรพสิ่ง มิใช่การมองแบบองค์รวม แต่เป็นแบบแยกส่วนที่ขาดออกจากกันอย่างสิ้นเชิง^{๒๔} ความไม่รู้จริงในลักษณะนี้ย่อมส่งผลให้เกิดมิจฉาทิฐิและมิจฉาปฏิบัติ ๓) ความรู้ไม่ทั่วถึง เกิดเป็นช่องว่างระหว่างความรู้หรือเกิดช่องว่างระหว่างปัญญา การกล่าวเช่นนี้มีได้หมายถึงไม่มีใครไม่รู้ แต่คนที่รู้จริงทั้งหมดยังมีน้อยมาก เมื่อความรู้ไม่ทั่วถึง พร้อมกับเกิดการกระจุกตัวกับเฉพาะบางคน บางกลุ่ม ย่อมส่งผลให้ไม่สามารถตรวจสอบซึ่งกันและกัน อันยากต่อการเข้าใจ แก้ปัญหาตลอดจนพัฒนา

๒. ระบบอำนาจรวมศูนย์ ปัจจุบันสังคมไทยเป็นระบบอำนาจแบบกระจุกตัวไว้ที่ส่วนกลาง ปัจจัยสำคัญอันส่งผลให้เกิดระบบอำนาจในลักษณะนี้คือการไม่มีความรู้จริงหรือขาดปัญญาของมนุษย์ เมื่อระบบของสังคมมีลักษณะไม่กระจายอำนาจจึงส่งผลให้เกิดการดูแลอย่างมิทั่วถึง ตลอดจนไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ มิเพียงเท่านั้นยังก่อให้เกิดระบบการคอร์รัปชันได้ง่าย เป็นที่น่าสังเกตว่าระบบอำนาจในลักษณะดังกล่าวนี้ปรากฏในทุกสถาบันของสังคมไทยเช่น สถาบันการเมือง สถาบันการปกครอง สถาบันการศึกษา เมื่อเป็นเช่นนี้สังคมไทยจึงเผชิญหน้าอยู่กับอำนาจของความรุนแรงและความขัดแย้งนั่นคือ การเอาวัดเอาเปรียบเบียดเบียนซึ่งกันและกัน การแสวงหาผลประโยชน์อย่างทุจริต เป็นต้น

^{๒๔} การมองแบบแยกส่วนเป็นวิธีคิดแบบตายตัวง่ายและเป็นเส้นตรงวิธีคิดแบบนี้ทำให้มนุษย์เข้าสู่ความขัดแย้ง ความรุนแรง เกิดวิกฤตจนอยู่รอดไม่ได้ ทั้งนี้เพราะขัดแย้งกับความเป็นจริง ซึ่งวิทยาศาสตร์แบบเก่านี้ส่งเสริมวิธีคิดแบบแยกส่วนและตายตัว แต่ทั้งนี้พระพุทธรเจ้าทรงพบวิธีคิดโดยให้มองสรรพสิ่งทุกอย่างล้วนเชื่อมโยงกันสัมพันธ์กันอย่างเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา (อนิจจัง) ใน ศ.นพ.ประเวศ วะสี, “ทางออกจากวิกฤต,” <http://www.prawase.com/article_detail>

๓. ระบบมิชญาเศรษฐกิจ การเกิดขึ้นของระบบมิชญาเศรษฐกิจในสังคมปัจจุบันนี้มีมาก ระบบเศรษฐกิจดังกล่าวมีลักษณะที่ละเอียดต่อคุณค่าทางศีลธรรมและจริยธรรม ด้วยการละเอียดดังกล่าวส่งผลให้สภาพสังคมไทยเกิดการเห็นแก่ตัว ทำเพื่อประโยชน์ตน ตลอดจนละเลยความรับผิดชอบต่อเพื่อนร่วมสังคม ศ.นพ.ประเวศ วะสี เห็นว่าการเกิดขึ้นของระบบมิชญาเศรษฐกิจไม่ได้มีบ่อเกิดมาจากระบบทุนนิยมหรือไม่ได้เป็นปัญหาที่ความเป็นทุนนิยม แต่บ่อเกิดนั้นมาจากการที่มนุษย์ใช้ทุนที่มีโดยไม่คำนึงถึงเพื่อนมนุษย์ สังคมและสิ่งแวดล้อม มนุษย์ให้อำนาจเงินเป็นดัชนีชี้วัดความดีและความสำเร็จของบุคคลและสังคม

๔. โครงสร้างของความรุนแรง สาเหตุข้อนี้ถือว่าเป็นผลจากสาเหตุสามประการแรกกล่าวคือ เมื่อใดสังคมปัจจุบันเกิดภาวะของการไม่รู้ความจริง ระบบอำนาจรวมศูนย์และระบบมิชญาเศรษฐกิจ โดย ศ.นพ.ประเวศ วะสีเห็นว่าสาเหตุทั้งสามตัวแรกได้ “ถักทอ” ให้เกิดโครงสร้างของความรุนแรง กล่าวคือสังคมหรือบุคคลกำลังเดินเข้าสู่โครงสร้างของความรุนแรง กลายเป็นสังคมของการเอาวัดเอาเปรียบตัวใครตัวมัน ขาดศีลธรรมและจริยธรรม

๕. สังคมขาดภูมิคุ้มกัน การที่สังคมจะมีภูมิคุ้มกันที่เข้มแข็งได้นั้น ศ.นพ.ประเวศ วะสีเห็นว่าต้องเริ่มต้นจาก การดูแลและใส่ใจ ๒ สถาบันสำคัญ อันได้แก่สถาบันครอบครัวและสถาบัน ชุมชน เพราะความเป็นครอบครัวและชุมชนคือการมีความรัก ความสามัคคี ความเอื้ออาทร การช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ทั้งสองสถาบันจึงเป็นภูมิคุ้มกันที่สำคัญของสังคมที่จะช่วยสร้างและรักษาระบบศีลธรรมให้เกิดขึ้นอย่างมั่นคงได้

๓.๓ เป้าหมายของสังคมไทย

เป้าหมายของสังคมไทยตามทัศนะของศ.นพ.ประเวศ วะสีนั้นมิได้ปรากฏเป็นภาพของสังคมที่มีรูปแบบแน่นอนและตายตัวหรือเป็นสังคมประเภทใดประเภทหนึ่ง เนื่องจากท่านเห็นว่ากรรมมีสังคมในอุดมคติในแบบตายตัวถือเป็นการคิดแบบตายตัว ซึ่งเป็นวิวิธคติที่นำไปสู่ความขัดแย้งและความรุนแรง ท่านจึงเสนอว่าควรมีวิวิธคติในลักษณะที่เป็นความสัมพันธ์เชิงพลวัต (dynamic relationship) ซึ่งเป็นธรรมชาติของสรรพสิ่งทั้งหลาย เพราะสิ่งต่างๆ มีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นสังคมจึงต้องมีการเรียนรู้ให้มาก เพื่อพัฒนาและปรับตัวอย่างต่อเนื่อง^{๒๕}

ทัศนคติเช่นนี้มาจากความเชื่อมั่นในเรื่อง “ศักยภาพทางปัญญาของมนุษย์” เพราะท่านเห็นว่าปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมจะก่อให้เกิดบทเรียนที่สำคัญคือมนุษย์ได้เรียนรู้ เข้าใจ ตลอดจนจนสามารถปรับปรุงสิ่งต่างๆ ให้ดีขึ้น ด้วยเหตุนี้เป้าหมายของสังคมไทยจึงต้องเปลี่ยนแปลงเป็น “สังคมแห่งการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม” เพราะการที่สังคมไทยละทิ้งกระบวนการนี้มาเนิ่นนานได้ส่งผลให้ไม่มีความเข้าใจแม้กระทั่งรายละเอียดพื้นฐานที่ว่า “การเรียนรู้คืออะไรและควรเรียนรู้อย่างไร” ตามทัศนะของศ.นพ.ประเวศ วะสีเห็นว่าการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกันรูปแบบใหม่จะส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง อันเป็นพื้นฐานของการสร้างความเข้มแข็งให้แก่สังคมในลำดับต่อไป

การเกิดเป็นสังคมหรือชุมชนแห่งการเรียนรู้ดังกล่าวนี้เองจะเป็นกลไกสำคัญหรือส่งผลให้สังคมมีความสุข ซึ่งนิยามคำว่า “ความสุข” ตามทัศนะของศ.นพ.ประเวศ วะสีมิได้เป็นภาวะของความสุขแบบ “สุขนิยม”

^{๒๕} ศ.นพ. ประเวศ วะสี, การแสดงปาฐกถาพิเศษ ป่วย อังภาภรณ์ครั้งที่ ๖ (กรุงเทพมหานคร : คณะเศรษฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑), น. ๔๐.

(hedonism)^{๒๖} แต่ความสุขตามทัศนะของท่านคือ ความสงบสุข เป็นลักษณะของสังคมที่มีอิสรภาพที่หลุดจากภาวะการบีบคั้น ๔ ประการ^{๒๗} ได้แก่ ๑) หลุดจากภาวะการบีบคั้นทางกายหรือทางวัตถุ หมายถึงรวมถึงด้านเศรษฐกิจ สุขภาพ สิ่งแวดล้อม สังคมที่มีอิสรภาพทางวัตถุ ส่งผลให้มนุษย์ดำรงชีพหรือมีวัตถุที่จำเป็นและพอเพียงเพื่อการดำรงชีวิต มีสุขภาพที่ดีและสิ่งแวดล้อมที่ดี ไม่ทำลายป่าไม้ ป่าชายเลนและต้นน้ำลำธาร ๒) การหลุดพ้นจากความบีบคั้นทางสังคม หมายถึงประเทศต้องมีอิสรภาพ มีประสิทธิภาพที่จะต้องแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี ไม่มีการปกครองด้วยการรวมศูนย์อำนาจเป็นเผด็จการโดยเฉพาะการรวมศูนย์อำนาจทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นเรื่องที่ร้ายแรงมาก ๓) การหลุดพ้นจากความการบีบคั้นทางจิต เป็นลักษณะภาวะที่จิตลดความโลภ โกรธ หลง เมื่อใดที่จิตของมนุษย์ลดความโลภ โกรธ หลง เมื่อนั้นมนุษย์จะเข้าใจธรรมชาติ เข้าถึงความหลากหลายและความงามของธรรมชาติ ส่งผลให้เกิดความเข้าใจและรักในเพื่อนมนุษย์ และ ๔) การหลุดพ้นจากความบีบคั้นทางปัญญา กล่าวคือความไม่รู้เป็นความบีบคั้น การที่เรารู้และเข้าใจธรรมชาติตามความเป็นจริงทำให้เราเกิดความสุขตลอดจนเป็นอิสระมากขึ้น ซึ่งในประเด็นนี้ ศ.นพ.ประเวศ วะสี เห็นว่าการจะหลุดพ้นจากความบีบคั้นทางปัญญาได้นั้นเราทุกคนต้องมี “วัฒนธรรมของการเรียนรู้” จึงจะส่งเสริมให้เราเข้าใจสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริงได้

^{๒๖} สุขนิยม หรือสุขารมณนิยม และรตินิยม เป็นทัศนะที่ถือว่า สุขารมณ (pleasure) เป็นสิ่งประเสริฐที่สุดหรือเป็นความดีสูงสุดของชีวิต ทัศนะนี้สอนให้บุคคลมุ่งแสวงหาความสุขทางผัสสะหรือความสุขสบายหรือโลกีย์สุขในชีวิตปัจจุบัน วารสารบัณฑิตศึกษา, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ - ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๐), น.๔๒.

^{๒๗} สามารถอ่านเพิ่มเติมได้ใน ศ.นพ. ประเวศ วะสี, ปาฐกถาพุทธทาสภิกขุหมาเถระ ครั้งที่ ๑ ธรรมิกสังคม, น. ๑๒-๒๐.

ทั้งนี้การที่จะทำให้สังคมหลุดพ้นจากภาวะการณ์บีบคั้นทั้ง ๔ ประการได้นั้น ท่านเห็นว่าสังคมต้องมีการใช้หลักธรรมหรือใช้ความถูกต้องหรือที่เรียกว่า “ธรรมมิกสังคมนิยม” ความน่าสนใจของประเด็นดังกล่าวก็คือ คำๆนี้มาจากคำว่า “ธรรมมิกสังคมนิยม” ซึ่งเป็นคำที่เกิดขึ้นโดยท่านพุทธทาส หมายถึงระบบที่ถือเอาประโยชน์ของสังคมเป็นหลักและประกอบด้วยธรรม^{๒๔} ศ.นพ.ประเวศ วะสี นำคำว่า “ธรรมมิกสังคม” มาใช้เพื่ออธิบายและแก้ไขปัญหาสังคมในเชิงโครงสร้างให้ชัดเจนมากขึ้น อย่างไรก็ตาม อาจมีหลายคนตั้งคำถามว่า ดูเหมือน “ธรรมมิกสังคม” คือรูปแบบของสังคมในอุดมคติตามที่เสนอของศ.นพ.ประเวศ วะสี ซึ่งขัดกับคำกล่าวข้างต้นที่ตัวท่านเองได้ระบุชัดว่าไม่มีภาพของสังคมในอุดมคติ ซึ่งประเด็นนี้หากเราทำความเข้าใจความหมายของธรรมมิกสังคมให้ดี จะเห็นได้ว่าในแง่ของรูปศัพท์ธรรมมิกสังคมจะหมายถึงสังคมต้องมีการใช้หลักธรรมหรือใช้ความถูกต้องซึ่งตีความได้ว่าการที่สังคมต้องมีการใช้หลักธรรมหรือใช้ความถูกต้องนั้นสามารถเป็นได้ทั้งวิธีการ (Means) และ เป้าหมาย (end) ในเวลาเดียวกันคือเป็นวิธีการที่ทำให้สังคมมีความสุข และถ้าใช้หลักธรรมหรือใช้ความถูกต้องสังคมนั้นก็จะสงบสุข โดยรูปแบบหรือลักษณะของสังคมแห่งการเรียนรู้ คือเรียนรู้ในการใช้หลักธรรม ใช้ความถูกต้องในการแก้ปัญหาต่างๆ เพื่อความสงบสุขหรือความอิสรภาพของสังคมนั้นเอง อย่างไรก็ตาม สังคมที่มีลักษณะดังกล่าวมีความเป็นพลวัต (dynamic) จึงไม่สามารถระบุและชี้ชัดได้ว่าสุดท้ายควรจะเป็นสังคมนิสรภาพในรูปแบบใดที่ตายตัวได้

^{๒๔}คำว่า “ธรรมมิกสังคมนิยม” ท่านพุทธทาสได้จำแนกศัพท์เพื่อแสดงความหมายและที่มาของคำๆนี้ว่า “คำว่า ‘สังคมนิยม’ แปลว่าเห็นแก่เพื่อนมนุษย์ ไม่เห็นแก่ตัวเอง, ไม่เห็นแก่ตัวคนเดียว เห็นแก่เพื่อนมนุษย์ จึงจะเรียกว่า ‘สังคมนิยม’ แล้วการเห็นแก่สังคมนั้นต้องถูกต้องด้วย เพราะว่าผิดก็ได้เหมือนกัน การเห็นแก่สังคมผิดๆ ก็คุมพวกไปปล้นพวกอื่นหาประโยชน์มาให้แก่พวกตัวนั้นมันก็ผิด ก็เลยต้องใช้คำว่า ‘ธัมมิก’ ประกอบอยู่ด้วยธรรมนี่ เข้ามานำหน้าไว้ ดู พุทธทาสภิกขุ, การเมืองคืออะไร? หนทางรอดของมนุษย์ คือ ธรรมมิกสังคมนิยมและพุทธทาสลัทธิชัทธิขัทธิการเมือง (สุราษฎร์ธานี : สอนโมกษผลารามและคณะธรรมทาน, ๒๕๔๙), น. ๘๓.

เพราะความเป็นอิสริยาภพระดับต่างๆ ล้วนเกิดขึ้นโดยอาศัยเหตุปัจจัยหรือเงื่อนไขต่างๆ ที่มาประกอบ

๓.๔ วิธีการแก้ไขปัญหาในสังคมไทย

หากกล่าวถึงนักคิดที่มีบทบาทในการเสนอวิธีการแก้ไขปัญหาสังคมให้พ้นจากวิกฤตต่างๆ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ถือเป็นนักคิดสำคัญท่านหนึ่งในสังคมไทยที่ได้รับการยอมรับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของการเสนอวิธีการแก้ไขปัญหาในสังคมไทยที่หมักหมมและสลับซับซ้อน ซึ่งวิธีการในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นนั้นท่านเห็นว่าจำเป็นต้องเริ่มต้นด้วยยุทธศาสตร์แห่งพลังสร้างสรรค์อันไพศาล ๕ ประการ^{๒๙} ดังต่อไปนี้

๑. **พลังแห่งสัมมาทิฐิ** คือลักษณะของทิศทางในการพัฒนาที่ถูกต้องหรือสัมมาพัฒนา กล่าวคือหากทิศทางในการพัฒนาถูกต้องจะก่อให้เกิดพลังมหาศาล ในขณะที่หากทิศทางในการพัฒนาเป็นมิถุนาพัฒนาย่อมส่งผลให้การพัฒนาด้านอื่นผิดเพี้ยนไปด้วย ทั้งนี้เพราะมิถุนาพัฒนาเป็นลักษณะของการทอนกำลังให้การพัฒนาอ่อนแอและเกิดการบิดเบี้ยวไปนั่นเอง โดย ศ.นพ. ประเวศ วะสี ได้เสนอโครงสร้างของสัมมาพัฒนาหรือที่เรียกว่า “พระเจดีย์แห่งสัมมาพัฒนา” ไว้ดังนี้ **ฐานพระเจดีย์คือฐานวัฒนธรรม** หรือเศรษฐกิจพอเพียง **ยอดพระเจดีย์คือศาสนธรรม** หรือการเป็นสังคมที่เข้าถึงความดี **ส่วนกลางคือมัชฌิมาปฏิปทา** หรือการพัฒนาที่เชื่อมระหว่างฐานกับยอดที่ถูกต้อง การพัฒนาถ้าไม่มีฐานกับยอดที่ถูกต้องย่อมเข้ารกเข้าพงลงเหวได้ สัมมาพัฒนาจึงต้องกำกับด้วยฐานกับยอดที่ถูกต้อง^{๓๐}

^{๒๙} ศ.นพ.ประเวศ วะสี, ยุทธศาสตร์รัตนโกสินทร์ ระเบิดพลังฝ่า “หลุมดำ”, น. ๑๔ - ๑๙.

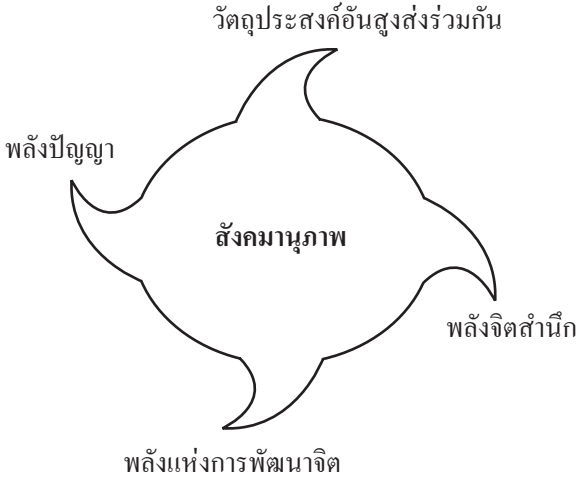
^{๓๐} ศ.นพ.ประเวศ วะสี, “การพัฒนาต้องเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง,” <http://www.prawase.com/article_detail>

๒. พลังแห่งบูรณาการภาวะ คือลักษณะการคิดและทำอย่างบูรณาการก่อให้เกิดพลังแห่งบูรณาการภาวะ แต่ทั้งนี้ด้วยความที่ปัจจุบันยังเรายังคงมีความเคยชินและติดในรูปแบบการคิดและปฏิบัติแบบแยกส่วน จึงส่งผลให้เกิดการขัดแย้งและทอนกำลังกันเอง เช่น สังคมมีการพัฒนาโดยเอาเงินเป็นตัวตั้ง ไม่เชื่อมโยงกับเรื่องของจิตใจ ครอบครัว ชุมชน สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและสุขภาพหรือการที่มีการจัดระบบการศึกษาที่แยกออกจากชีวิตและกระบวนการชีวิต ยึดเอาแต่เพียงวิชาเป็นตัวตั้ง ซึ่งการคิดและปฏิบัติในลักษณะดังกล่าวนำไปสู่ การเกิดความเจ็บป่วยทางสังคม เกิดวิกฤตการณ์ทางสังคมตลอดจนเสียดุลยภาพ

๓. พลังสังคมเข้มแข็ง (สังคมสมานุภาพ) คือการรวมตัวกันเพื่อร่วมคิดและร่วมทำ ซึ่งการที่จะเกิดพลังสังคมเข้มแข็ง(สังคมสมานุภาพ) ได้นั้นต้องประกอบด้วยพลัง ๔ ประการ^{๓๐}อันได้แก่ ๑) การมีวัตถุประสงค์อันสูงส่งร่วมกันคือการพบวัตถุประสงค์สูงส่งหรือความมุ่งมั่นร่วมกัน ซึ่งหากเมื่อใดที่วัตถุประสงค์ต่างกันไม่ชัดเจน สังคมก็ย่อมไม่มีพลัง ๒) พลังจิตสำนึกคือความภูมิใจในศักดิ์ศรีและคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ตระหนักในศักยภาพของตนเองเป็นต้น ๓) พลังแห่งการพัฒนาจิตคือการเจริญสติ และ ๔) พลังปัญญาคือการมีความรู้ มีการเรียนรู้ มีการสร้างความรู้ มีการจัดการความรู้ มีการใช้ความรู้ ซึ่งนั่นก็คือกระบวนการเรียนรู้อย่างเชื่อมโยงเป็นบูรณาการสามารถไปถึงปัญญาและเข้าถึงความดีต่างๆ ได้ เมื่อทั้งหมดขับเคลื่อนร่วมกันจะก่อให้เกิดพลังสร้างสรรค์อันมหาศาลหรือสามารถทะลุลงได้ โดย ศ.นพ.ประเวศ วะสี ได้เปรียบพลังทะลุทะลวงว่า เสมือน “ตั้งจักรผัน” ดังรูปด้านล่าง

^{๓๐} ศ.นพ.ประเวศ วะสี, ยุทธศาสตร์รัตนโกสินทร์ ระเบิดพลังฝ่า “หลุมดำ”, น.๒๒ - ๒๔.

ภาพพลังอำนาจทางสังคมาหรือสังคมาภาพ พร้อมด้วยองค์ประกอบ ๔ อย่าง^{๑๒}

๔. พลังแห่งการเรียนรู้ใหม่อันไพศาล (นวัตกรรมการเรียนรู้)

การปฏิรูปการศึกษาควรเป็นการปฏิรูปการเรียนรู้ เป็นการมองการเรียนรู้ใหม่ กล่าวคือให้เกิดหรือมีการระเบิดการเรียนรู้ของคนทั้งสังคม และในองค์กรทุกประเภท คือ เป็นการเรียนรู้ของคนทั้งมวล, เป็นการเรียนรู้ของทุกองค์กร, เป็นการเรียนรู้ในการปฏิบัติทุกชนิด, เป็นการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ, เป็นการเรียนรู้ที่ผนวกความรู้ การวิจัยและการจัดการความรู้เข้ามาอยู่ในกระบวนการเดียวกัน, เป็นการเรียนรู้ที่มีการเจริญสติในกระบวนการเรียนรู้และเป็นการเรียนรู้ที่มีผล (ปฏิเวธ) เป็นเครื่องกำกับ

๕. พลังแห่งการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน (Transformation)

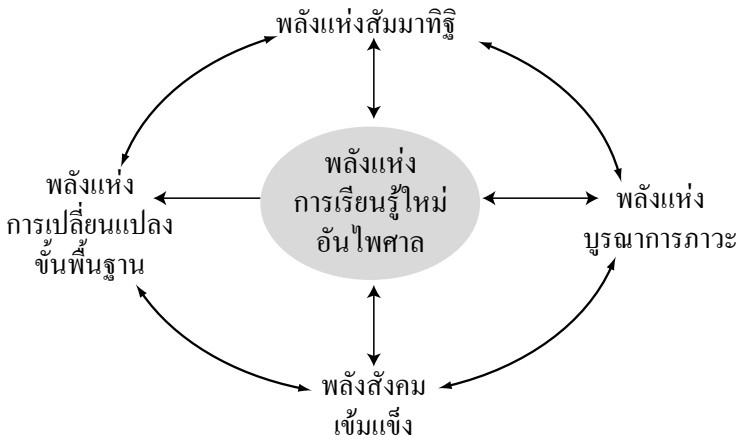
การเรียนรู้และการพัฒนาที่ดีต้องนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในทุกระดับ ซึ่งพลังแห่งการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานนี้ นอกจากตัวมันเองจะเป็น

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, น. ๒๔.

ผลที่เกิดจากการเรียนรู้และการพัฒนาแล้ว ยังเป็นกลไกหรือเครื่องมือสำคัญให้เกิดพลังอันมหาศาลต่อการเรียนรู้และการพัฒนาอื่นๆ ร่วมด้วย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานนั้นได้แก่การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตัวบุคคล องค์กร สถาบันและสังคม ลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เช่น เปลี่ยนจากความบีบคั้นเป็นอิสรภาพ เปลี่ยนจากการใช้อำนาจเป็นการใช้การเรียนรู้

จึงเห็นได้ว่ายุทธศาสตร์แห่งพลังสร้างสรรค์อันไพศาล ๕ ประการนี้ หากเกิดขึ้นพร้อมกันหรือผนึกกำลังพร้อมกัน จะส่งผลให้เกิดพลังอันมหาศาลในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วง ซึ่งท่านเรียกการผนึกพลัง ๕ ประการหรือพลังสร้างสรรค์อันไพศาล ๕ ประการ เป็นพลัง ๕ ดังรูป

ภาพพลังสร้างสรรค์อันไพศาล ๕ ประการ เป็นพลัง ๕ ^{๑๓}

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, น. ๑๕.

อย่างไรก็ตามการจะขับเคลื่อนยุทธศาสตร์แห่งพลังสร้างสรรค์อันไพศาล ๕ ประการให้สำเร็จได้นั้น ศ.นพ.ประเวศ วะสีได้เสนอไว้ว่าเราทุกคนต้องร่วมมือกันทั้งภาคประชาชน ภาครัฐ ภาคเอกชน เป็นต้น การร่วมแรงร่วมใจเป็นหนึ่งเดียวจะนำพาให้สังคมไทยผ่านพ้นวิกฤตรวมถึงชนะอุปสรรคต่างๆ ได้ โดยการเกิดขึ้นของกระบวนการดังกล่าวนั้นคือลักษณะของการพัฒนาในรูปแบบที่เรียกว่า “สัมมาพัฒนา”^{๓๔} นั่นเอง เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงเกิดกลวิธีแบบ “สัมมาพัฒนา” ๗ ประการ^{๓๕} ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. สร้างสัมมาทิว การพัฒนาต้องเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง ด้วยเหตุนี้ทิศทางในการพัฒนาประเทศที่ถูกต้องคือการใช้เศรษฐกิจพอเพียง เพราะเครื่องวัดการพัฒนาที่อดทนที่วัดความสุข (GNH) ไม่ใช่ดัชนีชี้วัดทางเศรษฐกิจ (GDP)

๒. สร้างพลังจิตสำนึกของคนไทย การที่จะทำให้ทุกคนตระหนักในคุณค่าความเป็นคน เคารพศักดิ์ศรีของตนเองและผู้อื่นนั้น จำเป็นอย่างยิ่งต้องสร้างศีลธรรมพื้นฐานนี้ให้เกิดขึ้นในทุกวิถีทาง ฉะนั้นการทำแผนที่ศักยภาพของคนทุกคน (Human Mapping) ทั้งตำบล จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาเข้าระบบข้อมูลแห่งชาติ เกิดเป็นหลักสูตรที่สามารถเรียนจากชาวบ้านได้ จึงเห็นได้ว่าการพัฒนาโดยเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้งจะทำให้ทุกชุมชนท้องถิ่นมีศักดิ์ศรี และทุกคนจะเป็นคนมีเกียรติมีคุณค่า

๓. สร้างพลังสังคม ส่งเสริมการรวมตัวเพื่อร่วมคิดร่วมทำในทุกที่ทุกองค์กร และทุกเรื่อง การรวมตัวเพื่อร่วมคิดร่วมทำจะทำให้ปรับเปลี่ยนจากสังคมแนวตั้งเป็นแนวราบหรือประชาสังคม และปรับองค์กรจากองค์กรอำนาจเป็นองค์กรเรียนรู้

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, น. ๖๕ และ ๖๗.

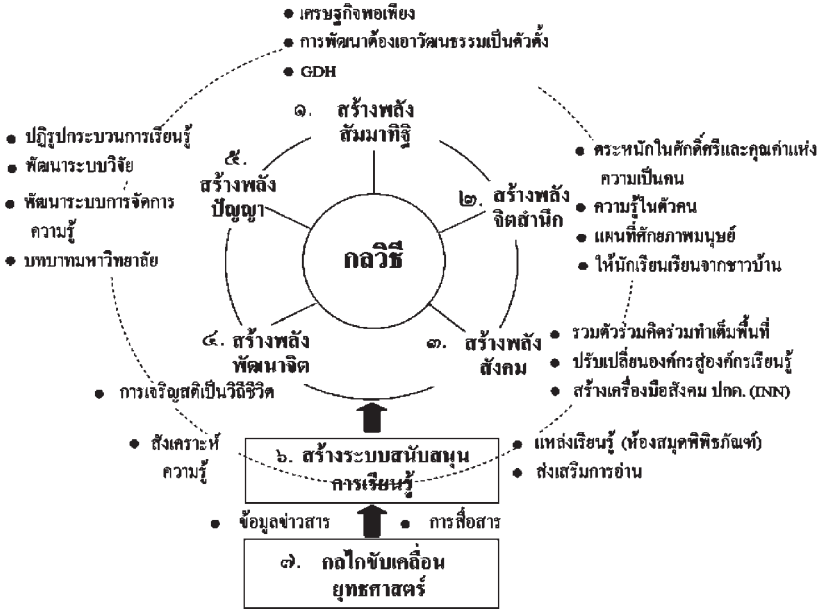
๔. สร้างพลังแห่งการพัฒนาจิต คือการส่งเสริมให้การเจริญสติ เป็นวิถีชีวิต

๕. สร้างพลังปัญญา ปฏิรูปการเรียนรู้จากการสอนที่คับแคบไปสู่ นวัตกรรมการเรียนรู้อันไพศาล พัฒนาระบบวิจัย พัฒนาระบบการจัดการ ความรู้ นำมหาวิทยาลัยทั้งหมดมาเคลื่อนยุทธศาสตร์

๖. สร้างระบบสนับสนุนการเรียนรู้ ต้องสร้างระบบที่ส่งเสริมให้ คนไทยรู้ความจริงอย่างทั่วถึง ได้แก่การสังเคราะห์ความรู้ที่จำเป็นต่อ การใช้งาน จัดระบบข้อมูลข่าวสารเพื่อสังคม พัฒนาระบบสื่อสารให้ ประชาชนเข้าถึงและใช้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการส่งเสริมการอ่าน พัฒนา แหล่งเรียนรู้ เช่น ห้องสมุดและพิพิธภัณฑ์ให้มืออย่างทั่วถึง โดยแหล่งเรียน รู้ที่สำคัญมากคือคนแต่ละคนและชุมชน ระบบข้อมูลศักยภาพมนุษย์ (Human Mapping) จะเป็นแหล่งเรียนรู้ขนาดใหญ่ที่สำคัญ

๗. กลไกขับเคลื่อนยุทธศาสตร์รัตนโกสินทร์ ถือเป็นกลวิธีหนึ่ง กล่าวคือ การเผยแพร่เรื่องยุทธศาสตร์รัตนโกสินทร์ต้องมีทีมงานที่ทำงาน อย่างทุ่มเทและสอดคล้องกับแนวทาง มีการก่อตัวเป็นภาคีส่งเสริม ยุทธศาสตร์รัตนโกสินทร์ อันประกอบด้วยองค์กร ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาค ธุรกิจ ระบบการศึกษา และการศาสนา ที่เข้ามาทำงานเป็นภาคีที่มีอิสระ ต่อกันแต่มียุทธศาสตร์ร่วมกัน

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นสามารถสรุปเป็นภาพเพื่อแสดงความ สัมพันธ์และความเชื่อมโยงที่สอดคล้องกันทั้งระบบดังรูปด้านล่างนี้

ภาพกลวิธีในยุทธศาสตร์รัตนโกสินทร์หรือกลวิธีการพัฒนาแบบสัมาพัฒนา^{๓๕}

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจึงเห็นได้ว่า ศ.นพ.ประเวศ วะสี มองปัญหาของสังคมในระดับโครงสร้างที่ครอบคลุมและเชื่อมโยงกันทั้งหมด การพิจารณาปัญหาต่าง ๆ นั้นเริ่มตั้งแต่ระดับของปัญหาสังคม สาเหตุของปัญหาเหล่านั้น เป้าหมายของสังคมและวิธีการแก้ไขปัญหาต่างๆ ในสังคม ความโดดเด่นที่เห็นชัดนอกเหนือจากการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการพิจารณาและแก้ไขปัญหาต่างๆ ในสังคมแล้วนั้น ลักษณะของการสื่อความคิด กล่าวคือ ศ.นพ.ประเวศ วะสีเป็น "นักคิด" ที่จัดระบบด้านความคิดได้เป็นอย่างดี มีความคิดและแสดงทัศนะเชิงวิพากษ์วิจารณ์สร้างสรรค์และเชื่อมโยงกันทั้งระบบ

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, น.๖๖.

๔. วิเคราะห์บทบาทและแนวคิดพุทธศาสนา เพื่อสังคมของ ศ.นพ. ประเวศ วะสี

เมื่อพิจารณาชีวิตประวัติและบทบาท ตลอดจนแนวคิดทางสังคมด้านต่างๆ มา ตามลำดับแล้วนั้น ต่อไปผู้เขียนจะวิเคราะห์บทบาทและแนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคมของศ.นพ. ประเวศ วะสี ว่าเป็นอย่างไร โดยผู้เขียนมีลำดับในการนำเสนอและอภิปราย ดังต่อไปนี้

๔.๑ วิเคราะห์ลักษณะผู้นำตามแนวพุทธศาสนาเพื่อสังคมของศ.นพ.ประเวศ วะสี

จากการศึกษาชีวิตประวัติและบทบาทในสังคมของศ.นพ.ประเวศ วะสี พบว่ามีหลายประเด็นที่น่าสนใจในการนำมาวิเคราะห์ลักษณะความเป็นผู้นำตามแนวทางพุทธศาสนาเพื่อสังคม กล่าวคือ คริสโตเฟอร์ เอส. ควีน (Christopher S. Queen) ได้บ่งถึงลักษณะของผู้นำตามแนวพุทธศาสนาเพื่อสังคมไว้ว่า ลักษณะของผู้นำตามแนวพุทธศาสนาเพื่อสังคมมักจะได้รับการศึกษาที่ทางการอย่างดี มีประสบการณ์ตรง ได้รับการยกย่องและยอมรับนับถือจากสังคม ตลอดจนเป็นบุคคลต้นแบบที่สังคมให้การยอมรับเป็นต้น^{๓๖}

หากพิจารณากรณีของศ.นพ.ประเวศ วะสี แล้วนั้นสามารถได้กล่าวได้ว่าท่านมีลักษณะความเป็นผู้นำตามแนวพุทธศาสนาเพื่อสังคมอย่างเต็มตัว กล่าวคือในสังคมไทย เราทุกคนรู้จักท่านดีในฐานะ “ราชภรรยาวุโส” “นักกิจกรรมทางสังคม” หรือ “นักคิด” ทั้งบทบาทและแนวคิดต่างๆ ที่ท่านได้นำเสนอและปฏิบัติต่อสังคมมักจะได้รับความสนใจ เกิดเป็นกระแสการวิพากษ์ วิจาร์ณทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยจากสังคมอยู่เสมอ

^{๓๖}อ่านเพิ่มเติมได้ใน Christopher S. Queen, “Introduction: The Shapes and Sources of Engaged Buddhism,” Engaged Buddhism: Buddhist Liberation Movements in Asia, p.6-8.

เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยที่ส่งเสริมให้ท่านมีลักษณะผู้นำตามแนวพุทธศาสนาเพื่อสังคมนั้นผู้เขียนเห็นว่าสามารถพิจารณาได้ ๓ ประเด็นใหญ่ดังนี้

๑. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางความคิด กล่าวคือ เป็นที่ทราบว่ ศ.นพ. ประเวศ วะสี เป็นนักคิดที่สำคัญท่านหนึ่งในสังคมไทย เมื่อพิจารณาปัจจัยที่มีอิทธิพลทางความคิดของท่านสามารถกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะของการผนวกหลายปัจจัยหล่อหลอมให้เกิดเป็นแนวคิดต่างๆ ที่สำคัญมากมายอันได้แก่ การอ่านวารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ นอกจากนั้นหากพิจารณาประสบการณ์ด้านการศึกษา การทำงานและการทำวิจัย ก็เป็นที่ทราบกันดีว่าท่านเป็นนักเรียนทุนอาเนันทมหิดล ได้รับการศึกษาเป็นอย่างดีจากต่างประเทศ เมื่อกลับมาเมืองไทยท่านทำหน้าที่ทั้งในฐานะครู แพทย์ นักวิจัย นักวิทยาศาสตร์ ด้วยบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบที่หลากหลายมิได้ขัดขวางหรือเป็นปัญหาในการศึกษาปัญหาสังคม ตรงกันข้ามกลับสนับสนุนให้ท่านสนใจ เห็นและเข้าใจปัญหาของสังคมที่หลากหลายได้ดีมากขึ้น มิเพียงเท่านั้นการผ่านระบบการศึกษาทางแพทยศาสตร์ยังเกื้อหนุนให้ท่านมีรูปแบบการมองสังคมในลักษณะ “องค์อินทรีย์” (social organism) การพิจารณาโครงสร้างของสถาบันทางสังคมต่างๆ จึงปรากฏในเชิงอุปมา คือ โครงสร้างของสถาบันทางสังคมเป็นลักษณะคล้ายกับเซลล์และอวัยวะต่างๆของร่างกายที่ต้องทำงานร่วมกัน พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา ส่วนด้านพระพุทธศาสนาจัดเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลสำคัญต่อความคิดของท่าน กล่าวคือการศึกษาหลักพุทธธรรมผ่านคัมภีร์พระไตรปิฎก หนังสือธรรมะต่างๆ อย่างแตกฉานโดยเฉพาะงานเขียนของท่านพุทธทาสอย่างเอาจริงเอาจังส่งผลให้ท่านได้รับแนวคิดหลักเรื่องอิทัปปัจจยตาจากท่านพุทธทาส

มิเพียงเท่านั้นท่านยังเห็นความสำคัญของการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้แก้ไขปัญหาสังคม สังคมที่ดีจึงเป็นลักษณะของสังคมที่มีและใช้หลักธรรมหรือความถูกต้อง เป็นสังคมที่เคารพซึ่งกันและกัน มีเมตตา

ต่อกันอย่างไรก็ตามท่านยังมีความเห็นเพิ่มเติมจากประเด็นดังกล่าวต่อไปว่า หากจะใช้เพียงศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่งมาพิจารณาเพื่อเป็นกรอบในการ แก้ไขปัญหานั้นคงมิสามารถสำเร็จได้เพราะลักษณะของสังคมในปัจจุบัน มีความสลับซับซ้อนและมีพลวัตสูง ฉะนั้นจำเป็นต้องอาศัยแนวคิดใน หลายๆด้านมาประยุกต์และประกอบการศึกษาตลอดจนแก้ไขปัญหา เหล่านั้น

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางความคิดประการสุดท้ายคือ ประสพการณ์การนำเสนอความคิดต่อสาธารณชน ปัจจัยดังกล่าวนี้ ปรากฏทั้งในรูปแบบของงานเขียนต่างๆ เช่นหนังสือ บทความ บทความ รวมทั้งการบรรยายและปาฐกถาในสถานที่ต่างๆ หรือการปรากฏตัวเพื่อ แสดงความคิดเห็นผ่านสื่อมวลชนเมื่อเกิดสถานการณ์วิกฤตทางสังคม ต่างๆ ขึ้น กิจกรรมในการนำเสนอความคิดเห็นต่อสาธารณะชนในรูปแบบ ต่างๆ ที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ท่านยังคงปฏิบัติอย่างต่อเนื่องเสมอมาจนถึง ปัจจุบัน

๒. ปัจจัยหล่อหลอมด้านคุณธรรม ลักษณะนิสัยของศ.นพ.ประเวศ วะสีที่โดดเด่น คือชอบแสวงหาความรู้ที่เป็นประโยชน์ ใช้เวลาว่างด้วยการ อ่านหนังสืออยู่เสมอ จัดได้ว่าเป็นบุคคลที่รักการอ่านมาตั้งแต่เด็ก โดย หนังสือที่อ่านนั้นเป็นหนังสือทุกประเภทไม่เว้นแม้แต่หนังสืออ่านเล่นอย่าง “นวนิยายจีน” หนังสือดังกล่าวถือได้ว่ามีอิทธิพลในการหล่อหลอมคุณธรรม สร้างจิตสำนึกที่ดีให้บังเกิดขึ้นแก่ตัวท่านเรื่อยมา ดังที่กล่าวไว้ว่า “หนังสือ จีนพวกนี้จะแยกชัดเจนระหว่างกังฉินกับตงฉิน ในเนื้อเรื่องจะส่งเสริมให้ เราไม่ชอบกังฉิน พวกขี้โกง เราก็จะเกลียดพวกขี้โกง ชอบพวกซื่อสัตย์สุจริต ความยึดมั่นถือมั่นเหล่านี้ก็ฝังใจมาตั้งแต่เด็ก”^{๓๗}

^{๓๗}ยศ สันตสมบัติ, ประเวศ วะสี อาจารย์แพทย์ผู้เชี่ยวชาญสังคม, น. ๖.

มิเพียงเท่านั้นสภาพครอบครัวและชุมชนยังเป็นปัจจัยที่หล่อหลอมคุณธรรมที่สำคัญแก่ศ.นพ.ประเวศ วะสี กล่าวคือ แม้ท่านจะไม่ได้เกิดมาในครอบครัวที่ร่ำรวย แต่ท่านก็เติบโตท่ามกลางครอบครัวที่อบอุ่น ได้รับความรัก การอบรมขัดเกลานิสัยจากพ่อและแม่อย่างใกล้ชิด ประกอบกับการใช้ชีวิตในต่างจังหวัด ทำให้ท่านดำรงชีวิตอยู่อย่างใกล้ชิดธรรมชาติและอยู่อย่างสมถะเรียบง่ายไม่ฟุ้งเฟ้อ นอกจากนั้นในแง่ของความรู้ทศานาในพุทธศาสนายังส่งผลให้เกิดการหล่อหลอมให้ถึงพร้อมด้วยคุณธรรมมากขึ้น เพราะด้วยความสนใจและศรัทธาในพุทธศาสนาจึงส่งผลให้พุทธศาสนามีได้มีอิทธิพลต่อท่านแต่เพียงความคิดเท่านั้นแต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในแง่ของการนำมาพัฒนาจิตใจ เป็นกุญแจในการสร้างความสุขในชีวิตที่สำคัญ ด้วยความเป็นบุคคลที่พร้อมด้วยคุณธรรมจึงส่งเสริมให้ท่านสร้างแต่ความดีงามให้เกิดขึ้นในชีวิตเรื่อยมา ซึ่งประสบการณ์ที่ดีงามต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้เป็นแรงขับให้เกิดการทำความดีเพื่อตนเองและสังคมเรื่อยมา

๓. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการก่อตัวด้านอุดมคติ การก่อตัวด้านอุดมคติต่างๆ ที่เกิดขึ้นของศ.นพ.ประเวศ วะสี สามารถตีความได้ว่าเป็นผลเชื่อมโยงและเกี่ยวเนื่องมาจากอิทธิพลจากหนังสือ คำสอนในพุทธศาสนาและค่านิยมของสังคมที่ยกย่องคนดี ความปิติจากความสำเร็จและการยอมรับของสังคม รวมทั้งการมีโอกาสและเวลาได้ศึกษาตลอดจนทำในสิ่งที่พึงกระทำ สุดท้ายคือการมีแบบอย่างของบุคคลในอุดมคติ กล่าวคือการมีแบบอย่างบุคคลในอุดมคติของท่านนั้นเริ่มต้นตั้งแต่การเข้าไปศึกษาที่ศิริราช สิ่งหนึ่งที่ส่งเสริมอุดมคติของการปฏิบัติตนเป็นแพทย์ที่ดีเสมอมาคือการยึดมั่นในพระบรมราชาวาทของสมเด็จพระบรมราชาชนก ๓ ข้อความ ได้แก่

๑) “ขอให้ถือผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นที่สอง ประโยชน์ของเพื่อนมนุษย์เป็นกิจที่หนึ่ง ลาก ทรัพย์และเกียรติยศจะตามมาแก่ท่านเอง ถ้าท่านทรง

ธรรมะแห่งอาชีพไว้ให้บริสุทธิ์” ๒) “ขอให้พวกเขาจงเข้าใจและจำไว้ว่าฉันไม่ต้องกรำให้พวกเขาที่มีความรู้ทางแพทย์อย่างเดียว ฉันต้องการให้พวกเขาเป็นคนด้วย” และ ๓) “True Success is not in the learning, but in its application to the benefit of Mankind”^{๓๘}

นอกจากนั้นการได้พบกับอาจารย์ทั้งสองท่านอย่าง ศ.นพ.สุตแสงวิเชียรและ ศ.นพ.อวย เกตุสิงห์ ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อการก่อตัวด้านอุดมคติ ทั้งสองท่านเป็นบุคคลต้นแบบที่มีอิทธิพลต่อชีวิตของ ศ.นพ.ประเวศ วะสีเป็นอย่างยิ่งดังที่กล่าวว่า “ผมไม่เคยเห็นอาจารย์ที่ดีอย่างอาจารย์ทั้งสองท่านที่ไหนมาก่อน เป็นสดมภ์หลักของศิริราชที่ทำให้กำลังใจแก่คนที่อยากทำความดี สำหรับผมเองการที่ได้พบอาจารย์ทั้งสองท่านทำให้เข็มชีวิตตั้งตรงไปในทางที่จะไม่เหกกลับไปทางอื่น”^{๓๙}

จากการศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางความคิด ปัจจัยหล่อหลอมด้านคุณธรรม และปัจจัยที่ส่งผลต่อการก่อตัวด้านอุดมคติของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี พบว่า ปัจจัยด้านต่างๆ ได้หล่อหลอมให้ท่านมีลักษณะเป็นผู้นำตามแนวพุทธศาสนาเพื่อสังคม ศ.นพ.ประเวศ วะสี สร้างเวลาและโอกาสในการพิจารณาสภาพและปัญหาของสังคมไทยผ่านบทบาทหลักของตนในฐานะแพทย์ได้อย่างดี การครุ่นคิดถึงสภาพปัญหาของสังคม ตลอดจนการอุทิศตนทำงานเพื่อสังคมต่างๆ จึงเกิดขึ้นมาจากจิตใจที่มี “การตระหนักรู้อย่างลึกซึ้ง” (deep awareness) มิใช่การตระหนักรู้ในระดับเพียงผิวเผิน การที่ผู้เขียนใช้คำว่า การตระหนักรู้อย่างลึกซึ้งเพราะเห็นว่านอกเหนือจากตระหนักในสภาพปัญหาของผู้อื่นหรือสังคม หาวิธีในการแก้ไขตลอดจนเยียวยาสังคมแล้วนั้น สิ่งหนึ่งที่สำคัญ

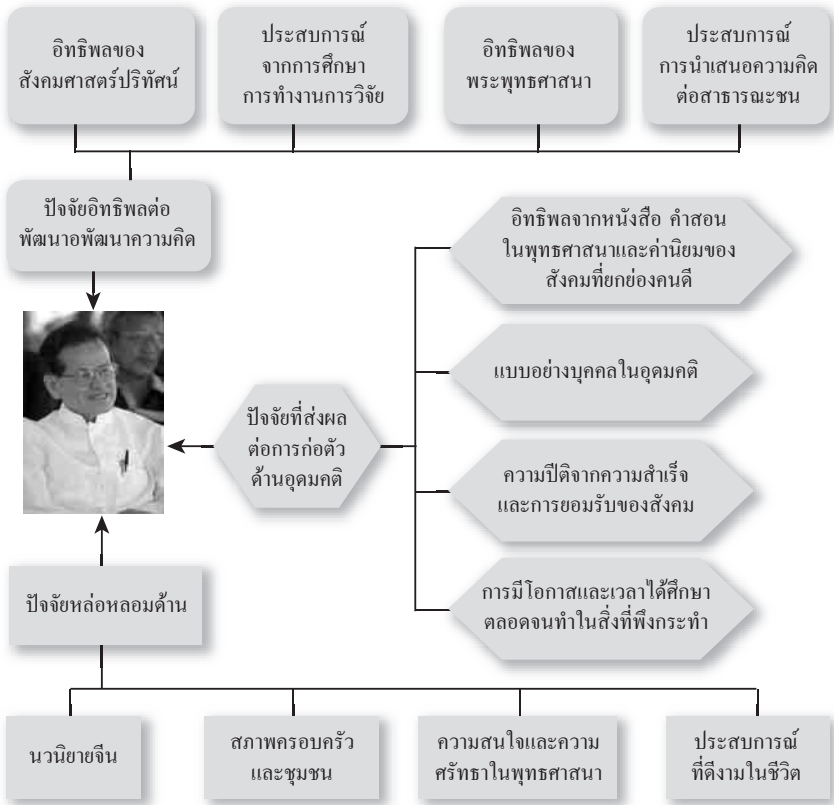
^{๓๘} นพ.วิชัย โชควิวัฒน์, “จินตนาการสู่ปี ๒๐๐๐ เมืองไทยในความไม่ฝันของนักคิดอาวุโส : ศ.นพ.ประเวศ วะสี,” ใน ยศ สันตสมบัติ, ประเวศ วะสี อาจารย์แพทย์ผู้เยียวยาสังคม, น. ๑๑.

^{๓๙} เรื่องเดียวกัน, น. ๑๑-๑๒.

คือการตระหนักรู้ภายในจิตใจของตนเอง เป็นการตระหนักรู้ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน นั่นก็คือการเจริญและมีสติในชีวิตประจำวันอยู่เสมอ ด้วยเหตุดังนั้นจึงส่งผลให้ท่านเป็น “นักปฏิบัติการทางสังคม” (social activist) ทำงานและรับใช้สังคมจากจิตที่ตระหนักรู้ในตนเองและผู้อื่นอย่างแท้จริง ซึ่งลักษณะดังกล่าวคือหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม(engaged Buddhism) ตามทัศนะของท่านติช นัท ฮันห์คือ ๑) “การตระหนักรู้ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน” (awareness in daily life) ๒) “การรับใช้/บริการสังคม” (social service) และ ๓) “ปฏิบัติการทางสังคม” (social activism)^{๔๐}

สุดท้ายผู้เขียนขอสรุปปัจจัยด้านต่างๆที่ส่งเสริมและหล่อหลอมให้ศ.นพ.ประเวศ วะสี มีลักษณะผู้นำตามแนวพุทธศาสนาเพื่อสังคมให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังภาพต่อไปนี้

^{๔๐} Donald Rothberg, “Responding to the Cries of the World: Socially Engaged Buddhism in North America” in **The Faces of Buddhism in America**, Charles S. Prebish and Kenneth K. Tanaka (eds.) (Berkeley and Los Angeles, California: University of California Press, 1998), p. 273. และ Charles S. Prebish and Damien Keown, **Introducing Buddhism** (London and New York: Routledge Curzon, 2006), p. 209.

สรุปปัจจัยส่งเสริมลักษณะผู้นำตามแนวพุทธศาสนาเพื่อสังคม
ของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี

๔.๒ วิเคราะห์แนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคมของศ.นพ.ประเวศ วะสี

เมื่อพิจารณาแนวคิดทางสังคมของ ศ.นพ. ประเวศ วะสี นั้นพบว่า มีลักษณะคล้ายกับวิธีการนำเสนอของปรัชญาสังคมการเมืองตะวันตก ที่เริ่มต้นด้วยการตั้งคำถามว่า ชีวิตที่ดีเป็นอย่างไร สังคมที่ดีควรมีลักษณะอย่างไร เป็นต้น หลักการดังกล่าวคือการนำไปสู่การสร้างภาพตัวแบบสังคมเชิงอุดมคติขึ้นมาเพื่อนำมาใช้เปรียบเทียบกับสภาพสังคมปัจจุบัน ตลอดจนพยายามสร้างความมุ่งหวังว่าจะทำการเปลี่ยนแปลงสังคมที่เลวร้ายในปัจจุบันให้ไปสู่สภาพสังคมใหม่ที่ดีกว่า ในลักษณะรักษาส่วนที่ดีไว้ไม่ให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่แย่ลง ด้วยเหตุตั้งนั้นแนวคิดทางสังคมของท่านจึงได้เริ่มต้นจากการสร้างตัวแบบของสังคมขึ้นมาหนึ่งชุด จากนั้นอธิบายว่า สังคมที่ดีควรเป็นอย่างไรหรือมีลักษณะอย่างไร อย่างไรก็ตามการมุ่งที่จะอธิบายภาพตัวแบบสังคมที่สร้างขึ้นมากเกินไป ส่งผลให้ไม่แน่ใจที่จะอธิบายสังคมในสภาพที่เป็นอยู่ แต่กลับสนใจว่าเราจะไปสู่สังคมตัวแบบนั้นได้อย่างไร ตลอดจนมีวิธีการใดบ้างที่จะจัดการหรือต่อสู้กับวิกฤตการณ์ต่างๆซึ่งเป็นตัวขัดขวางสำคัญให้หมดไป

นอกจากนั้นการนำเสนอแนวคิดทางสังคมของท่านบางอย่างยังพบข้อบกพร่อง คือการหลีกเลี่ยงไม่ทำความเข้าใจและอธิบายธรรมชาติของสังคมและวิถีคิดที่ขัดแย้งกันเองของคนไทย ส่งผลให้การนำเสนอภาพของสังคมมีลักษณะที่เป็น “อุดมคติที่สูงมาก” ด้วยความบกพร่องในการทำความเข้าใจในรูปแบบธรรมชาติของสังคมไทยตามบริบทเชิงประวัติศาสตร์อย่างธรรมชาติของระบบอุปถัมภ์และชนชั้นในสังคม จึงทำให้แนวคิดทางสังคมบางประการถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงจากนักวิชาการบางท่าน อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาแนวคิดทางสังคมของท่านในอีกแง่หนึ่งพบว่ามีจุดเด่นที่ปรากฏอันเป็นลักษณะพิเศษที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือ การมองปัญหาอย่างเป็นองค์รวม เสนอและพิจารณาสภาพปัญหาสังคมแบบ

อิทัปปัจจยตา ทุกอย่างล้วนเชื่อมโยงและเป็นกระแสของเหตุปัจจัยให้ความสำคัญกับธรรมชาติที่สัมพันธ์กับมนุษย์และมิติทางด้านจิตวิญญาณเห็นความสำคัญกับพลังทางปัญญาและควรใช้ปัญญาเพื่อแก้ไขปัญหาด้านต่างๆ นอกจากนั้นจุดเด่นอีกประการหนึ่งที่พบคือ การสร้างคำประดิษฐ์ต่างๆ เช่น “มหาสยามยุทธ” “สังคมสมานุภาพ” “ภูมิพละ” “วัฒนมรรค ๘” ประกอบกับการมีพื้นฐานการศึกษาในระบบของสายวิทยาศาสตร์ ส่งผลให้ท่านนำเอาหลักการทางวิทยาศาสตร์มาใช้และช่วยอธิบายสังคม เช่น การนำเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพมาอธิบายความสลับซับซ้อนของสังคมหรือการอธิบายปัญหาหมักหมมเชิงโครงสร้างใหญ่ๆ ที่ถักทอกันเสมือนเป็น “หลุมดำ” ที่ดูดทุกสิ่งทุกอย่างเข้าไปสู่การทำลายหรือความไร้ประสิทธิภาพและนำเอาหลักทฤษฎีบิกแบงมาช่วยอธิบายการเกิดภาวะใหม่ของการพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น

พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม: กรณีศึกษาพระครูพิพิธประชานาถ (หลวงพ่อนาน)

เพียงขวัญ อ่ำพันธุ์เปรม^๑

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ส่งเสริมให้มนุษย์พัฒนา ฝึกฝนตนเอง ให้สมบูรณ์ทั้งกายและจิตโดยใช้หลักพุทธธรรมเป็นเครื่องมือมีพระสงฆ์ เป็นผู้สอนชี้แนะสืบทอดยืนยันความจริง โดยประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง เป็นที่พึ่งแก่ชุมชน การจะพัฒนาชุมชนให้เจริญงอกงาม ควรใช้หลักธรรมเป็นพื้นฐาน เพื่อพิจารณาทำความเข้าใจร่วมกัน ถึงลักษณะชุมชน ปัญหา ความต้องการแนวทางการดำเนินชีวิตตลอดจนเป้าหมายที่ต้องการเพื่อความเข้าใจตรงกัน อันก่อให้เกิดความร่วมมือ สามัคคี ช่วยเหลือ จนกิจกรรมต่างๆ ประสบความสำเร็จ ในสังคมไทยพระสงฆ์ สถาบันศาสนามีพระสงฆ์เป็นบุคลากรที่สำคัญ ทำให้สถาบันเป็นที่ยอมรับ เชื่อถือศรัทธา จากชาวบ้านตลอดมา ซึ่งหากศึกษาวิถีชีวิตชุมชนแต่อดีตจนปัจจุบัน เมื่อชาวบ้านมีปัญหา มีความทุกข์ แม้แต่ยามเจ็บป่วย หรือต้องการทำกิจกรรมชุมชนก็จะพากันไปวัด ปรีक्षाพระสงฆ์ ให้ช่วยแก้ปัญหา หรือมี ลูกหลาน จะพากันไปฝากวัดเพื่อให้สั่งสอนซึมซับธรรม เพื่อให้เป็นคนดี ฉะนั้น พระสงฆ์จึงมีบทบาทเป็นครู เป็นหมอ เป็นนักสังคมสงเคราะห์ เป็นพ่อแม่ บางครั้งต้องเป็นผู้พิพากษากรณีเกิดทะเลาะกัน เป็นนักจิตวิทยา

^๑ นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ช่วยปลดปล่อยยามมีผู้ใดผู้หนึ่งต้องเสียชีวิต และที่สำคัญคือ ห้องถื่นที่ห่างไกลความเจริญ รัฐบาลพัฒนา ได้ไม่ทั่วถึงเกิดความยากจนในการประกอบอาชีพ พระสงฆ์ต้อง เป็นนักวิชาการเกษตร คอยให้คำแนะนำ การปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ แก้ไขปัญหาความยากจน สร้างถนน สะพาน ขุดบ่อน้ำ ล้ำคลอง เป็นบทบาทและภาระหนักยิ่ง จึงเป็นที่ศรัทธาและเป็นที่ยังอย่างแท้จริง ที่ชาวบ้านกับวัดเปรียบเสมือนครอบครัวเดียวกันแยกกันไม่ออก และมีพระนักพัฒนาที่นำหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาพัฒนาสังคมมากมาย

ปัจจุบันความเจริญในยุคศตวรรษที่ ๒๑ ทำให้บทบาทของพระสงฆ์ลดลงบ้าง แต่โดยส่วนมากก็ยังคงมีบทบาทในการพัฒนาที่เข้าใจความทุกข์ของชุมชนอย่างแท้จริง โดยเฉพาะในสังคมที่ขาดความพอเพียง การหาเงินได้มากกลับเป็นความทุกข์ เพิ่มพูนหนี้สินในยุคเงินผ่อน ความเหลื่อมล้ำของคนรวย และคนจน การดูแลจิตใจไม่ให้วิ่งตามกระแสความอยาก คือค้นหาอันเป็นต้นเหตุของความฟุ่มเฟือยไม่รู้จักพอ พระสงฆ์จึงต้องมีวิธีการประยุกต์พุทธธรรมในการพัฒนาในยุควิกฤติ โดยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับบุคคลในระดับความรู้ที่แตกต่างกัน ตั้งแต่หลักธรรมอันเป็นพื้นฐานจนถึงระดับสูง ได้แก่ อริยสัจ ๔ สมรวาสนธรรม ๔ ไตรสิกขา ๓ พรหมวิหาร ๔ สีล ๕ ทิฏฐธรรมมิกัตถประโยชน์ หากได้นำมาปฏิบัติจริง จะช่วยพัฒนา ทางกายภาพและจิตใจ ของปัจเจกบุคคลและกิจกรรมการพัฒนาชุมชนได้เป็นอย่างดี ทั้งด้านการพัฒนามนุษย์ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

การแก้ปัญหาความยากจนคือหน้าที่ในจิตใจได้สำนึก ของพระสงฆ์ นักพัฒนาที่มีมากในทุกภาคของประเทศ และที่นับว่าสำคัญเป็นที่ยอมรับทั้งในและต่างประเทศ ด้วยกลยุทธ์การนำพุทธธรรมมาพัฒนาช่วยให้ชาวบ้านพ้นความยากจน มีคุณภาพชีวิตที่ดี จนได้รับสมญานามว่า “เทพเจ้าแห่งบ้านท่าส่วง” ได้แก่ หลวงพ่อanan (พระครูพิพิธประชานาถ) บ้าน

ทำสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ที่พยายามนำหลักธรรมมาอบรมสั่งสอน ด้วยวิธีการทำได้อย่างเป็นรูปธรรม เป็นที่ยอมรับ ภายใต้ข้อจำกัดปัญหาอุปสรรคมากมาย เช่น การตั้งสหบาลข้าว สหบาลคน สหกรณ์ร้านค้า สหกรณ์ออมทรัพย์ การอบรมกรรมฐาน การอบรมผู้นำ การรณรงค์ประยุกต์ประเพณีบุญเพื่อการพัฒนา เช่นการทอดผ้าป่าข้าว ฯลฯ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาความยากจน ให้เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความรักสามัคคี ไม่เอาเปรียบสร้างชุมชนให้เป็นสุข ผลจากการพัฒนาทำให้ชาวบ้านปลดหนี้สินจากนายทุนได้ สามัคคีช่วยเหลือกัน มีเงินออมเกิดความมั่นคงในฐานะเศรษฐกิจ มีเวลาเข้าศึกษาธรรมปฏิบัติธรรม ไม่ทิ้งถิ่นที่อยู่ เกิดความพอเพียงเป็นสุขในชุมชนอย่างยั่งยืน

การศึกษาการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนและ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับการทำกิจกรรมในชุมชนของพระครูพิพิธประชานาถ จะทำให้สามารถเห็นแนวทางในการนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาปฏิบัติเพื่อพัฒนาสังคมได้ทั้งด้านการพัฒนามนุษย์ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมที่เกื้อกูลเป็นรูปธรรมและการนำหลักธรรมมาปฏิบัติเป็นแบบอย่างในการลดละกิเลส ของหลวงพ่อนานและกลุ่มผู้นำ เช่นการเสียสละ การละเลิกอบายมุขการเข้าปฏิบัติกรรมฐาน นอกจากนี้ผลงานที่เป็นรูปธรรมของหลวงพ่อนานมีวิธีการที่ชัดเจน จะเป็นกลยุทธ์การพัฒนาอันเป็นทางเลือกให้ทุกภาคส่วนนำไปใช้เป็นแนวทางประกอบการพิจารณาในบริหารดำเนินงานพัฒนาชุมชนให้มีประสิทธิภาพยั่งยืนได้อีกทางหนึ่ง

ชีวประวัติของพระครูพิพิธประชานาถ(หลวงพ่อนาน)

สถานะเดิม พระครูพิพิธประชานาถ(หลวงพ่อนาน) นามเดิม นาน สีชมพู เกิดวันพฤหัสบดีที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๗๒ แรม ๖ ค่ำปีมะเส็ง ณ บ้านเลขที่ ๒๔ บ้านตรียะใต้ ต.ตะพานลาว อ.เมือง จ.สุรินทร์

การบรรพชา-อุปสมบท เมื่อถึงปี พ.ศ.๒๔๙๒ อายุครบ ๒๐ปีโยมพ่อบัว โยมแม่จุม จัดการบวชให้ เมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๔๙๒ ณ วัดสามัคคี บ้านท่าสว่าง ต.ท่าสว่าง อ.เมือง จ.สุรินทร์ ฉายา สุฑฺฒสีโลภิกขุ โดยมีพระครูโสภณคุณารักษ์ วัดปทุมศรัทธา ต.คอคโค อ.เมือง จ.สุรินทร์ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระนานสนใจศึกษาธรรมะอย่างจริงจัง จนกระทั่งสอบปริยัติธรรมได้นักธรรมตรีในพรรษาแรกที่บวช สอบได้นักธรรมโทในปี พ.ศ.๒๔๙๔ นักธรรมเอก ปี พ.ศ.๒๔๙๗ ซึ่งการศึกษาทั้งหมดเป็นผลสำเร็จจากการท่องบ่นแบบ “ตนเป็นที่พึ่งของตน”

การศึกษาและปฏิบัติกรรมฐาน ภิกษุนานใช้ความเพียรพยายามศึกษาและปฏิบัติด้วยตนเอง ทั้งสมถะกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานตั้งแต่วบวชใหม่ๆ เข้มงวดในการ “ปฏิบัติธรรม” เจริญรอยตามพระพุทธบาทของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อหาสัจจะธรรมแห่งชีวิต มิได้ย่อท้อหรือหย่อนยาน ดังเชือกที่ควั่นเกลียวตึงถึงที่สุดวันหนึ่งย่อมแตกหรือขาดได้ เช่นเดียวกับพระภิกษุนาน ที่ปฏิบัติแบบวิฤติโดยมิได้ประมาทตน ผลคือเกิดอาการที่เรียกว่า “บ้า” หรือจิตฟั่นเฟือน จนต้องเสด็จเข้าป่า อยู่กับธรรมชาติและความสงบ ทำให้ได้พิจารณาธรรมะรักษากล่อมเกล่าจิตใฝ่จนประสานกลับมาดังเดิม และกลับเข้ามาหมู่บ้านอีกครั้ง

พ.ศ.๒๔๙๙ ย้ายไปจำพรรษา ณ วัดโคกสูง อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ปีต่อมาได้สร้างวัดราษฎร์ศรัทธาธรรม ที่ตำบลห้วยลาด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ในปี พ.ศ.๒๕๐๑ เดินทางกลับมาจำพรรษา ณ วัดสามัคคีและได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสในวันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๐๒ ระหว่างนั้นหลวงพ่อก็ไม่เคยละทิ้งการปฏิบัติกรรมฐานคงทำอย่างเข้มงวดเช่นเดิม จนสภาพจิตที่ฟั่นเฟือนเรียกว่า “บ้า” เกิดขึ้นอีกครั้งในปีพ.ศ.๒๕๐๔ หลวงพ่อนานได้พยายามข่มใจ แก้ไขอาการดังกล่าวจนหายพร้อมกับเกิดความคิด เข้าใจธรรมะ เข้าใจโลกยิ่งขึ้น

การหลุดพ้นจากความบ้าครั้งนี้ นับเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่

และสำคัญที่สุดเพราะสามารถปรับฐานให้จิตใจหนักแน่นเป็นเหตุชักจูงให้ หลวงพ่อนานเดินทางสู่การมีชีวิตอย่างมีคุณค่าเข้าถึงสัจธรรมของ พระพุทธศาสนา ซึ่งท่านสรุปว่า ธรรมดาของชีวิต ย่อมมีปัญหา มีอุปสรรค แต่เมื่อปัญหาเกิดขึ้น ดำรงอยู่แล้วย่อมดับไป ชีวิตของมนุษย์จะหาไม่ถ้า ไม่มีปัญหา การดับทุกข์ขจัดปัญหา แต่ละเรื่อง แต่ละอย่าง แต่ละคนนั้น วิธีการอาจเหมือนกันหรือแตกต่างกันก็ได้ ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยที่เป็นจริง

กรรมฐานนำการพัฒนา พระครูพิพิธประชานาถ ได้มุ่งมั่นพัฒนา บ้านท่าสว่างภายใต้ข้อจำกัดความขัดแย้งทางความคิด ด้วยการนำกรรม ฐานมาเป็นเครื่องมือ โดยพาชาวบ้านไปตาย ด้วยการปฏิบัติธรรมในป่าช้า ผลคือให้ตายจากกิเลส นั่งพิจารณาตนเองว่าสาเหตุของความยากจนคือ ต้นเหตุอยู่ที่ตัวเราเองหรือไม่เช่น การดื่มเหล้า เล่นการพนัน เป็นต้น ซึ่งได้ ผลมากผู้เข้ากรรมฐานอดเหล้า เข้าศีลปรับปรุงตนเอง ซึ่งท่านเล่าว่า แนว ความคิดในการพัฒนาไม่ได้เกิดขึ้นเองทันที หลังจากบวชได้รู้จักเทศน์อยู่ นานความคิดพัฒนาหมู่บ้านยังไม่เกิด แต่ก่อนอบรมธรรมะ เทศน์ธรรมะ ทำอยู่หลายปี ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๐๙-๒๕๒๐ ชาวบ้านนั่งฟังพระพุทธไป ก็ไม่ได้อะไรกลับไปชาวบ้านก็เหมือนเดิม อันนี้เป็นปัญหาหนักใจที่สุด เคยคิดว่า จะสนองบุญคุณเขาอย่างไร ปัญหาแรกคือหมู่บ้านเราไม่มีถนน มีแต่ ทางเกวียน จึงตัดสินใจพาพระเถรสร้างถนน จากกลางวันถึงกลางคืนก็ จุดตะเกียงทำกันโดยไม่บอกชาวบ้าน จนกระทั่งถนนเสร็จก็คิดพัฒนาต่อ ในกิจกรรมต่างๆ จนหมู่บ้านท่าสว่างหลุดพ้นจากความยากจน ได้ปลดหนี้สิน มีที่ทำกิน มีคุณภาพชีวิตที่ดี และการพัฒนายังได้ช่วยหมู่บ้านใกล้เคียง ในจังหวัดสุรินทร์และจังหวัดอื่นๆ รวมทั้งเป็นแบบอย่างของ การดำเนิน กิจกรรมของงานพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมเป็นที่ยอมรับทั้งในประเทศ และต่างประเทศ และได้รับนิมนต์ให้ทำหน้าที่ในตำแหน่งต่างๆ มากมาย ดังนี้

แนวคิดและกิจกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

หลวงพ่อนาน มองเห็นความยากลำบากของชาวบ้าน ความเป็นอยู่ไม่ดี มีหนี้สินมาก ยากจนจึงต้องการช่วยแก้ปัญหา เพราะตระหนักว่า “พระสงฆ์อยู่ได้เพราะอาหารและปัจจัยที่ชาวบ้านถวาย” ปฏิบัติธรรมได้เพราะชาวบ้านเลื่อมใส พระจึงเป็นหนี้ชาวบ้าน การเทศน์การสอนด้วยการพูดอย่างเดียว ยังความศรัทธาต่อชาวบ้านได้น้อยกว่าการนำพา และการลงมือปฏิบัติให้เห็นจริง ท่านจึงมีแนวคิดในการทำงานพัฒนาว่าต้องทำศีลสมาธิ ปัญญาให้พร้อม โดยต้องปราบวัชพืชรากในจิตใจ คือ โภคะ โภชะ หลงให้ได้ เมื่อตรงนี้พร้อมก็เท่ากับเตรียมชุมชนได้ ต่อจากนั้นก็เรียกคนเข้ามาประชุมทำโครงการต่างๆ ขึ้นมา การทำงานจะอาศัยคนที่มาปฏิบัติกรรมฐาน หลวงพ่อนานจะศึกษาผู้คนเหล่านี้ก่อนว่าเขาต้องการอะไร เขามีปัญหาอะไรที่ทำให้การดำเนินชีวิตมีความยากลำบาก จากนั้นคิดไตร่ตรองดูว่าควรจะเริ่มแก้ปัญหาอย่างไร โดยท่านมีวิธีการทำงาน คือ การยอมรับในหลักการพัฒนาหมู่บ้านที่มาจากความต้องการของชาวบ้าน เป็นพื้นฐาน บนเงื่อนไขทรัพยากรที่มีในท้องถิ่น และการร่วมมือด้วยการพึ่งตนเองของชาวบ้าน ไม่ใช่บุคคลภายนอกหรือความปรารถนาดีจากภายนอกมาเป็นตัวกำหนดงานพัฒนา หลวงพ่อจะย้ำเสมอว่า “การพัฒนาหมู่บ้านไม่ใช่แค่การระดมทุน แต่จะต้องสร้างความมั่นใจให้กับชาวบ้านด้วย เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้แสดงออกมากที่สุดในการตัดสินใจ และที่สำคัญต้องรู้ความต้องการของชาวบ้าน ซึ่งหลวงพ่อนานได้ดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

(๑) กรรมฐานนำการพัฒนาจุดเปลี่ยนความยากจน

ด้วยกิจกรรมพาชาวบ้านไปตายเป็นหลักการ ตายเพื่อเกิดใหม่ สงบนิ่งเพื่อสร้างสรรค์ งานพัฒนาเริ่มต้นจากความเชื่อความศรัทธาที่ชาวบ้านยังมีต่อศาสนาจนเป็นวิถีชีวิต ใช้กรรมฐานเป็นวิธีการหรือเครื่องมือนำ

การพัฒนาโดยมีวัตถุประสงค์ ให้ชาวบ้านหันมาสำรวจตนเอง ยกกระตือรือร้น รู้จักตนเองก่อน แล้วค่อยก้าวสู่การปฏิบัติเพื่อลด ละ เลิกอบายมุข สิ่งที่ไม่ดี สิ่งที่ไม่จำเป็นต่อชีวิต สู่การปฏิบัติความดีงาม การใช้กรรมฐาน เป็นวิธีการ ทั้งสมถะและวิปัสสนากรรมฐานยุคแรกของการพัฒนา หลวงพ่อนานได้ชักชวนชาวบ้าน พระเณร ๔๐ คน ไปปฏิบัติสมถะกรรมฐานในป่าช้า เพื่อสอนให้รู้จักตนเอง รู้จักความอยาก ความต้องการของตนเองที่เกิดขึ้นไม่มีสิ้นสุด พร้อมสอนให้ดับหรือทำลายกิเลสตัณหาซึ่งเรียกง่าย ๆ ว่า ทำให้กิเลสบางอย่างตายไปจากจิตใจ วิธีการพาคนไปตายราว ๔๐ คน หลักการตายแล้วเกิดใหม่ คือไปที่ป่าช้าผีดู ไปปฏิบัติธรรมเพื่อให้ฝึกสติ รู้จักตนเอง ความอยาก ความต้องการไม่มีที่สิ้นสุดสอนให้ทำลายตัณหา ทำให้เบาบางลง ทรมานกาย ใจ ไม่พูด ไม่วิ่งตามความอยากที่เคยกลัวก็ไม่กลัว ที่เคยอยากก็ไม่อยาก จิตมีอิสระไม่วิ่งตามตัณหา จิตสงบ มนุษย์เจ้าของจิตก็ไม่เหนื่อย ไม่ว่าจะวัน ภาวะที่จิตสงบ หลวงพ่อนานให้ผู้ปฏิบัติใช้สติปัญญาพิจารณา สิ่งใดเป็นสิ่งจำเป็น สิ่งใดเป็นสิ่งไม่จำเป็น ควรละเลิกเสีย รวมถึงพิจารณาว่าสิ่งใดจริง หรือไม่จริง เราอยากจนเพราะอะไร คือให้ทุกคนสำรวจปัญหา พิจารณาความต้องการของตนเอง

แนวความคิดการสอน ท่านพิจารณาว่า พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่แตกต่างจากศาสนาอื่นหรือศาสนาอื่นไม่มีคือ สมถะกรรมฐาน จากการเป็นประธานอบรมชาวบ้าน ๑๖ แห่งทั้งตำบล คิดแล้วไม่ได้ผลเท่าที่ควร หลวงพ่อนานจึงเปลี่ยนการอบรมเป็นใช้ สมถะกรรมฐาน โดยครั้งแรกให้นั่งหลับตาถามว่า เห็นอะไร ให้ดูไปเรื่อยๆ จมูก ปลายจมูก ลมหายใจเข้า-ออก อธิบายสิ่งที่เป็นไปตามอารมณ์ต่างๆ ที่เข้ามาทางกาย ผ่านจิต ผ่านหู เข้าถึงจิตทางจมูก คือ รูป เสียง กลิ่น รส เป็นเหตุทำให้จิตไม่สงบ

ปัญหา การอบรมชาวบ้านผู้ที่ข้องแวะในโลกีย์วิสัยมาช้านาน จิตใจผูกพันกับกิเลสตัณหามากจนเป็นภาพประทับใจ ไม่ใช่เรื่องง่าย เป้าหมายแรก จึงเน้นการสอนให้จิตใจสงบไว้ก่อน พอจิตสงบเกิดนิมิตเห็นภาพ หรือ

เรื่องราวต่างๆ ก็ให้กำหนดว่า ถ้าเรารู้จริงก็ให้รู้ว่าไม่จริง การอบรมชาวบ้าน ยากมาก เพราะเขาคิดว่าจริง เมื่อจิตสงบ สะอาดผ่องแผ้ว หลวงพ่อจะ สอนให้รู้จักตนเอง กรรมฐานระดับต้น ๗ วัน

แนวคิดการพัฒนา : ให้เห็นความดีงามของพระศาสนาซึ่งนับถือสืบ เนื่องกันมาช้านานก่อน แล้วค่อยชักนำไปสู่การพัฒนาตนเอง

ผลการปฏิบัติในกิจกรรมพาชาวบ้านไปตาย ๗ วัน ได้ผลคือตายจริง คือตายจากสภาพเดิม ทำให้ จิตใจ กริยา วาจา จากเคยดูดำดูถูกหลาน ตีมี เหล้าเมายาตายหมด เลิกตีมีเหล้าเมายา ลดละความชั่ว ความอยาก เปลี่ยน พฤติกรรม ไม่ต้องลงทุนติดก้นท์เทศน์ เพียงมีกายใจพร้อมปฏิบัติ กรรมฐานได้ผลมาก

ดังไปหลายหมู่บ้านผ่านกิจกรรมพาชาวบ้านไปตาย ทำให้หมู่บ้าน อื่นสนใจมากเพราะเมื่อชาวบ้านบางคนเลิกลอบายมุขได้ ความศรัทธาต่อ หลวงพ่อนานมีมากจนบางครั้งมีผู้เข้าฝึกกรรมฐานครั้งละ ๑๐๐-๒๐๐ คน ทั้งคนหนุ่มสาวและผู้สูงอายุ การใช้กรรมฐานเป็นวิธีการ มีวัตถุประสงค์ คือ ๑. เพื่อให้ชาวบ้านสำรวจตนเอง ๒. ยกระดับจิตสู่การรู้จักตนเอง ๓. ปฏิบัติเพื่อลดละเลิกอบายมุข สิ่งที่ไม่ดี ไม่จำเป็นต่อชีวิต ๔. สู่การปฏิบัติ ความดีงาม

เป้าหมาย ใช้กรรมฐานเป็นวิธีการ ทั้งสมถะและวิปัสสนา ผลที่ได้คือ เกิดแนวคิด การใช้สติปัญญาและทัศนะในการมองโลกอันดีงามแก่ชาวบ้าน นำมาประชุมวางแผนพัฒนา แก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของชาวบ้านร่วมกัน เป็น ขั้นตอนการใช้ปัญญา วิธีการ ชักชวนชาวบ้านเข้าสู่รูปแบบให้หนุ่มสาว หม่สาว รักษาศีลเกิดปัญญา จากความสงบนิ่งในการทำสมาธิ เมื่อจิตสงบสามารถ พิจารณาปัญหา สาเหตุของปัญหา วิธีแก้ปัญหอย่างสุขุม โดยให้ทุกคน สำรวจปัญหาตนเองใน ชีวิตประจำวัน ว่ามีกี่อย่าง อะไรบ้าง ปัญหา แต่ละคนเกิดจากอะไร สภาพตนเองเป็นเช่นไร จะแก้ปัญหานั้นได้หรือไม่

แม่เผชิญกับงานหนัก หลวงพ่อนานมิได้ย่อท้อ พาชาวบ้านฝึก

กรรมฐานเท่าที่เงื่อนไขจะทำได้โดยมีแนวคิดที่ว่า “กิจกรรมทำให้จิตใจสะอาด พอทำให้จิตใจสะอาดแล้วก็มองเห็นหนทางที่จะเดินไป กรรมฐานนี้เป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดทำให้เรามีจิตใจมั่นคงทำให้เราแลกชีวิตกับงานพัฒนาช่วยชาวบ้านได้ ทำแล้วไม่เหนื่อย ไม่จนเพราะมีเรือนใจอยู่แล้ว โครงการก็ทำได้ ชาวบ้านก็อยู่สุขสบายคือหมดจากทุกข์ หนี้สินลดลง เป็นอาหารใจที่จะบริโภค พอเรามีปัญหา เราก็พยายามพิจารณาจะแก้ปัญหาดตรงไหนอะไรบ้าง มันก็แก้ได้ เพราะฉะนั้นกรรมฐานนี้เป็นเรื่องที่สำคัญมาก”

สงบนิ่งเพื่อสร้างสรรค์

หลวงพ่อนานวางตัวเป็นกัลยาณมิตรเสมอทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้ว่าจะได้รับการกล่าวร้ายว่าเป็น คอมมิวนิสต์ เป็นพระคริสต์ เป็นพระบ้า แต่ภายใต้จิตวิญญาณแห่งนักพัฒนาที่สร้างกัลยาณมิตรทุกภาคส่วน จึงไม่เคยคิดว่าผู้กล่าวร้ายเป็นศัตรู แต่ตระหนักเสมอว่า “ใช่หรือเปล่าที่เขาว่า” การกระทำที่ไม่หยุดยั้งต่อประโยชน์สุขของชาวบ้าน เป็นเวลามากกว่า ๔๐ ปี เป็นเครื่องพิสูจน์ความจริงเป็นที่ประจักษ์ ว่าเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และเป็นมรดกทางภูมิปัญญาสู่ชนรุ่นหลัง

จุดยืนที่ดำรงมั่น

การทำงานต้องตระหนักเสมอว่า ๑. ต้องพึ่งตนเองให้ได้ก่อน อย่าพึ่งนึกถึงการขอความช่วยเหลือจากคนอื่น ๒. ต้องทำให้มีผลงานแทนการพูดคุยโอ้อวดผู้อื่นผลงานเท่านั้นที่เป็นตัวชี้วัด ความพยายาม ความอดทน สติปัญญาสู่อุปสรรค

หลวงพ่อนานยึดปณิธานว่า สิ่งใดที่ทำไปแล้วสิ่งนั้นเกิดประโยชน์ต่อชาวบ้านจริงๆ และไม่ผิดศีลธรรมทางศาสนาแล้ว อาตมาจะได้รับอันตรายอย่างไรก็ช่างเถอะ แต่จะไม่ยอมถอยจนก้าวเดียว ศัจธรรมนี้เองที่มีในตัวอาตมา ทำแล้วยิ้มเลย ปัญหาที่ช่างเถอะ สบายที่สุดถ้ามี**คุณธรรมคือสังขะ ขันติ เสียสละ ขอให้ได้สละสติปัญญา**กำลังความคิดและทรัพย์ช่วยผู้อื่นก็พอใจแล้ว ชีวิตเราไม่มีค่าเลยสักนิดเดียว หลวงพ่อกล่าว

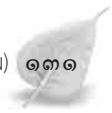
ย้าสอนชาวบ้านและพระเถรเสมอเพื่อสร้างสำนักให้มีจิตวิญญาณของการทำงานพัฒนา เพียรบำเพ็ญบารมี

เมื่อชาวบ้านสงบนิ่ง มีปัญญามองเห็นปัญหาของตนแล้วขั้นต่อมา หลวงพ่อنانได้ชักชวนให้ช่วยกันแก้ปัญหของหมู่บ้าน อันเป็นผลสะเทือนจากปัญหาธรรมชาติและการกระทำของบุคคลภายนอก คือทุกข์ที่บุคคลภายนอกหยิบยื่นให้ชาวบ้านทำสว่าง ด้วยการระดมกำลังชาวบ้าน วัตถุประสงค์หมู่บ้านให้อยู่ดีกินดีกันทั่วหน้า ด้วยการมองเห็นว่าหมู่บ้านจะสงบไม่ได้ถ้าชาวบ้านอึดคัดขัดสนขาดแคลนปัจจัยสี่ทั้งอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย ตามแนวคิดที่ว่า “ความอดอยาก ยากจน เจ็บป่วยและความล้มหลังของชาวบ้านคือสาเหตุแห่งการละทิ้งศีลธรรม”

(๒) ก่อสร้างถนนด้วยพลังพระภิกษุและชาวบ้าน

กิจกรรมและการพัฒนาที่สำคัญในระยะแรก ก่อสร้างถนนด้วยพลังพระภิกษุและชาวบ้านในปีพ.ศ.๒๕๐๖-๒๕๑๐ ทำถนนเข้าบ้านทำสว่าง เดิมมีแต่ทางเกวียนวิธการ ให้พระกับเถรทำกันเอง กลางคืนจุดตะเกียงทำกัน เพราะยังไม่มีไฟฟ้า ไม่บอกชาวบ้าน พอชาวบ้านรู้ก็พากันนำอาหารมาถวาย บอกกันต่อๆ พากันมาช่วย ปี พ.ศ.๒๕๑๔ ทางราชการจึงเข้ามาช่วย เหมือนเทวดามาโปรด ชาวบ้านทำสว่างได้ถนนยาว ๘ กิโลเมตร.ไปถึงตัวจังหวัดสุรินทร์ ผลคือ ถนนดีแต่สภาพเศรษฐกิจและชีวิตยากจนเหมือนเดิม **“อะไรคือเหตุแห่งทุกข์ของชาวบ้าน”**

ปี พ.ศ.๒๕๑๒ หลวงพ่อเกิดความสลดสังเวชในใจ ในฐานะเป็นผู้รองรับศาสนา คำสอนของพระพุทธเจ้า ธรรมะ คุณพระพุทฺธ คุณพระธรรม คุณพระสงฆ์ บิดามารดามีอยู่เต็มตัว แต่จะทำกับชาวบ้านเหมือนเดิม คือเทศน์ ได้กัณฑ์เทศน์ ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง ซึ่งขณะนั้นท่านเป็นประธานกลุ่มอบรมประชาชนประจำตำบลจึงจัดอบรม กำหนด ครูทั้งตำบล เสร็จประเมินผลดี แต่ทุกอย่างเหมือนเดิม ชาวบ้านเป็นหนี้สินในการทำนา

เพราะซื้อปุ๋ยจากพ่อค้าในราคาแพง ต่างคนต่างซื้อ ถูกเอาเปรียบจาก
นายทุน จึงริเริ่มตั้งกองทุนปุ๋ยเป็นกิจกรรมต่อไป

(๓) การจัดตั้งกองทุนปุ๋ย

พ.ศ.๒๕๑๗-๒๕๑๘ ได้จัดตั้งกองทุนปุ๋ยโดยประสานงานกับคุณหญิง
กนกและสมาคม ผู้บำเพ็ญประโยชน์แห่งประเทศไทย โดยความช่วยเหลือ
ของของสมาคม OISCA แห่งประเทศไทย-ญี่ปุ่น สร้างที่ทำการหน่วยฝึก
อบรมในด้านการเกษตรในที่ดินของวัดเนื้อที่ ๓๙ ไร่ ใช้เป็นศูนย์ปฏิบัติ
การทางสนาม

พ.ศ.๒๕๒๑ สภาพปัญหาหลวงพ่อนานเห็นว่าชาวบ้านมีการใช้สาร
เคมีมาก ทำให้ต้นทุนการผลิตสูง ชาวบ้านต้องกู้เงินมาซื้อปุ๋ย ต้องรีบขาย
ข้าวเอาเงินใช้หนี้ ราคาข้าวตกเพราะต่างคนรีบขายทำให้รายได้ไม่พอกับ
รายจ่ายในรอบปี ไม่มีทุนทำนาต่อต้องกู้เงินดอกเบี้ยแพงจึงร่วมกับชาวบ้าน
ระดมทุนประสานงานกับสมาคมซื้อปุ๋ยจาก อดท.ได้ในราคาถูก ชาวบ้าน
มีเงินไม่พอ จึงนำเงินวัดไปซื้อก่อน ผ่อนให้ภายหลัง ผล แก้ปัญหาได้
ระดับหนึ่ง แต่ไม่เป็นวิธีการแก้ปัญหานี้สินให้ชาวบ้านได้ ชาวบ้านบาง
ส่วนยังพึ่งตนเองไม่ได้ด้วย เหตุของการเป็นหนี้สินมานาน ดอกเบี้ยแพง
เช่นกู้เงินซื้อปุ๋ย ๓๐๐ บาทต้อง จ่ายดอกเบี้ยเป็นข้าว ๘-๑๐ ถัง เมื่อทำนา
ได้ต้องนำเงินหรือข้าวไปจ่ายดอกหมด

(๔) สหบาลข้าว สหบาลคน และการขยายผล

พ.ศ.๒๕๒๒-๒๕๒๓ ท่านได้เข้าอบรม “ปัญหาชุมชนและศาสนา จัด
โดย คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา (ศพพ.) ณ บ้านเซเวียง กรุงเทพฯ
และนำความรู้มาเผยแพร่ให้ชาวบ้านได้รับทราบตลอด พิจารณาเห็นว่า
ชาวบ้านทำนาไม่พอกินยังทำยิ่งจน ต้องกู้ยืมข้าวดอกเบี้ยสูง คือยืม ๒ ถัง
ต้องคืน ๓ ถัง ที่เดือดร้อนมากคือ คนฐานะดีเริ่มขยับฐานะหนี้ชาวบ้านที่
อยากจนมาก เกิดช่องว่างระหว่างชนชั้นทางสังคมของชาวท่าสว่างมากขึ้น

จึงคิดจะช่วยชาวบ้านให้พ้นทุกข์ หลวงพ่อนานได้ เสนอแนวคิดประยุกต์หลักการสหกรณ์เครดิตยูเนียนสู่ชาวบ้านท่าสว่าง

พ.ศ.๒๕๒๔ จัดตั้งสหบาลข้าวขึ้น ซึ่ง สห แปลว่า รวม บาลแปลว่า รักษา สหบาลข้าว แปลว่า การร่วมกันรักษาข้าวของตนเองให้เพิ่มพูนงอกงาม ในปีแรกมีคนเข้าร่วม ๑๒๘ हु้น

หลักวิธีการ

๑. จัดทำในรูปคณะกรรมการทำหน้าที่ควบคุมดูแล บริหารจัดการให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนหลวงพ่เป็นประธานที่ปรึกษา

๒. สมาชิกสมทบทุนค่าहु้นๆ ละ ๕ ถึง ชาวบ้าน ๑ คนสามารถถือहु้นได้คนละไม่เกิน ๓ हु้น ผู้กู้จ่ายดอกเบี้ย๑ ถึงเมื่อกู้ ๕ ถึง

๓. การระดมทุนใช้ประเพณี ก่อเจดีย์ข้าวเปลือกในเทศกาลเข้าพรรษา การบริจาคในงานบุญต่างๆ

๔. สร้างฉางเก็บข้าวไว้ในวัดโดย ศพพ.สนับสนุนงบประมาณไม่เสียดอกเบี้ย เป็นการสร้างแรงจูงใจให้ร่วมมือร่วมใจกันสร้าง

พอเริ่มโครงการได้ไม่นาน หลวงพ่อนานได้รับนิมนต์ไปดูงานการรวมกลุ่มช่วยเหลือผู้ยากจนที่ประเทศศรีลังกา เกาหลีใต้ ไต้หวัน เพื่อดูงานการจักตั้งกลุ่มเกษตรกร ต่อมา เดือนมีนาคม ไปดูงานที่ประเทศญี่ปุ่น ทำให้ได้นำความรู้มาประยุกต์ใช้ในการทำสหบาลข้าวและกลุ่มออมทรัพย์ในภายหลัง

สหบาลข้าว ดำเนินการภายใต้หลักพุทธธรรม คือ **การมีสังจะ ความจริงใจ ต่อกัน ความเมตตา กรุณา ช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาประยุกต์ใช้ ผลคือ ช่วยผ่อนคลายความเดือดร้อนของเพื่อนบ้าน ได้มีกิน มีใช้ ไม่ต้องกู้เงินดอกเบี้ยแพงจากพ่อค้า เป็นบุญที่ได้เห็นกันทุกปี โดยคนรวยมีฐานะต้องเสียสละไม่กู้ ถือเป็นการทำบุญแก่เพื่อนบ้านที่ยากจน พ.ศ.๒๕๒๘ สหบาลข้าวประสบความสำเร็จขยายผลรวดเร็วสมาชิกเพิ่มเป็น ๑๖๕ ราย ๓๘๔ हु้น ทุน ๑,๗๔๐ ถึง ไม่รวมดอกเบี่ยที่ได้จากการกู้ยืมและการทอด**

ผ้าป่าข้าวระดมทุน จากการดำเนินกิจกรรม หนี้สินชาวบ้านที่เคยมีมาก ค่อยๆ ลดลงและหมดในที่สุด และมีส่วนเกินจากดอกเบีย้เพิ่มเก็บออม นำไปส่งเสริมการจัดการสหบาลข้าวในหมู่บ้านอื่นได้อีก

หลวงพ่อบ้านเน้นเสมอว่า สหบาลข้าวนี้มีประโยชน์กับเราคือ ต้องการความเชื่อใจของชาวบ้านว่ามีความรักสามัคคีกันจริง ให้ความร่วมมือ ได้เรียนรู้คนในหมู่บ้านมีนิสัยใจคอเป็นอย่างไร ชาวบ้านรู้จักพลังแห่งความช่วยเหลือ คำจูงใจจนหมู่บ้านใกล้เคียงได้รับผลบุญ หันมาสนใจตั้งสหบาลข้าวกันมาก เพราะการพัฒนาหมู่บ้านไม่ใช่เน้นแค่การระดมทุน แต่ต้องสร้างความมั่นใจให้ แสดงความคิดเห็น เสนอความต้องการที่เป็นประโยชน์อย่างแท้จริงโดยใช้ความพยายามชักจูงให้ยินยอมพร้อมใจกันคือ โครงการเกิดขึ้นมาจากภายในชุมชนหรือคนในชุมชนเป็นเจ้าของ ไม่ใช่ถูกยัดเยียดมาจากความปรารถนาดีคนภายนอก ซึ่งไม่เข้าใจแก่นความเป็นจริงของชุมชน

(๕) การประยุกต์พุทธประเพณีเพื่อระดมทุนแก้ปัญหาชุมชน

ก. ออกเทศนาระดมทุน ในยุคแรกของการพัฒนาหลวงพ่อนาน ได้ออกเทศนาระดมทุนตามความเหมาะสมแก่ฐานะในงานต่างๆ เช่น งานมงคล งานบุญประเพณี ด้วยอาศัยที่เป็นเจ้าอาวาส เป็นพระนักเทศน์ นักอบรมกรรมฐานที่พอมือชื่อเสียงลูกศิษย์ลูกหามากพอควร และมองการณ์ไกลว่าหากช่วยชาวบ้านให้มีกินได้ ที่เหลือกินเขาก็จะเอามาทำบุญ สร้างวัดกันทีหลัง คือท่านเน้นเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจให้อยู่ดีกินดีก่อนสร้างถาวรวัตถุ แต่ไม่มีทุน จึงคิดว่าเมื่อท่านเป็นผู้นำก็ควรเป็นผู้เสียสละ ออกหาเงิน ด้วยการเทศน์ระดมทุน และปัจจัยที่โยมถวายในทุกงานท่านมอบให้ กองทุนเพื่อทำสหบาลข้าวและกิจกรรมพัฒนาอื่นๆ ของบ้าน ทำสว่างทั้งหมด

ข. การทอดผ้าป่าข้าว

พ.ศ.๒๕๒๕ ใช้วิธีทอดผ้าป่าข้าวเปลือก ได้ข้าวเปลือกและสิ่งของที่ชาวบ้านทำบุญมา จะตกเป็นสมบัติรวมของหมู่บ้าน นำไปสมทบกับสหบาลข้าวเพื่อเพิ่มปริมาณการกักขัง นำข้าวไปสมทบสหบาลข้าวหมู่บ้านอื่นที่ขาดแคลน การทอดผ้าป่าข้าวเปลือกมีถึงปัจจุบัน และได้ผลเป็นอย่างดี เป็นการนำประเพณีการทอดผ้าป่า ที่ได้ปัจจัยจากพุ่มถวายเป็นการทำบุญแบบใหม่คือ เป็นข้าว เงินและสิ่งของ แต่ของทั้งหมดจะตกเป็นของชาวบ้านเพื่อระดมทุนสนับสนุนสหบาลข้าว เพิ่มปริมาณข้าวให้ชาวบ้านได้กักขังเพิ่มขึ้น บางครั้งองค์กรพัฒนาเอกชนช่วยบอกบุญจากภายนอกและได้นำไปช่วยสหบาลข้าวในหมู่บ้านอื่นด้วย ลักษณะพิเศษของการทอดผ้าป่าข้าวคือ เป็นวิธีที่ชาวบ้านระดมทุนเพื่อช่วยเพื่อนบ้านและหมู่บ้านอื่นที่ขาดแคลนยากจนบนหลักธรรมแห่ง **ความเมตตากรุณาต่อกันและกัน** เมื่อหลุดพ้นจากความยากจนจะผูกพันรักสามัคคีปรองดองกัน

ค. การทำนาปรังกระชับมิตร

ทำนาปรังกระชับมิตรเริ่มจากพื้นฐานสหบาลคนจากหมู่บ้านต่างๆร่วมกันทำนาเกี่ยวข้าวทั้งหมดให้สหบาลข้าว เพื่อเพิ่มจำนวนข้าวให้พอกับการกักขัง ลดต้นทุนการผลิตโดยฟื้นฟูประเพณีการลงแขกเกี่ยวข้าว ดำนา แต่โบราณ มาประยุกต์ใช้ โดยขอพื้นที่ริมคลองชลประทานจากชาวบ้าน ๓-๔ ไร่ครอบครัว ชักชวนชาวบ้านมาช่วยกัน ห่อข้าวมากินเอง นำผลผลิตที่ได้สมทบสหบาลข้าวให้หมู่บ้านต่างๆ ดำเนินการบนหลักธรรมความเสียสละ แบ่งปันช่วยเหลือเกิดประโยชน์ตนและประโยชน์แก่ผู้อื่น สหบาลคนก็คือการรวมคน สำคัญที่สุดคือเปิดโอกาสให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมคิด ร่วมทำศึกษา เอกสารข้อมูลทั้งคู่ ชาวบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน เด็ก เยาวชน เขามารวมปรึกษากันเกิดเป็นสหบาลเป็นพลังในการพัฒนาที่ยั่งยืน

ง. **บุญเข้าพรรษา บุญวันพระ** หลวงพ่ออนันต์ได้รณรงค์ให้ชาวบ้านเลิกอบายมุข ถือศีล โดยเอาเงินที่เคยใช้ไปมาบริจาครวมทุน พัฒนา

หมู่บ้านเรียกว่า กองทุนสงเคราะห์ ซึ่งให้เห็นการออมวันละ ๑๐-๒๐ บาท ว่ามีค่ามาก อีก ๑๐ หรือ ๒๐ ปีเราก็จะมีเงินเป็นทุนมากไปเอง ผลทำให้ชาวบ้านเลิกเหล้าบุหรี่จำนวนมากแม้การระดมทุนเป็นเงินจะได้ไม่มากแต่การเลิกใช้เงินไปกับอบายมุขกลับช่วยให้หน้าเงินมาเป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัวเพิ่มขึ้น เป็นต้นทุกครั้งที่จัดหาทุนพัฒนา สิ่งที่แฝงไว้ในวิธีการของหลวงพ่อนาน คือการนำพลังแห่งความร่วมมือของชาวบ้านมาใช้ประโยชน์เพื่อหมู่บ้าน ด้วยการสอนให้ตระหนักถึงความเมตตา ปรานีระหว่างกันและหมู่บ้านใกล้เคียง

(๖) กลุ่มออมทรัพย์-กลุ่มร้านค้าสาธิตผลการขยายผล

พ.ศ.๒๕๒๗ จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาบ้านท่าสว่าง เพื่อให้เยาวชนและชาวบ้านมีเงินออมใช้ในครอบครัวและหมู่บ้าน ผลประสบความสำเร็จเป็นรูปธรรมอย่างมาก ก็ได้ขยายไปหมู่บ้านอื่น และในเครือข่ายพระสมาธิกลุ่มสหธรรมเพื่อการพัฒนา อีกทั้งขยายไปสู่วงกว้างทั้งในสุรินทร์ ศรีสะเกษ บุรีรัมย์

(๗) กลุ่มสหธรรมเพื่อการพัฒนาหรือกลุ่มเสขิยธรรม

กลุ่มสหธรรมเพื่อการพัฒนาหรือกลุ่มเสขิยธรรม เป็นการรวมกลุ่มพระนักพัฒนาของจังหวัดสุรินทร์ ๒๐ รูป เพื่อร่วมคิดแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชน แนวคิดปณิธาน : การตกผลึกทางความคิดขึ้นนำการพัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งนำโดยพลังสงฆ์บนรากฐานแห่งการอยู่ร่วมกัน เอื้ออาทร เมตตากรุณาต่อเพื่อนบ้าน และหล่อเลี้ยงจิตใจด้วยธรรมะ แนวทางการเข้าไปมีบทบาทพัฒนาสังคมของพระสงฆ์จะต้องดำเนินการต่อไป โดยอาศัยหลักพุทธธรรมเป็นแกนกลาง

ก่อตั้ง เมื่อวันที่ ๗ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๓๐ หลวงพ่อนานเป็นประธานกลุ่ม พระสำรวย คุรุณมูมิ พุทธศาสตร์บัณฑิตเป็นเลขา ปัจจุบันมีสมาชิ

ได้แก่พระภิกษุนักพัฒนา จ.สุรินทร์ ๒๒ รูป การสังเสวนาปัญหาสังคม พบว่า วัดอยู่ในหมู่บ้านแต่นับวันจะมีความเห็นห่างกับชาวบ้าน ความสัมพันธ์ ไน้มืดลงไป ในทางรูปแบบการปฏิบัติตามประเพณี มากกว่าที่พึงทางจิตใจ การชี้แนะธรรมะประสบความสำเร็จน้อยลง ขณะที่ความนิยมวัดถูกมากขึ้น เป็นการชักนำชาวบ้านให้เกิดความอยากมาก แต่ความสามารถในการชื้อน้อยลง เศรษฐกิจพัฒนาขยายตัวรวดเร็ว ปัญหาความเสื่อมในสังคมเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะชาวบ้านอีสานชนบท ต้องเผชิญปัญหาหนักหน่วงหนี้สินมาก ประสบภัยธรรมชาติ อดอยากทุกปี ที่ดิน ไร่นาไม่อุดมสมบูรณ์ การทำลายสภาพแวดล้อมธรรมชาติ นำความแห้งแล้งและขาดน้ำหนักหน่วงขึ้นเรื่อยๆ

วิธีการ

๑. พัฒนาวัตถุดิบ ควบคู่กับการพัฒนาจิตใจ นำบุญประเพณีมาปรับใช้ระดมทุนเพื่องานพัฒนา พื้นฟูสิ่งดีงามในอดีตที่คนสมัยใหม่มองข้ามมาใช้ประโยชน์

๒. ประชุมพบปะแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ศึกษาดูงาน เยี่ยมเยียน พี่พวาระยะยาว ติดตามความก้าวหน้าสรุปทเรียนนำขยายผล

๓. สร้างชุมชนธรรมะแต่ละหมู่บ้าน (หมู่บ้านธรรมะ) เพื่อยกระดับจิตใจ มีความคิดสร้างสรรค์ ลดละการถือตนเป็นใหญ่ รับผิดชอบหน้าที่ ซื่อสัตย์สุจริตในการทำงาน โดยผู้นำต้องสร้างความศรัทธา ปฏิบัติธรรม จนเป็นที่ยอมรับก่อน ให้ความสำคัญต่อกการพัฒนาบุคลากร เรียกว่า **สร้างสหบาลคน**

เมื่อมีกลุ่มพระสงฆ์ที่สนใจงานพัฒนาชุมชนร่วมกันแล้ว ถือว่าเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ขยายวงกว้างและขยายแนวคิดงานพัฒนา ในระยะนี้หลวงพ่อนานจะขยับงานพัฒนาทั้งในส่วนของกลุ่มในฐานะเป็นประธานกลุ่ม ภายใต้ปรัชญากลุ่ม คือ “สังคม เศรษฐกิจ จิตใจ นำพาไปสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน” กิจกรรมหลักที่ดำเนินการ คือ ๑. การขยายเครือข่าย

สหบาลข้าว ๒. การขยายเครือข่ายการออมทรัพย์ ๓. การขยายเครือข่ายร้านค้าสวัสดิ์ ๔. การขยายเครือข่ายเวทีสหธรรม ๕. การขยายเครือข่ายเยาวชนสัมพันธ์ ๖. การจัดโครงการสัปดาห์ปฏิบัติธรรม ๗. การจัดโครงการบวชภาคฤดูร้อน ๘. การเทศน์มหาชาติสามัคคี ๙. การเยี่ยมเยียนให้กำลังใจและเครือข่ายชุมชน ๑๐. การศึกษาดูงานนอกสถานที่ ทั้งในพื้นที่พระสมาชิกกลุ่มและพื้นที่อื่นๆ ทั้งในจังหวัดสุรินทร์และต่างจังหวัดอีกด้วย

กลุ่มสหธรรมเพื่อการพัฒนา นับเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์นักพัฒนาจังหวัดสุรินทร์ ด้วยบทบาทการพัฒนาอย่างต่อเนื่องของหลวงพ่อนาน จึงเป็นที่ยอมรับในวงการนักวิชาการ นักการพัฒนาในส่วนภาครัฐ ภาคเอกชนและพระสงฆ์นักพัฒนา ทั้งในระดับภาคและระดับประเทศ จึงได้รับหน้าที่เป็นประธานกลุ่มพระสงฆ์นักพัฒนาในชื่อว่า “กลุ่มเสขิยธรรม” ในบรรดาพระภิกษุในกลุ่มสหธรรมเพื่อการพัฒนา มีพระภิกษุนักพัฒนาที่ คุณธรรมและชื่อเสียงโด่งดัง เป็นที่เคารพยกย่องของชาวสุรินทร์หลายรูป

ภาระหน้าที่เบื้องต้นคือการสร้างความเข้มแข็งภายในกลุ่ม จัดโครงสร้างความสัมพันธ์ และเสริมความรู้ให้แน่นแฟ้น เพื่อให้สามารถนำพาชาวบ้านพัฒนาได้อย่างแท้จริง พระสงฆ์ ๒๒ รูป เปรียบเสมือนแสงธรรมซึ่งสว่าง นำสุรินทร์ไปสู่การพัฒนา ด้วยความเอาใจจริงเอาใจของฝ่ายสงฆ์ที่มีจิตสำนึก เรื่องกลุ่มสหธรรมเพื่อพัฒนานี้เมื่อกระจายออกไป พระสงฆ์หลายรูปในจังหวัดให้ความสนใจ ปวารณาอยากเข้าร่วมด้วย

หลวงพ่อนานไม่ปฏิเสธ หากแต่บอกให้รอไว้ก่อน จนกว่าจะปรับฐานของกลุ่มให้เข้มแข็ง สามารถรองรับกับงานและขยายงานได้ การจะนำพาชาวบ้านไปสู่สร้างชุมชนธรรมะ หมู่บ้านธรรมะอันยกระดับจิตใจบุคคลให้สูงขึ้น มีความคิดสร้างสรรค์สังคม ลดละการถือตนเป็นใหญ่ รับผิดชอบ ต่อหน้าที่ และซื่อสัตย์สุจริตในการทำงาน เป้าหมายของการพัฒนาคุณสมบัติของชาวบ้านเช่นนี้ ผู้นำต้องสร้างความศรัทธา ปฏิบัติธรรมจนเป็นที่ยอมรับทั่วไป

สหบาลคนเป็นกำลังสำคัญของการพัฒนาหมู่บ้าน เมื่อสหบาลคนพร้อมแล้ว กลุ่มสหธรรมเพื่อการพัฒนา ก็จะร่วมกับชาวบ้านดั่งกงล้อธรรมไปสู่การสร้างชุมชนที่อยู่ดีกินดีคงไม่ยากนัก ดังนั้น กลุ่มสหธรรม จึงให้ความสำคัญไปที่ตัวบุคคลากรในแต่ละหมู่บ้าน พระสงฆ์แต่ละรูปปรับไปจัดตั้งกลุ่มฆราวาสขึ้นมา โดยมุ่งไปที่เยาวชนเป็นอันดับแรก เพื่อฝึกอบรม ให้ความรู้ และแนวทางการปฏิบัติด้านศีลธรรม มองเห็นความสำคัญของการพัฒนาหมู่บ้าน พัฒนาตนเอง รู้จักร่วมกลุ่มและเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์กับผู้อื่น เพื่อนำไปปฏิบัติได้ จากนั้นพระสมาชิกก็ได้คัดเลือกเยาวชน หมู่บ้านละ ๕ คน ที่มีคุณสมบัติดี รวมทั้งหมด ๑๐๐ คน เข้าค่ายสหธรรมที่วัดสามัคคี การอบรมเปิดขึ้นในวันที่ ๘-๑๑ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๓๐ หลวงพ่อนานได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการรายงานต่อที่ประชุมว่า

๑. เพื่ออบรมเยาวชนในกลุ่มเป้าหมาย ให้เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชน
๒. เพื่อส่งเสริมการจัดกิจกรรมของเยาวชนในกลุ่มเป้าหมายโดยส่งเสริมในด้านความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับศีลธรรมและงานพัฒนา
๓. เพื่อกระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่มของเยาวชนในกลุ่มเป้าหมายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน
๔. เพื่อสร้างความสำคัญและเครือข่าย ระหว่างพระสมาชิกและเยาวชนที่พระสมาชิกสนับสนุน อันจะนำไปสู่การหนุนช่วยและพึ่งพากันได้ในระยะยาว

(๘) การจัดตั้งโรงเรียนปริยัติธรรม

พ.ศ.๒๕๒๒ เปิดโรงเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนธรรมและบาลี โดยนิมนต์พระมาเป็นครูสอนให้ เนื่องจากมองเห็นความสำคัญของการศึกษาเล่าเรียน ชาวบ้านซึ่งมีโอกาสน้อยต้องอาศัยเรียนในวัดเป็นส่วนใหญ่ ส่วนการเรียนปริยัติสามัญ ท่านได้จัดการรับ-ส่ง พระภิกษุสามเณรให้ไปเรียน

ในตัวเมืองสุรินทร์ ทั้งในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา และให้ทุนสนับสนุน การศึกษาให้เรียนในชั้นที่สูงขึ้นอีกทั้งในประเทศและต่างประเทศจนถึงปัจจุบัน พร้อมส่งเสริมการเรียนธรรมศึกษา ปลูกฝังค่านิยมที่งดงามแก่เด็กและเยาวชน ทั้งการเรียนเพื่อปรับประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและนำไปสออบธรรมสนามหลวง

(๕) การทำปุ๋ยเกษตรอินทรีย์และข้าวปลอดสารพิษ เลื่องลือถึงต่างประเทศ

พ.ศ.๒๕๓๓-๒๕๓๔ ได้เริ่มโครงการปลูกข้าวปลอดสารพิษ เพื่อเป็นหนทางตัดวงจรหนี้สินของเกษตรกรผู้ทำนาที่เป็นหนี้เพราะการซื้อปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช ทำให้สิ่งแวดล้อมเป็นพิษกระทบถึงสุขภาพคนและสัตว์ ผลผลิตได้แปรรูปเป็นข้าวสารส่งออก ไปยังตลาด O S3 สวิตเซอร์แลนด์ เยอรมัน ฝรั่งเศส การทำงานช่วงนี้มีกัลยาณมิตรสนับสนุนคือองค์กรสนับสนุน คณะกรรมการศาสนาเพื่อพัฒนาสุรินทร์, โครงการส่งเสริมประสิทธิภาพเกษตรกร, สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น, ชุมชนท่าสว่างและชาวบ้านร่วมมือกันทำปุ๋ยเกษตรอินทรีย์ เป็นเกษตรที่ไม่ทำลายธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และแม่โพสพ ทำให้มีสติในการผลิต ซึ่งดำเนินการมาเกือบ ๓๐ ปีจนจังหวัดสุรินทร์เป็นแหล่งผลิตข้าวหอมมะลิที่ใหญ่ที่สุดในประเทศแห่งหนึ่ง และมีการจัดงาน เมล็ดพันธุ์พื้นบ้านของเครือข่ายเกษตรทางเลือกของจังหวัดทุกปีและหลวงพ่อนานจะมาพบชาวบ้าน เพื่อปาฐกถาธรรม ชี้้นำให้การผลิตข้าวและพืชที่ใช้หลักธรรม ตั้งแต่ขั้นศีลคือให้มีสติระลึกว่าจะทำอะไร มีสมาธิในขั้นต้นถึงละเอียดในการทำนา เช่น การไถคือศีล ไถพรวน ไถครานคือสมาธิ หากเราทำด้วยจิตที่เป็นกุศลครบทุกขั้นตอนข้าวก็เจริญงอกงามเพราะไม่มีวัชพืชเหมือนใจที่ต้องมีศีล สมาธิขัดกิเลสจึงเกิดปัญญา ทำด้วยความไม่เห็นแก่ตัว ใจก็งอกงาม เป็นต้น นับเป็นการประยุกต์ใช้พุทธธรรมในขั้นสูงที่ได้

สร้างให้แก่ชาวบ้านมานาน เมื่อใจเป็นบุญ ศรัทธาตั้งมั่นการพัฒนา ก็สำเร็จด้วยดี

(๑๐) มูลนิธิพิพิธประชานาถ: บทบาทการพัฒนา

ขยายเครือข่ายงานพัฒนา : จัดตั้งองค์กรการพัฒนาให้เป็น
นิติบุคคล เป็นองค์กรการกุศล สาธารณประโยชน์ ร่วมกับเพื่อนพระ
สมาชิกสหธรรมการพัฒนาศาสนา ดังนี้

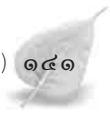
พ.ศ.๒๕๓๒ เมื่ออายุครบ ๕ รอบ ๖๐ ปี จากแนวความคิดการทำบุญอายุ
เสริมศิริมงคลจัดแสดงมุทิตาจิต ทอดผ้าป่าระดมทุนการพัฒนา รายได้
ทั้งหมด ท่านได้ประชุมกับพระสมาชิกและเครือข่ายองค์กรพัฒนา จัดตั้ง
ให้เป็นองค์กรนิติบุคคลในรูปแบบมูลนิธิ มติที่ประชุม เห็นชอบ ถวายเป็น
เกียรติสูงสุดแด่หลวงพ่อนาน ชื่อว่า **มูลนิธิพิพิธประชานาถ**

(๑๑) โรงสีรวมชุมชน

พ.ศ.๒๕๓๗ พระครูพิพิธประชานาถ(หลวงพ่อนาน) เห็นว่าการผลิต
ข้าวปลอดสารพิษของสมาชิกเกษตร ขาดแหล่งแปรรูปผลผลิต จึงประชุม
ร่วมกับเพื่อนสมาชิกกลุ่มสหธรรมเพื่อการพัฒนา คณะกรรมการมูลนิธิ
องค์กรเครือข่าย จัดตั้งโรงสีข้าวรวม ที่ประชุมอนุมัติจัดตั้ง โรงสีรวมชุมชน
เพื่อแปรรูปผลผลิตและจัดตั้ง สวนเกษตรหลวงพ่อนาน ณ บ้านโคกมะกะ
ท่าสว่าง จ.สุรินทร์

วิเคราะห์การประยุกต์ใช้พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

หลักพุทธธรรมที่พระครูพิพิธประชานาถ (หลวงพ่อนาน) นำมา
ประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนก็เพื่อให้ผสมกลมกลืนกันอย่าง
เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หลักธรรมก็เพื่อจะมุ่งเป้าหมายไปที่ความเป็นคน
มีจิตใจดี มีสำนึกและความรับผิดชอบแก่การทำงานและหน้าที่และคุณธรรม

จึงเป็นพื้นฐานในการพัฒนาทางวัตถุให้มั่นคง ส่วนหลักของการพัฒนาชุมชนก็มุ่งเป้าหมายไปที่การพึ่งตนเอง การทำหน้าที่ การให้ชุมชนมีส่วนร่วมของกิจกรรมชุมชน การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และมีความต่อเนื่องไปของงาน เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงและยั่งยืนต่อชุมชน ย่อมบรรลุเป้าหมายได้อย่างรวดเร็วและมั่นคง

หลักอิทธิบาท ๔

หลักอิทธิบาท ๔ ประการ แปลว่า บาทฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึง สิ่งซึ่งมีคุณธรรม เครื่องให้ลู่ถึงความสำเร็จที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ ด้วยสิ่งที่เรียกว่าอิทธิบาท ซึ่งได้แก่ **ฉันทะ** คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำการสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป **วิริยะ** คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง **จิตตะ** คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งทำและทำด้วยความคิดเอาจิตฝึกใฝ่ ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป **วิมังสา** คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น การวางแผน วัตถุประสงค์ วิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น

ธรรม ๔ อย่างนี้ ย่อมเนื่องกัน แต่ละอย่างๆ มีหน้าที่เฉพาะตน เป็นธรรมแห่งความสำเร็จ เป็นธรรมที่สนับสนุนให้การทำงานทุกอย่างสำเร็จ เพราะฉันทะ จะทำให้เราเกิดความต้องการที่จะทำงานอยู่เสมอและปรารถนาที่จะให้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป วิริยะ จะทำให้คนเราลงมือทำงานด้วยความพยายามอย่างต่อเนื่อง จิตตะ จะทำให้คนเราซึ่งกำลังลงมือทำงานอยู่มีจิตมุ่งมั่นไม่เลื่อนลอยไม่ฟุ้งซ่าน วิมังสา จะทำให้คนเรารอบคอบ รู้จักรักใคร่ครวญหาเหตุผลและวิธีต่างๆ ในการทำงาน

ธรรม ๔ อย่างนี้ ของพระครูพิพิธประชานาถ (หลวงพ่อนาน) นำมาใช้เป็นหลักในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยการส่งเสริมให้ชาวบ้านทำ

กิจกรรมการพัฒนา เช่น สหบาลข้าว สหบาลคน การสร้างถนน การปฏิบัติธรรม การทำเกษตรอินทรีย์ เกษตรกรรมธรรมชาติ เพื่อแก้ปัญหาความยากจน ในครอบครัว ชุมชน ทำให้เขาพึ่งพาตนเองได้ สรุปได้ดังนี้

๑. นำมาเป็นฐานในการทำงานร่วมกัน

๒. นำมาเป็นหลักยึดในการทำงานของตนเองและส่วนรวม

เช่น การทำถนน การช่วยกันระดมทุนตั้งสหบาลข้าว การปรับที่นาทำนาปรังกระชับมิตร บางครั้งต้องเดินไปเอง หุงข้าวไปกินเอง ท่านได้ส่งเสริมให้ชาวบ้านทำเกษตรกรรมผสมผสาน เกษตรกรรมธรรมชาติ เพื่อปลูกข้าวหอมมะลิปลอดสารพิษ โดยใช้หลักอิทธิบาท ๔ มาเป็นฐานในการทำงานการเกษตรและกิจกรรมอื่นๆ คือ ทุกคนจะต้องมีจิตสำนึก มีความรักธรรมชาติ เพื่อให้สำเร็จ มีความซื่อสัตย์สุจริตและไม่ฝักใฝ่อบายมุข เป็นผู้มีความขยัน มานะมีความคิดในการพึ่งตนเอง และเป็นผู้บำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวมอย่างสม่ำเสมอ

จากหลักอิทธิบาท ๔ ประการข้างต้น ของพระครูพิพิธประชานาถ (หลวงพ่อนาน) ท่านได้นำเอามาเป็นหลักเพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านทำการพัฒนาทุนในรูปแบบต่างๆ เช่น สหบาลข้าว กลุ่มออมทรัพย์ เกษตรอินทรีย์ ฯลฯ เป็นต้น โดยเฉพาะการทำให้เขาสามารถพึ่งตนเองได้ เพราะเป็นธรรมชาติสอดคล้องกับการทำงาน ผลจากการที่ชาวบ้านดำเนินตามหลักธรรม ทำให้ท่านเป็นที่พึ่งของชาวบ้าน เพราะชาวบ้านเมื่อนำหลักธรรมมาปฏิบัติแล้วสามารถที่จะอุ้มชูตัวเองได้ มีความเป็นอยู่อย่างไม่เดือดร้อน มีกิน พอใจ มีความสุขจากการทำงาน มีอาหารกินพอเพียง ทำให้ครอบครัวมีความสุขสงบเป็นปกติสุขที่พ้นจากหนี้สิน และยังแบ่งปันช่วยเหลือกันได้อีก

หลักสังคหวัตถุ ๔

หลักสังคหวัตถุ ๔ นี้ คือธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี หลักการสงเคราะห์ คือ ๑. ทาน คือ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเสียสละ การแบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน ๒. ปิยวาจา คือคำกล่าวสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่နှစ်ถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมตาม ๓. อัตถจริยา คือ การชวนชวยช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม ๔. สมานัตตตา คือ การทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติเสมอกันในชนทั้งหลายและเสมอในสุขทุกข์โดยร่วมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตัวเหมาะสมกับฐานะ ภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมถูกต้องตามธรรมและกรณี

ธรรม ๔ อย่างนี้ พระครูพิพิธประชานาถ (หลวงพ่อนาน) นำมาใช้เป็นหลักในการทำงานพัฒนาชุมชนพอสรุปได้ดังนี้ ๑. นำมาเป็นฐานในการทำงาน ๒. นำมาเป็นหลักยึดในการทำงาน เช่น การส่งเสริม การจัดตั้งกองทุนปฎิ สหบาลข้าว สหบาลคนและการขยายผลการประยุกต์พุทธประเพณีเพื่อระดมทุนแก้ปัญหาชุมชน กลุ่มออมทรัพย์-กลุ่มร้านค้าสาธิตแลการขยาย การทำปุ๋ยเกษตรอินทรีย์และข้าวปลอดสารพิษเลี้ยงสัตว์ถึงต่างประเทศ กลุ่มสหธรรมเพื่อการพัฒนาหรือกลุ่มเสขิยธรรม การสร้างศาสนสถาน การจัดตั้งมูลนิธิพิพิธประชานาถ ระบบการทำงานเกษตรอินทรีย์ เพื่อใช้แก้ปัญหาความยากจน และปัญหาหนี้สิน ไม่ใช่ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลงเทคโนโลยีสมัยใหม่ แต่ดูแลผลผลิตให้เป็นไปตามธรรมชาติ ซึ่งเน้นการไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ความสมดุลทางธรรมชาติและสมดุลในชีวิตประจำวันกลับคืนมา ท่านส่งเสริมให้ชาวบ้านทำสว่างและหมู่บ้านใกล้เคียงได้ทำตาม โดยพิจารณาความเกี่ยวข้องของนำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวันอย่างมาก อย่างน้อยผู้เป็นสมาชิกต้องมี

ธรรมะ คือ สังคหวัตถุ ๔ คือ ทาน ปิยวาจา อุตถจริยา สมานัตตตา คือ ต้องมีความเอื้อเฟื้อต่อกัน มีความสมานสามัคคี ขวนขวายในกิจการงานของตน

ผลของการนำหลักธรรมข้างต้นมาใช้ในการพัฒนาชุมชนของพระครูพิพิธประชานาถ(หลวงพ่อนาน) ทำให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน สรุปได้ดังนี้

๑. สร้างความผาสุกแก่ชาวบ้านส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนให้คล่องตัว
๒. สร้างความเอื้อเอื้อไม่ตรีจิต กระชับมนุษยสัมพันธ์
๓. อนุรักษ์วัฒนธรรม เพิ่มเกียรติคุณแก่ตนเอง
๔. เป็นตัวอย่างที่ดี นำเคารพและสรรเสริญ

หลักทิวฐธัมมิกัตถนิกธรรม ๔

หลักทิวฐธัมมิกัตถนิกธรรม ๔ ประการ คือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบันคุณธรรมที่เป็นเครื่องให้บรรลุถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ เพราะเป็นหลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น ที่เรียกว่า ทิวฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม ซึ่งมีอธิบายดังนี้ **อุฏฐานสัมปทา** ได้แก่ ความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงานประกอบมีความสุจริต ชำนาญรู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตราหาอุปายวิธีสามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดีถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในการประกอบภารกิจการอาชีพ เครื่องเลี้ยงชีวิตที่สุจริต ดึงาม ยึดหลักธรรมคือความเพียร (วิริยะ) แปลว่า บุคคล...ขยันหมั่นเพียร ย่อมมหาทรัพย์ได้ **อารักขสัมปทา** ได้แก่ การรักษาคุ้มครองทรัพย์สมบัติที่หามาได้และการงานที่ตนได้กระทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร เพื่อไม่ให้เป็นอันตราย **กัลยาณมิตตตา** ได้แก่ การคบมิตร การเสวนากับบัณฑิตหรือบุคคลที่มีศีล คุณธรรม จริยธรรม **สมชีวิตา** ได้แก่ การใช้ชีวิตอย่างเหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายรับ-รายจ่าย ให้เหมาะสมกับฐานะตนเอง รู้จักควบคุมตนเองไม่ให้ดิ้นรนใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย รู้จักประหยัดอดออม ให้รายรับเหนือรายจ่าย

ธรรม ๔ อย่างนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า หัวใจเศรษฐี หากบุคคลใดนำมาปฏิบัติตามอย่างสม่ำเสมอ ก็จะทำให้ชีวิตของบุคคลนั้นราบรื่นและประสบกับความสุข ความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตการทำงานได้อย่างดี ดังสรุปว่า “ขยันหา รักษาดี มีกัลยาณมิตร เลี้ยงชีวิตพอเพียง” พระครูพิพิธประชานาถ (หลวงพ่อนาน) ได้นำหลักธรรมทั้ง ๔ มาปฏิบัติอย่างเคร่งครัด จนทำให้การเกษตรประณีตสำเร็จ ฐานะมั่นคง

ธรรม ๔ อย่างนี้ พระครูพิพิธประชานาถ (หลวงพ่อนาน) ได้นำมาใช้เป็นหลักในการทำงานพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เพราะเป็นหลักธรรมที่สามารถส่งเสริมให้ชาวบ้านพึ่งพาตนเอง เป็นอยู่อย่างพอเพียงแก้ไขความยากจน หนี้สินได้ สรุปได้ดังนี้ ๑. นำมาเป็นฐานในการทำงาน ๒. นำมาเป็นหลักยึดในการทำงาน ๓. นำมาเป็นหลักในการพัฒนาตนเองและส่งเสริมอาชีพให้แก่ชุมชน เช่น ในเรื่องของการออม คือการรักษา ไม่ว่าจะเป็นการ ออมน้ำ ออมดิน ออมทรัพย์ ซึ่งท่านกล่าวว่า การออมสิ่งต่างๆ จะต้องมีความหมั่น ขยัน อดทน เพื่อที่จะรักษาไว้ให้ได้ใช้ประโยชน์นานๆ โดยเฉพาะการออมทรัพย์ที่เป็นปัจจัยสำคัญในการทำงานดำรงชีพ เราจะต้องใช้จ่ายให้พอเหมาะแก่ฐานะ ไม่ดิ้นรนให้เกินตนเอง ห้ามใจให้ได้ แล้วก็ใช้ตัวเองให้เป็น มีความสันโดษอยู่พอเพียง รู้จักสิ่งที่เหมาะสมแก่พื้นที่ เช่น การปลูกพืชจะต้องรู้ว่าพืชไหนเหมาะแก่การปลูกในที่ของตนเอง เพื่อให้ได้ประโยชน์มากกว่าเสียทรัพย์ ทำงานตามที่ตนเองมีความรู้ไม่ทำงานเกินความรู้ของตนเอง รู้สิ่งที่เหมาะสมกับสถานที่ วัฒนธรรม และปัญญาของตนเองไม่นำสิ่งที่ไม่เหมาะสมกับพื้นที่มาปลูก เพราะจะทำให้ไม่ได้ประโยชน์ แต่ควรจะนำพืชที่เหมาะสมกับพื้นที่มาปลูกเพื่อให้ได้ประโยชน์

จากหลักธรรมข้างต้นที่พระครูพิพิธประชานาถ (หลวงพ่อนาน) นำมาเป็นหลักในการทำงานพัฒนาส่งเสริมอาชีพให้กับชุมชน เพื่อให้เขาสามารถดำเนินชีพของตนเองแบบพอเพียง ใช้สอยทรัพย์ที่หามาได้อย่างประหยัด บริโภคอาหารแต่พอเพียง ใช้ชีวิตที่เรียบง่าย ดังคำกล่าวที่ว่า กิน

เพื่ออยู่ ไม่ใช่อยู่เพื่อกิน จึงทำให้ชีวิตพบศานติสุข แม้แต่ในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าก็ทรงสอนให้สาวกรู้จักประมาณในการบริโภคโดยใช้ปัญญาเป็นเครื่องกำหนดในการบริโภค เพราะการบริโภคไม่ใช่เพื่อเล่น เพื่อมัวเมา เพื่อประดับ เพื่อตกแต่ง แต่เป็นการบริโภคเพื่อยังอัตภาพให้ดำรงอยู่ได้เท่านั้น

หลักการบริหารนิยธรรม ๗

จากหลักธรรมทั้ง ๗ ประการข้างต้น พระครูพิพิธประชานาถ (หลวงพ่อนาน) ได้นำมาใช้ในการดำเนินการในโครงการต่างๆ อยู่ ๒ ข้อ คือ

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ ได้แก่ การพบปะปรึกษากิจการงานในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น กิจการโครงการการจัดตั้งกองทุนปฎิสังขนาถ ชาว สหบาลคนและการขยายผลการประยุกต์พุทธประเพณีเพื่อระดมทุนแก้ปัญหาชุมชน กลุ่มออมทรัพย์-กลุ่มร้านค้าสาธิตและการขยาย การทำปฎิสังขนาถอินทรีย์และชาวปลอดสารพิษเลื่องลือถึงต่างประเทศ กลุ่มสหธรรมเพื่อการพัฒนาหรือกลุ่มเสขนิยธรรม การสร้างศาสนสถาน การจัดตั้งมูลนิธิพิพิธประชานาถ ท่านจะเน้นให้ทุกคนมีส่วนร่วม รู้ข้อมูล เป็นเจ้าของร่วมกัน

๒. พรว้อมเพรียงกันประชุม ได้แก่ การพรว้อมเพรียงกันเข้าประชุม เลิกประชุม ทำกิจกรรมต่างๆ ที่พึงทำร่วมกัน

หลักการบริหารธรรมนี้เป็นหลักธรรมที่พระครูพิพิธประชานาถ (หลวงพ่อนาน) นำมาป้องกันความเสื่อมเพราะเป็นธรรมที่ไม่ก่อให้เกิดความเสื่อมเป็นธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะเป็นธรรมที่นำไปสู่ความเจริญ หากหน่วยงานใดสามารถนำหลักการบริหารนิยธรรมมาใช้องค์กรของตนแล้วก็สามารถนำพาองค์กรให้พบเห็นความเจริญอย่างมั่นคงได้

ธรรม ๒ อย่างนี้ ใช้เป็นหลักในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในด้านการจัดองค์กร เพื่อที่จะทำให้ชาวบ้านพึ่งพาตนเองได้ มีความสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นอยู่อย่างพอเพียง สามารถแก้ปัญหาความอดอยากในครอบครัวได้ สรุปได้ดังนี้

๑. นำมาเป็นแนวทางในการบริหาร
๒. นำมาเป็นหลักยึดในการทำงาน
๓. นำมาเป็นกฎในการประชุม

เช่นในการประชุมแต่ละครั้งจะต้องมีความพร้อมเพรียงกันเพื่อสร้างพลังในแก้ปัญหาชุมชนโดยท่านจะเข้าร่วมประชุมกับชาวบ้านที่เป็นสมาชิกโครงการต่างๆ ทุกครั้ง โดยเปลี่ยนสถานที่ประชุมไปตามจุดต่างๆ ตามที่ทางคณะกรรมการได้กำหนดไว้ โดยที่ท่านเองได้เข้าเป็นที่ปรึกษาหรือเป็นประธานในการประชุม โดยนำหลักอภิธานิยธรรมมาใช้เพื่อความพร้อมเพรียงกันและหาหนทางแก้ไขปัญหาต่างๆ รวมกัน จนปัจจุบันนี้สมาชิกมีการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมเรียนรู้ในสิ่งใหม่ๆ ในเทคนิคและวิธีการทำงานที่มีผลต่อการปฏิบัติกิจกรรมให้เชื่อมโยงกับทุกกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องกับสถานที่ ปัญหา และความต้องการของชาวบ้านได้อย่างลงตัว นำไปสู่การดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างไม่ขัดเขินในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในกระแสแห่งโลกาภิวัตน์ โดยให้ชาวบ้านยึดหลักการปฏิบัติตัวให้อยู่ในวิถีธรรม วิถีถิ่น พออยู่ พอกิน พอเพียง แบ่งปัน ผูกพัน คน น้ำ ป่า คือพัฒนาคน เศรษฐกิจและธรรมชาติ

หลักฆราวาสธรรม ๔

จากหลักธรรมทั้ง ๔ ประการ ข้างต้น เป็นหลักธรรมสำหรับการครองเรือน หรือการใช้ชีวิตของคฤหัสถ์ พระครูพิพิธประชานาถได้นำมาใช้ในชีวิตของตนเอง **สังขะ** ได้แก่ การตั้งมั่นในสังขะ ทำจริง พุดจริง ในสิ่งที่ตั้งเป้าหมายเอาไว้จะทำอะไรก็ทำให้เสร็จ จนเป็นที่เชื่อถือและไว้วางใจ

ของบุคคลต่างๆ **ทมะ** การรู้จักบังคับควบคุมอารมณ์ ช่มใจระงับความรู้สึกต่อเหตุบกพร่องของกันและกัน รู้จักฝึกฝนปรับปรุงตน แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับนิสัยและอัธยาศัยให้กลมกลืนประสานเข้ากันได้ ไม่เป็นคนถือด้านเอาแต่ใจและอารมณ์ของตนเอง **ขันติ** ได้แก่ ความอดทน มุ่งมั่นทำหน้าที่การงานของตนเองด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็งไม่หวั่นไหว มั่นคงในสิ่งที่ทำ ไม่ย่อท้ออยู่อุปสรรคที่เกิดขึ้น **จาคะ** ความเสียสละ ความเผื่อแผ่ แบ่งปันตลอดถึงความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกันชีวิตบุคคลที่จะมีความสุข จะต้องรู้จักความเป็นผู้ให้ด้วย มิใช่คอยจ้องจะเป็นผู้รับเอาฝ่ายเดียว

ธรรม ๔ ประการนี้ ท่านนำมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านนำมาใช้เป็นหลักในการแก้ปัญหาความอดอยากในครอบครัว โดยการทำการเกษตรกรรมผสมผสาน เกษตรกรรมธรรมชาติ คือนาเป็นหลักในการทำงาน สรุปได้ดังนี้

๑. นำมาเป็นหลักยึดในการทำงาน
๒. นำมาเป็นแนวทางในการส่งเสริมพัฒนากิจกรรมและอาชีพให้แก่ชุมชน
๓. นำมาเป็นหลักปฏิบัติในกลุ่มสมาชิก

เช่น ในการระดมทุน การกู้ยืมข้าว อาศัย สัจจะ ความจริงใจ การเสียสละเป็นหลักโดยไม่ต้องมีผู้ตรวจสอบ ปลูกต้นไม้ เราจะต้องใส่ใจดูแลรักษา ไม่ทำลายดินสัตว์ด้วยการใช้สารเคมี เพื่อไม่ให้เกิดอันตราย เพื่อการงานจะได้ผลผลิตที่ปลอดภัยแก่ผู้บริโภคและมีรสชาติที่ดี ตามที่เราหวัง ถ้าเราไม่ใส่ใจในการงานที่ทำ ผลที่ออกมาก็ไม่สมบูรณ์ ท่านยังกล่าวว่า ไม่ว่ามนุษย์ สัตว์หรือต้นไม้ ทุกอย่างก็ต้องการเอาใจใส่ดูแลเสมอ เราจะต้องมีความอดทน เสียสละเวลาเพื่องานที่เราได้ทำ ต้องมีความตั้งใจว่าจะต้องทำให้ได้ผลมากที่สุด เราก็ต้องทำจริง ดูแลเอาใจใส่อย่างจริงจัง

หลักพรหมวิหารธรรม ๔

หลักพรหมวิหารธรรม ๔ อย่างนี้ ย่อมเนื่องกัน แต่ละอย่างๆ มีหน้าที่เฉพาะตน เป็นธรรมแห่งความสำเร็จ เป็นธรรมที่สนับสนุนให้การทำงานทุกอย่างสำเร็จ เพราะเมตตา จะทำให้เราเกิดความปรารถนาดีให้เขามีความสุขต้องการที่จะทำงานอยู่เสมอ กรุณา จะทำให้คนเราลงมือทำและคิดช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากปัญหาหรือความทุกข์ มุทิตา มีความยินดีเมื่อเขาทำงานประสบความสำเร็จ พระครูพิพิธประชานาถ (หลวงพ่อนาน) และช่วยส่งเสริมสนับสนุนเขา อุเบกขา มีความเป็นกลางเพราะการทำงานทุกอย่างจะต้องมีความเป็นกลาง จะเอนเอียงไปในฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้เลย

ธรรม ๔ อย่างนี้ ได้ยึดถือเป็นหลักเบื้องต้นในการทำงานพัฒนาชุมชน พอสรุปประโยชน์ได้ดังนี้ ๑. ทำให้เป็นคนใจคอกว้างขวาง เยือกเย็น ไม่ก่อพิชแพร์ภัยแก่ใคร ๒. ทำให้มีบุคลิกลักษณะน่านับถือ เสียสละ เป็นที่พึ่งของชาวบ้าน ๓. ทำให้เป็นผู้มีน้ำใจประเสริฐ เปี่ยมด้วยมนุษยธรรม มองโลกในแง่ดี เสียสละ

พระครูพิพิธประชานาถ นับเป็นผู้มีผลงานในบทบาทการเป็นผู้นำการพัฒนาทั้งในทางธรรมและทางโลกควบคู่กันไป ด้วยการยึดหลัก ความเสียสละ การให้โอกาสแก่คนอื่นเสมอในการทำงานร่วมกัน โดยอาศัยประสบการณ์ชีวิตเป็นจุดเริ่มต้นที่จะพัฒนาชุมชนแม้ในช่วงแรกของการบวชต้องมีการเดินทางออกไปจำพรรษาที่อื่นละจาริกธุดงค์ไปอยู่ป่าบ้าง เพื่อศึกษาปฏิบัติธรรมจนแทบเอาชีวิตไม่รอด และฝ่าวิกฤติ ฝึกฝนจนผ่านความเสียหายจากการเป็นบ้าเสียสติ มาได้และเกิดปัญญาภูมิจำแจ้ง เกิดพลังในการพัฒนาชุมชนได้อย่างไม่ย่อท้อต่อปัญหาอุปสรรค และกลับมาจำพรรษาอยู่ ณ บ้านเกิด คือบ้านท่าสว่าง อ.เมือง จ.สุรินทร์

ในช่วงแรกของการพัฒนาท่านเป็นผู้นำอย่างเต็มตัว มีลักษณะการทำงานเพียงลำพังกับพระลูกวัดโดยไม่เชิญชวนชาวบ้าน พอชาวบ้านเห็น

ศรัทธา จึงปรับการทำงานโดยยึดหลัก การมีส่วนร่วม ให้การศึกษาอบรม ชาวบ้าน และเข้าอบรมสัมมา ศึกษาดูงาน กับองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง จนสามารถปรับเปลี่ยนลักษณะการทำงานในกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างเรียบง่าย มีการจัดตั้งองค์กรชุมชน ขึ้นในรูปแบบกองทุน เช่น สหบาลข้าว กองทุนปุ๋ย กองทุนยา สมุนไพร เป็นการรณรงค์ให้คนในชุมชน หันกลับมาใช้ยาสมุนไพรในโรคภัยไข้เจ็บเบื้องต้น สามารถเปลี่ยนความคิดของชาวท่าสว่าง และหมู่บ้านใกล้เคียงให้หันกลับมาเห็นคุณค่าของสมุนไพรช่วยกันรักษา สมุนไพรธรรมชาติไม่ให้สูญหายได้อีกทางหนึ่ง

ได้นำเอาประเพณีวัฒนธรรมทางศาสนามาปรับเพื่อระดมทุน เช่น การทอดผ้าป่าข้าว การบริจาคพันธุ์ไม้ และพัฒนาแหล่งน้ำ ส่งเสริมให้มีการทำเกษตรกรรมแบบผสมผสาน ใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทนเคมี ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น ให้สมาชิกแต่ละกองทุนได้มีสิทธิกู้ยืมข้าว เงินไปลงทุนในราคาดอกเบี้ยถูก ไม่เร่งรัดการส่งคืน ขั้นตอนการกู้ยืมง่ายไม่ต้องมีผู้ค้ำ ถือหลักความซื่อสัตย์ ช่วยให้ชาวบ้านลดหนี้สินจากนายทุน หลุดพ้นจากสภาพความแร้นแค้น ความยากจน เป็นการสร้างชีวิตใหม่ให้ชาวบ้านมีที่พึ่ง พันทุกข์

ชาวบ้านได้หวนกลับคืนสู่วิถีชีวิตตามธรรมชาติได้จัดตั้งกลุ่มโรงสีข้าว การผลิตข้าวหอมมะลิปลอดสารพิษส่งขายยังตลาดภายในและต่างประเทศก่อให้เกิดรายได้ และมีอาหารปลอดสารพิษให้คนได้ซื้อรับประทาน โดยเน้นคุณภาพ และมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับในยุโรปหลายประเทศจนยอดสั่งจองไม่พอกับการผลิตแต่ละปี นอกจากนี้การไม่ใช้สารเคมีทำให้ชาวบ้านปลอดภัยในสุขภาพอีกด้วย

ในบทบาทของพระสงฆ์ ได้ให้ความสำคัญกับการแสวงหาจุดร่วมระหว่างกลุ่มพระนักพัฒนาด้วยกัน จัดตั้งสหธรรมเพื่อการพัฒนา มีพระสงฆ์เป็นสมาชิก ๒๒ รูป ในฐานะที่วัดพระสงฆ์เป็นแหล่งรวมความเชื่อศรัทธา พัฒนายกระดับจิตใจบุคคล ให้รับผิดชอบต่อหน้าที่ ซื่อสัตย์สุจริต

เป้าหมายพัฒนาคุณสมบัติชาวบ้าน โดยผู้นำต้องปฏิบัติธรรมให้เป็นที่ยอมรับก่อนจึงจะไปรวมกับชาวบ้านเพื่อสร้างชุมชนให้กินดีอยู่ดีต่อไป นอกจากนี้กลุ่มยังสร้างกระบวนการเรียนรู้ ให้เยาวชน ฝึกเป็นผู้นำโดยการอบรม ธรรมะ การดูแลสุขภาพ โดยจัดกิจกรรมบริการด้านสาธารณสุขให้กับชุมชน อย่างต่อเนื่อง ปัจจุบัน การพัฒนาไม่ได้เน้นให้ชาวบ้านทำตาม โดย การมาเยี่ยมข้าวจากสหบาล การซื้อของจากร้านค้าชุมชน ฯลฯ เท่านั้น ทุกคนสามารถคิดประกอบอาชีพอื่นที่ถนัด และมั่นใจว่าดีที่สุดที่สุด ทำด้วยความตั้งใจจริง โดยเป้าหมายพระครูพิพิธประชานาคือ การคิดเป็นทำเป็น ดำเนินชีวิตอยู่บนหลักกรรมไม่เสียเปรียบและทำลายธรรมชาติ แก้ปัญหาหนี้สินจากนายทุน และอยู่แบบพอเพียง โดยคำนึงถึงความสุขที่ชีวิตได้รับคุณค่าแท้ของชีวิตและธรรมชาติอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข กล่าวอีกนัยหนึ่งว่า การทำงานของท่านที่คลุกคลี เห็นปัญหาของชาวบ้าน ทำสว่างและหมู่บ้านใกล้เคียง แล้วนำมาวิเคราะห์หาวิธีแก้ไข ด้วยการประยุกต์ให้เหมาะสม โดยมีชาวบ้านช่วยกันคิดปรึกษา เข้ามาเป็นเจ้าของร่วมกันในรูปกรรมการ ทั้งพ่อแม่ เด็กและเยาวชน นับว่าเป็นการทำงานที่มองการณ์ไกลมีวิสัยทัศน์ ที่สร้างเด็กให้เป็นผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งในอนาคตได้

ในขณะที่เดียวกันองค์กรต่างๆ ที่จัดตั้งขึ้น จนในปัจจุบันได้จัดตั้งมูลนิธิประชานาถ เพื่อให้การสนับสนุนงบประมาณการพัฒนาต่างๆ แสดงถึงความมั่นคง สหบาลข้าว กลุ่มออมทรัพย์ สหกรณ์ร้านค้า การจัดตั้งกองทุนปุ๋ย สหบาลข้าว สหบาลคนและการขยายผลการประยุกต์พุทธประเพณีเพื่อระดมทุนแก้ปัญหาชุมชน กลุ่มออมทรัพย์-กลุ่มร้านค้า สาธิตและการขยาย การทำปุ๋ยเกษตรอินทรีย์และข้าวปลอดสารพิษเลี้ยงลือถึงต่างประเทศ กลุ่มสหธรรมเพื่อการพัฒนาหรือกลุ่มเสขิยธรรม การสร้างศาสนสถาน การจัดตั้งมูลนิธิพิพิธประชานาถ ชมรมสมุนไพรร ฯลฯ แม้แต่หน่วยงานจะมีการดำเนินกิจกรรมเฉพาะด้านออกไป แต่

บุคลากรเป็นกลุ่มเดียวกัน ที่ร่วมคิด ร่วมทำ เรียนรู้ ปฏิบัติงานด้วยความเข้าใจ ทำให้ทุกโครงการมีความเชื่อมโยงสอดคล้องประสานกันโดยมีพระครูพิพิธประชานาถเป็นที่ปรึกษา ให้คำชี้แนะ จุดประกายให้งานดำเนินไปโดยความสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน ความต้องการของชาวบ้าน ผู้การดำเนินชีวิตอย่างไม่เร่งแค้น ในท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงของระบบทุนนิยม โดยชาวบ้านยึดหลักการดำเนินชีวิตบนวิถีธรรม ด้วยปัญญาที่หลงพอบ่มเพาะมา ๔๐ ปี ด้วยการเจริญสติ สร้างปัญญา

การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการพัฒนาชุมชน

(๑) การปลูกฝังธรรมะในจิตใจ เพื่อหล่อหลอมจิตใจ ความคิด ความเชื่ออารมณ์ความรู้สึก ด้วยพุทธธรรมในการดำเนินชีวิต หลักธรรมสอนให้คนเราเห็นความสอดคล้องเกี่ยวของของสิ่งทั้งหลาย ว่าไม่ได้อยู่โดดเดี่ยว แต่กลับเป็นเหตุผลกันเมื่อต้องการผลเช่นไรก็ต้องทำเหตุปัจจัยเช่นนั้น ฉะนั้นการพัฒนาจิตใจให้ดีเสียก่อนจึงจะพัฒนาอย่างอื่นได้ทำนองจึงใช้ทุกวิธีการ เช่นเทศน์ อบรมธรรมะ บุญประเพณี และที่สำคัญคือการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ในกิจกรรมพาชาวบ้านไปต่าย เข้าป่าช้านั่งสมาธิ เพื่อให้ใจตายจากกิเลส นับว่าได้ผลยิ่ง ซึ่งให้เห็นโทษของอบายมุขให้ละเลิก อดออม ประหยัด รักษาสุขภาพ พยายามกระตุ้นให้ทุกคนรู้จักตนเอง เห็นความสิ้นเปลืองจากการใช้จ่ายเกินความจำเป็น สร้างความสามัคคี ให้เสียสละทาน จริงใจในการอยู่ร่วมกัน คนรวยไม่เอาเปรียบคนจน แต่ต้องสละให้ ทำบุญช่วยคนที่จนกว่า เห็นประโยชน์ร่วมกันในการพัฒนาให้ชุมชนน่าอยู่ ยั่งยืน

วิธีการกระตุ้นให้มีจิตสำนึกร่วมกัน

ก. ให้ตระหนักถึงปัญหาและสาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหา ความต้องการที่ชุมชนประสบอยู่ เช่น การมีหนี้สิน ผลผลิตไม่พอกินใช้ ความยากจน เกิดจากอะไร ชุมชนอ่อนแอลง

ข. ร่วมประชุมคิดวิธีแก้ปัญหา โดยพัฒนาเสริมสร้างศักยภาพของคนในชุมชน ผ่านกระบวนการกลุ่ม โดยรวมกลุ่มกันแก้ปัญหา ชี้แจงให้ทุกคนมีสำนึกรับผิดชอบร่วมกัน รวมกลุ่มกันแก้ไข ด้วยหลักการเสียสละ ซื่อสัตย์ จริงใจ

ทำให้เห็นผลที่เกิดขึ้นกับกลุ่มและชุมชน หลักการแก้ปัญหา อันเป็นกลวิธีสร้างชุมชนให้เข้มแข็งยั่งยืนเพราะทุกคนรู้สึกมีส่วนร่วม เป็นเจ้าของ มีสิทธิในการเป็นสมาชิกและรับบริการ

(๒) การปรับตัวและการปรับบทบาท หากพระสงฆ์ยังสามารถปรับและนำหลักธรรมะวิธีการสอนที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของประชาชน พระสงฆ์จะได้รับความเคารพนับถือและความศรัทธา จากความสามารถรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมแก้ปัญหาของชุมชนทั้งในด้านปัญหาพื้นฐานและปัญหาด้านจริยธรรม นำหลักธรรมความเชื่อในทางพระศาสนาพัฒนาความร่วมมือการพัฒนาทางเศรษฐกิจ แนวทางดังกล่าวไม่เพียงเกิดผลต่อชุมชนด้านศีลธรรมต่อประชาชนตามเป้าหมายของศาสนาเท่านั้น ยังทำให้เกิดการรวมกลุ่มและรู้สึกในความสำนึกร่วมกันที่จะดำเนินกิจกรรมต่อกลุ่ม ทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองในด้านการสร้างกลุ่มได้อย่างสอดคล้องตามวิถีชุมชน โดยพระสงฆ์ได้ปรับบทบาทในการเข้าถึงชุมชนเข้าไปรับรู้ปัญหาของชุมชน เช่น ปัญหาความยากจน และความไม่สามัคคีในชุมชน โดยได้หยิบยกเอาเหล่านี้มาเป็นสื่อกระตุ้นส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยอาศัยหลักพระศาสนา จากการเรียนรู้ชุมชนมาใช้เพื่อแก้ปัญหาชุมชนได้อย่างลงตัวโดยการปลูกฝังหลักคุณธรรมคือมีความซื่อสัตย์ ความเห็นใจเพื่อนชุมชนด้วยกัน ความพร้อมเพรียงเป็น

กฎเกณฑ์ยึดเหนี่ยวจิตใจ

(๓) **การรณรงค์และแนะนำสั่งสอนชุมชน** ด้วยการพัฒนาจิตใจ ให้ปฏิบัติกรรมฐาน ลดละเลิกอบายมุขตลอดจนการประสานความขัดแย้ง ในชุมชน ทำให้ชุมชนมีความสามัคคีกลมเกลียวกันมากขึ้นเป็นการนำ ชุมชนด้วยด้วยการสื่อด้วยหลักธรรมในทางพระศาสนาเข้ามาช่วยทำ กิจกรรมชุมชน ประชาชนสนใจในกิจกรรมทางศาสนาด้วยกัน ความเลื่อมใส ศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อพระครูพิพิธประชานาถ เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้พวกเขายอมรับความเป็นผู้นำ ความเลื่อมใสศรัทธานี้เกิดจากความสำนึกว่า พระสงฆ์เป็นผู้มีศีลธรรมและความบริสุทธิ์ นอกจากนี้ท่านยังเป็นผู้เสียสละ เพื่อชุมชนส่วนรวมอย่างแท้จริง และความสุขส่วนตัวโดยเอื้อประโยชน์ให้ ผู้อื่น เช่นเสียสละสั่งสอนกลุ่มเยาวชนคนหนุ่มสาว และเทศนาสั่งสอน ประชาชนให้เป็นคนดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวบ้านทั่วไปยอมรับว่าท่านมีความฉลาดในเรื่องหลักธรรมที่สามารถนำมาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินการพัฒนาสามารถแก้ปัญหาในเรื่องการดำเนินชีวิตได้ด้วยหลักธรรม

(๔) **การส่งเสริมให้ชุมชนทำกิจกรรมร่วมกัน** โดยผ่านกระบวนการนำหลักธรรมมาเป็นตัวเชื่อม ถือว่าเป็นจุดสร้างศูนย์รวมหรือสร้างความสามัคคี ของพระครูพิพิธประชานาถ (หลวงพ่อนาน) ส่งเสริมคุณธรรมด้านนี้เป็นการนำหลักศาสนาและหลักพัฒนาเข้ามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มต่างๆ ได้อย่างให้เหตุผล โดยแทรกหลักธรรมะเข้ากับหลักการพัฒนาเป็นข้อปฏิบัติของกลุ่ม เช่น คนที่จะเข้าร่วมทำกิจกรรมกลุ่มต้องเป็นผู้เข้าอบรมกรรมฐาน เลิกอบายมุขได้ หรือกำลังพยายามที่จะเลิกอบายมุข โดยใช้หลักศีล ๕ เข้ามากำกับ ว่าต้องมีศีลจะมีความจริงใจต่อสิ่งที่ตนกล่าวไว้แล้ว หลักธรรมทั้งหลายเช่น อธิปไตย ๔ พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ อปริหิณญธรรม ๗ จึงต้องนำมาร่วมทำกิจกรรม โดยเสมอไม่ได้ขาดเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นระหว่างชุมชนกับหน่วยงานต่างๆ ทำให้ชุมชนมี

คุณธรรมโดยผ่านกิจกรรมร่วมกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความสามัคคี ทำให้ชุมชนสามารถละเลิกอบายมุขได้ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข ทำให้จิตใจที่เศร้าหมองไม่เห็นความดีกลับเห็นเป็นความดี ทำให้จิตใจเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นได้ โดยเฉพาะการแก้ไขคนด้วยวิปัสสนากรรมฐาน นับว่าเป็นการฝึกฝนคนให้ขจัดกิเลสอันเป็นต้นเหตุของกามตัณหา สามารถลด ละเลิก อบายมุข อันเป็นเหตุของความยากจน การประยุกต์ ประเพณีการทำบุญรูปแบบต่างๆ ให้เป็นการระดมทุน ช่วยเหลือกัน การ ลงแขกดำนาลดต้นทุนการผลิตและอีกหลายกิจกรรมที่ดำเนินการเป็น รูปธรรม ทำให้ทุกคนตระหนัก เห็นคุณค่าความสำคัญ ของแนวคิดตาม หลักพุทธธรรม ที่สามารถนำมาปรับใช้กับหลักการพัฒนาชุมชน ให้สอดคล้อง ประสานกลมกลืนเหมาะสม ตลอดจนเสริมสร้างความเข้มแข็งของการ พัฒนาให้มั่นคงยั่งยืน ได้มากกว่า ทั้งด้าน บุคลากร ชุมชน สังคม เศรษฐกิจ และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม กับการดำเนินกิจกรรมทุกระดับ ตั้งแต่ระดับ ครอบครัว ระดับกลุ่มชุมชน กระบวนการบริหาร นโยบาย กลยุทธ์ วิธีการ จนสภาพของสังคมมีพื้นฐานการอยู่ร่วมกันด้วยธรรมะ ที่สร้างประโยชน์ แก่ส่วนรวม มาถึง ๔๐ ปี และนับวันจะเจริญมั่นคงจนปัจจุบัน มีทุนในรูปแบบ มูลนิธิและเกียรติคุณยกย่องจากรางวัลมากมายจากองค์กรต่างๆ

สรุป

พระครูพิพิธประชานาถ (นาน สุทฺธสีโล) ได้ทุ่มเทต่อเนือง และใช้ หลักการบริหาร หลักธรรมมาภิบาล ที่เน้นให้คนในชุมชน เป็นเจ้าของมีส่วนร่วม ด้วยความเสียสละ เมตตา กันเช่น การกั๊ยืมข้าวเมื่อต้องการก็มา ตวงไปจุดเองเมื่อได้ข้าวก็มาใช้คืนพร้อมดอกโดยไม่มีคนตรวจสอด แต่ใช้ ความซื่อสัตย์ เป็นผู้ตรวจสอด เป็นการฝึกใช้ธรรมะที่ได้ผลดี กิจกรรมต่างๆ ท่านเองเป็นที่ปรึกษาชี้แนะ นำทางทำให้ดู เน้นหลักธรรมเป็นกฎหมายไม่

ต้องใช้เจ้าหน้าที่บ้านเมืองมาควบคุมด้วยระเบียบ แต่เน้นให้ใช้ธรรมะ เป็นเครื่องมือและได้ผลอย่างยิ่งเพราะได้ใจได้บุญ หากใครไม่ปฏิบัติตามสมาชิกทุกคนก็ร่วมกันตัดสิน ให้เป็นไปตามกติกาที่เหมาะสมกับสภาพที่ตกลงกันได้ นอกจากนี้ได้ทุ่มเทช่วยเหลือ หมู่บ้านใกล้เคียง ที่เดือดร้อน ทั้งในจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ นครราชสีมา สร้างผู้นำพระสงฆ์เป็นกลุ่มสหบาลคน เรียกว่ากิจกรรมเชิงรุกที่มีความต่อเนื่อง ทำให้แก้ปัญหาด้านต่างๆ เหมือนอุดรูรั่วทุกจุดด้วยความเข้าใจ เช่นพระผู้นำท่านกำหนดว่านอกจากมีใจรักแล้วต้องปฏิบัติตามธรรมฐานจนเป็นที่ยอมรับแล้ว โดยทัศนะของผู้วิจัยว่า พระหรือบุคคลที่ปฏิบัติตามธรรมฐานในขั้นเป็นที่ยอมรับจะต้องเป็นผู้ที่มีปัญญาทางธรรมในระดับหนึ่ง ที่มั่นคงไม่หวั่นไหว มีความตั้งมั่นของจิตจากพลังสมาธิจะเรียนก็เก่ง จะทำงานก็มีประสิทธิภาพ ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์กล่าวไว้ใน พุทธธรรม ถึงประโยชน์ของการเจริญสมาธิว่า เมื่อจิตเบาบางจากกิเลส จิตจะมีพลังพร้อมในการปฏิบัติหน้าที่การงาน และพร้อมจะเป็นสนามทางปัญญาหากต้องการปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์เป็นขั้นตอนต่อไป และผู้วิจัยยังเชื่ออีกว่า ชาวบ้านที่เต็มใจพร้อมใจกัน ตั้งมั่นร่วมพัฒนา ก็เพราะได้อานิสงส์ในการปฏิบัติตามธรรมฐาน ที่ท่านเพียรใช้ เป็นเครื่องมือในการอบรม และชาวบ้านก็โชคดีที่ท่านเพียรปฏิบัติจนเกิดมรรคผลที่สามารถสอนกรรมฐานได้อย่างลึกซึ้ง จะเห็นได้ว่าท่านปฏิบัติแบบวิกฤติที่เกือบจะบ้า ๒ ครั้ง นั่นคือ ความมุ่งมั่นในประโยชน์ตน และการพัฒนาชุมชนคือการมุ่งมั่นในประโยชน์ของชนหมู่มาตามที พระพุทธเจ้าได้ตรัส

พระครูพิพิธประชานาถสามารถช่วยให้ชาวบ้านผู้ที่เคารพศรัทธา และปฏิบัติตามแนวทางที่ท่านแนะนำ ฟังตนเองได้ คือ มีกิน มีใช้ไม่เป็นหนี้ ไม่ต้องเดินทางไปทำงานต่างถิ่น ไม่ต้องไปรับจ้างใคร แต่ให้รับจ้างตัวเอง ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านฟังตนได้ในระดับหนึ่ง ก็คือการนำเอาหลักพุทธธรรมไปใช้ในการทำงานและการดำเนินชีวิต ซึ่งหลัก

พุทธธรรมส่วนใหญ่ที่ชาวบ้านใช้จะมาจากพระครูพิพิธธรรมรส ดังนั้นการจะส่งเสริมให้ชาวบ้านพึ่งตนเองได้ จึงขึ้นอยู่กับการทำให้ชาวบ้านยอมเอาหลักพุทธธรรมไปใช้ในการดำรงชีวิตเป็นสำคัญ ส่วนการจัดโครงการพัฒนาชนบทนั้น พระสงฆ์ควรจะต้องตระหนักถึงความต้องการของประชาชนเป็นที่ตั้ง เพื่อป้องกันการสูญเปล่าทั้งในด้านเศรษฐกิจและสงฆ์ควรอยู่ในแรงงาน แม้ในด้านรูปแบบการดำเนินงาน ควรเป็นไปในรูปแบบคณะกรรมการ พระสงฆ์ควรอยู่ในฐานะที่ปรึกษา ที่คอยให้คำแนะนำ แสดงความคิดเห็น และเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนเท่านั้น

หากต้องการให้การดำเนินกิจกรรมประสบผลสำเร็จ ควรให้สมาชิกในหมู่บ้านมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ กล่าวคือ พระสงฆ์ ผู้ใหญ่บ้าน ครูอาจารย์ในโรงเรียนประจำหมู่บ้าน และชาวบ้าน ต้องร่วมกันวางแผนและร่วมกันการปฏิบัติ ให้สอดคล้องและตรงตามความต้องการของส่วนรวม มีการแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบตามความเหมาะสม เช่น พระภิกษุสงฆ์ทำหน้าที่อบรมสั่งสอน ปลูกฝังศีลธรรมคุณธรรมสอดแทรกในกิจกรรมต่างๆ สถาบันการศึกษาหรือองค์การของรัฐ มีหน้าที่ให้การสนับสนุน โดยร่วมมือกับองค์กร มูลนิธิเอกชนจัดอบรมให้ความรู้แก่พระสงฆ์ที่เป็นนักพัฒนา เป็นครั้งคราว ในเรื่องการพัฒนาชุมชน การสงเคราะห์ การศึกษานอกระบบโรงเรียน การสาธารณสุขขั้นมูลฐาน เป็นต้น เพื่อให้พระสงฆ์ได้ปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลง พระสงฆ์จะได้ปฏิบัติงานให้คำปรึกษาแนะนำแก่ชาวบ้านอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ เพราะปัจจุบันพระสงฆ์มิได้มีโอกาสศึกษาไม่ค่อยสูงนัก ดังนั้นพระสงฆ์จึงควรมีความรู้ทั้งฝ่ายศาสนาและฝ่ายโลกควบคู่กันไป

กิจกรรมการพัฒนาของพระครูพิพิธประชานาถ มีผลงานเป็นรูปธรรมชัดเจนในการพัฒนาชุมชนบ้านท่าสว่าง หมู่บ้านและจังหวัดใกล้เคียง จนสามารถแก้ปัญหาความยากจน พัฒนาการผลิตข้าวหอมมะลิปลอดสารพิษ เป็นที่ยอมรับถึงตลาดต่างประเทศ การรักษาประเพณีต่างๆ ที่ดีไว้ไม่ให้

สูญหาย โดยเฉพาะสหบาลข้าวเป็นโครงการที่โดดเด่น ปลดแอกความ เป็นหนี้้นายทุนให้กับชาวบ้านได้เป็นอย่างดี เมื่อวิเคราะห์ความสำเร็จแล้ว จะเห็นว่าพระครูพิพิธประชานาถ ได้นำหลักกรรมฐานมาใช้ควบคู่การ พัฒนา คือ ใช้ขั้น สมาธิสร้างปัญญาให้กับชาวบ้าน อันเป็นการทำบุญขั้น สูงสุดที่เรียกว่าทางสายเอก มีทางเดียว บุคคลผู้เดียวเท่านั้นที่จะเดินไป ใครก็ช่วยกันไม่ได้ วิธีนี้ทำให้คนเกิดปัญญา ที่มั่นคงเพราะเข้าไปเห็น ความเป็นจริง ปัญหาต่างๆ จึงแก้ไขได้ตลอดเส้นทาง การพัฒนา เพราะ เมื่อกิเลสเบาบางด้วยกำลังสมาธิจะเห็น บาปบุญ คุณโทษ อยากบริจาค ทานคือเป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ การคดโกงก็จะมี เพราะมีความคิดดี การปฏิบัติกรรมฐานถึงขั้นใช้งานได้ อริยมรรคมีองค์ ๘ ก็เกิดขึ้น จึงทำให้ พุทธธรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาเกิดขึ้นในจิตใจของทุกคนเกิดความมั่นคง ในการทำดีและประสบผลสำเร็จยั่งยืน

วารสาร บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์

ISSN 1905-1603 ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๔ ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๑

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อส่งเสริมการผลิตผลงานทางวิชาการและงานวิจัยด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญา
๒. เพื่อให้บริการทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญาแก่สังคม
๓. เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนแนวคิดทางพระพุทธศาสนาและปรัชญา
๔. เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่ปรึกษา

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ศ.ดร.

พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตฺตโสภโณ), รศ.ดร.

พระวิสุทธวิภัทรธาดา (ประสิทธิ์ พุทฺทมรฺสี), ดร.

พระมหาโกวิทย์ สิริวณฺโณ

พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺเอย, ผศ.ดร.

ศ.พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ

ศ.พิเศษ อติศักดิ์ ทองบุญ

ศ.ดร. จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์

รศ.บำรุง สุขพรรณ

รศ.ดร. วัชระ งามจิตเจริญ

Dr. John Giordano

Mr. Kevin O'Sheehan

Mr. Savior Boluda

บรรณาธิการ

นายรังษี สุทนต์

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

นายสังวร อ่อนสนธิ

บรรณาธิการบริหาร

ดร. สมทิธิพล เนตรนิมิต

กองบรรณาธิการ

พระศรีสิทธิธมฺมณี (พล อาภากรโร), ดร.

พระสุธีธรรมมานูวัตร (เทียบ สิริภาณ), ผศ.ดร.

พระครูปลัดสุวัฒนวิริคุณ (ไสว โชติโก)

พระมหาไพรีชน ฐมฺมทีโป

พระมหาภุชณะ ตรีโณ

พระมหาบุญช่วย สิริธโร

พระครูปลัดสุกัญญา อรุโณ

พระมหาสุทัศน์ ติสฺสรวาทิ

พระมหาสมบุรณ์ วุฑฺฒิกโร

พระมหาหรรษา ฐมฺมหาโส, ดร.

พระมหาบุญเลิศ ฐมฺมทสฺสี

พระมหาธารชฺน จิตฺตปาโล

ดร.สุรพล สุยะพรหม

เจ้าของ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดมหาธาตุฯ ท่าพระจันทร์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐
โทร. ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ โทรสาร. ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐
<http://gds.mcu.ac.th> e-mail: grads@mcu.ac.th

พิมพ์ที่

บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี จำกัด
เลขที่ ๑, ๓ ซอยจรัญสนิทวงศ์ ๔๘ ถนนจรัญสนิทวงศ์
แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด กรุงเทพฯ ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์ ๐-๒๘๘๓-๐๔๑๗-๘, ๐-๒๔๓๔-๙๔๔๗
โทรสาร ๐-๒๘๘๓-๐๔๑๙
E-mail: stsumitra_century@yahoo.com